

Әһмәд Хани

Мәң
Зи

МӘҢ ВӘ ЗИ

ӘҲМӘД ХАНИ

Әһмәд Хани

Көнчлик
Бакы
1976

Контрольный
экземпляр

*„Восточнаја литература“ нәширјатынын
1962-чи илдә рус вә күрд дилләриндә бурахдыгы (Москва)
китабдан тәрчүмә едилмишдир.*

Күрд дилиндән тәрчүмә едәни
Шамил Әскәров
Редактору Гасым Гасымзадә

Мәр
һәм д
гин з
едән Х
лары Ч
классик
Аз
Зин» п
оржин
эбидәл
ман-тар
имкан
ри вә
дыр.
Әһм
илә т
демик
бәһс
истәр-и
күрчү
доғрусу
ичәрис
занмағ
Көркәм
халqlар
билдир
вәзижә
малик
јәтинә
иранлы
һур ша
нәтлән
1938, с
Әһ
лумат
вә јер
маһаль
етдиј
ларынд
вә ону
журнал
дәлил
чандак
лы рајс

ХЭЛГИЛИЈИН МАРАГЛЫ НҮМУНӘСИ

Мәрдији, рәшадәти илә тарихдә шөһрәт газанан күрд халгы һәм дә гәдим вә гиймәтли мәдәнијәт абидаһаринин варисидир. Шәргин зәнкин бәдни хәзинәсиндә јазылы күрд әдәбијјатыны тәмсил едән XI әсрин көркәмли сымасы Әли Нәриринин вә онун давамчылары Чизиринин, Тејранын, Батенин, Ханнин ирси дүнја бәдиә классикасынын гиймәтли нүмунәләри сырасындадыр.

Азәрбајҗан охучуларына илк дәфә тәгдим олуна «Мәм вә Зин» поемасы мәтәбәр шәргшүнәсларын фикринчә, бәдни гүдрәти, орижиналлығы, хәлгилији илә заманын сынағларындан чыхан сәнәт абидаһариндәдир. Бу бәшәри әсәр вә онун мүнәллифи мүнәјҗән ичти-маи-тарихи сәбәбләр үзүндән узун мүддәт милли сәдләри гырмағ имкан таппамыш, анчаг өз халгынын, һәр бир күрдүн дилинин әзбәри вә һәјат, мүнәризә јолунда етибарлы бәләдчиси олараг галмышдыр.

Әһмәд Ханнин јарадычылығы, хусусән, бу мәһәббәт дастаны илә танышлыг көркәмли тәдгигатчылары һәјрәтә салмышдыр. Академик И. А. Орбели сәнәткарын, бәдни гәһрәманларын хәлгилијиндән бәһс едәрәк јазмышдыр: «Шаирин хәлгилији һаггында дүшүнәндә... истәр-истәмәз Шәргин үч бөјүк шаиринин—иранлы Фирдовсинин... күрчү Руставелинин... вә күрдләрдән башга һамынын унутдуғу, даһа доғрусу, күрдләрдән башга һеч кимә таныш олмајан, анчаг өз халгы ичәрисиндә «хәлгилији» мүнәјҗәнләшдирмә һүгүгуну мүнәһисәсиз газанмаға наил олмуш күрд Әһмәд Ханнин мүнәјҗисәси јада дүшүр». Көркәмли алим бир-бири илә јанашы гојдуғу һәмин үч дүһаны «өз халғларынын милли рәмзләринә» чевирән амилләрдән сөһбәт ачыб билдирмишдир ки, «Әһмәд Хани үрәјини халгына вермишдир. Онун вәзијјәти чох мүшкүл иди. Ахы, о һеч вахт өз дәвләт гурулушуна малик олмајан, мәһз буна көрә дә унутулмуш, ләкин Шәрг мәдәнијәтинә чох шеј вермиш бир халгын оғлудур. Бу халг өз оғулларына иранлы, түрк, әрәб, ермәни ады алтында итирмишдир ки, онлар мәһһур шаир, мүнәһни вә сәркәрдә кими башга халғларын тарихини зинәтләндирмишләр» (бах: «Памятники эпохи Руставели», Ленинград, 1938, сәһ. 3, 6).

Әһмәд Ханнин һәјатына даир сәнәдләрдә ваһид вә дүрүст мәҗлумат олмадығындан шаирин доғулдуғу, һәмчинин вәфат етдији ил вә јер мүнәһсәлидир. Сәнәдләрин чохунда онун 1651-чи илдә һәкәри маһалында анадан олдуғу вә 1706-чы илдә Бајазид шөһәриндә вәфат етдији көстәрилмишдир. Күрд әдәбијјатынын биличи вә тәдгигатчыларындан олан бу әсрин тәрчүмәчиси Шамил Әскәров «Әһмәд Хани вә онун «Мәм вә Зин» поемасы» адлы мәғаләсиндә («Азәрбајҗан» журналы, 1971, № 10) бәлә бир мүнәһизәни бир чох ағлабатан елми дәлилләрлә әсасландырмаға чалышыр ки, Әһмәд Ханнин Азәрбајҗандакы һәкәри чајы кәнарында јерләшән Ханлыг кәндиндә (Губадлы рајону) доғулдуғуну күман етмәк олар.

Әһмәд Хани зәманәсинин көзүачыг, мөвчүд елмләрә, Шәргин миниллик мәдәнијәтинә, сәнәт вә фәлсәфәсинә бөләд бир сима иди. Онун «Мәм вә Зин» әсәриндән әләвә лирикадан, гәзәлләрдән ибарәт диваны, «Нубар» адлы әрәбчә-күрдчә мәнзүм лүғәти, поетикаја, фәлсәфәјә даир трактатлары вардыр. Онун Јахын Шәрг дилләринин мүкәммәл билдји, мәдрәсә ачыб өз халгыны савадландырмаға көстәрдји сәји дә мәлумдур.

«Мәм вә Зин» поемасынын вә онун мүәллифинин дүнја мигјасына чыхмасы кечән әсрә тәәдүф едир. Бу һадисә Русиянын Түркиядәки сәфири шәргшүнәс Александр Жабанын ады илә бағлыдыр. О, күрд алимни Молла Бајазидинин көмәјилә күрд фолклору вә јазылы әдәбијјатына даир гүјмәтли материаллары топлајыб рус вә франсыз дилләриндә тәртиб етмишдир ки, булардан бири дә Әһмәд Ханнин «Мәм вә Зин» поемасынын ғыса мәзмунудур. Лакин о, һәмнин материаллары чап етдирмәјә наил ола билмәмишдир. Бунунла белә «Мәм вә Зин»ин әлјазмасы көркәмли рус вә Авропа шәргшүнәсларынын дигәтјини чәлб етмишдир. Алмап алимни Мартин Һартман, рус шәргшүнәсларындан П. Лерх, И. А. Орбели, В. Минорски, Р. Леско, М. Б. Руденко, түрк алимни Е. Бозарслан, еләчә дә, көркәмли күрдшүнәсларын әксәријјәти (Халиди, Зәки, Сучади, Бәдирхан гардашлары, Мукријани, Курдојев, Чинди вә б.) бу көркәмли бәдни абидә үзәриндә тәдгигат апармыш, «Мәм вә Зин»и Фүзулинин «Лејли вә Мәчнун», Шекспирийн «Ромео вә Чүлјетта»сы сәвијјәсиндә дуран бир әсәр кими гүјмәтләндирмиш, мүәллифинин адыны Фирдовси, Сәди, Руставели, Фүзули кими корифејләр сырасында чәкмишләр. «Мәм вә Зин»ин бир чох мәтбу варианты мәлумдур ки, буларла Истамбул (1919, 1968), Һәләб (1947), Әрбил (1954), Шам (1958), Москва (1962), Амстердам (1968) нәшрләри вә б. дахилдир. Буналарын ичәриндә Москва нәшри даһа мүкәммәлдир; китабда Ә. Ханнин тәдгигатчысы М. Б. Руденконун һазырладағы тәнгиди мәти вә шәрһләрлә јанашы, әсәрин русча сәтри тәрчүмәси дә верилмишдир.

«Мәм вә Зин» күрдләрин ејни адлы мәшһур мәнһәббәт дастаны әсасында гәләмә алынмыш, Шәрг поезиясынын ән көзәл классик әпәнәләринә истинадән гүдрәтли јазылы абидә сәвијјәсинә галдырылмышдыр. Олдугча орижинал дәст-хәтлә јарадылан бу дастаны фолклор вариантындан фәргләндирән башлыча хүсусијјәт бурада мәнһәббәт мотивинин ичтиман мәзмунла әнкинләнмәси вә бир нөв, күрд халгынын һәјатыны енсиклопедик вүсәтлә әкс етдирмәсидир. Халгын әсрләр боју ичтиман-сијаси һадисәләр, тарихи мәрһәләләр жедишиндә газандығы, мүәјјән дәрәчәдә сабитләшән милли характери әсәрин үмуми пафосунда, гәһрәманларын образында мәнһәрәтлә үмумиләндирилмишдир. Поемада күрдләрин тәлеји илә әләгәдар гојулан ичтиман-тарихи проблемләр бу күнлә дә чох мүасир сәсләшир. Истигналлјјәт урунда вә ичтиман әдаләтсизлијә гаршы мүбаризәдә Әһмәд Ханнин ады әбәс јерә милли-азадлыг һәрәкатынын рәмзи сајылмыш. Әсәрин «Әһвалымыз» һиссәси халгын сијаси манифести тәсири бағышлајыр. Мүасир охучу әсәрлә, онун мүәллифи илә таныш олмадан һәмнин һиссәни ајрыча мütалиә етсәјди, бунун үч јүз ил әввәл дејил, мәһз бизим күнләрдә харичи өлкәләрдә јашајан күрдләрин вәзијјәти һаггында јазылдығы гәнаәтинә кәләрди:

*Бири өз әлилә сәрвәт јаратды,
Башгасы гәсб едиб дөвләт јаратды...*

Бунун
өлан бир
ли оғулла
нин дә фи

Мүасир
истиғлал
хатырлада
чийәт етми
дир: «Өз
өзкәләр б

Шаир
парча олма
ји јолла,
I Диван, I

«Мәм
лыгдыр, һ
ајдын чиз
риңдә көр
дыр, горх
әмәлләр
Мәмлә Зин
Зини өз ә
анда әһва
үчүн тезик
шыр. Бүт
бачысы З

Әсәрд
дејил, бөј
консенсја
габагчыл
кәлән мән
гуртара б
дар тәшб
мәнһәббәт
еләчә дә, f

Шәргин
ма иди.
ибарәт
ја, фәл-
һин мүн-
көстәр-

*Күрдүн ашыб-дашыр вары-дөвләти,
Өзүсә бунлардан галыбды мәһрум,
Јашајыр асылы, јашајыр мәһкум...*

Бунун сәбәби нәдир? Ады тарихә икидлик тымсалы кими дахил олан бир халгын мәһкум вәзијјәтә дүшмәси амилләри—онун көркәм-ли оғулларыны дүнән дә, бу күн дә дүшүндүрдүјү кими, Әһмәд Хани-нин дә фикрини мәшғул етмишидир:

*Гәһрәманлыг, гүдрәт, мәрдлик, сәхавәт,
Әмирлик, рәшадәт, икидлик, гүввәт—
Хасдыр күрдүн һәр бир гәбиләсинә,
Бурда һамы кирәр гылынч бәһсинә...
Тайфалар тайфаја дүшмәндир анчаг,
Одур ки, ортада јохдур иттифаг.
Әкәр бирлик нәсиб олсајды бизә,
Арха дајансајдыг бир-биримизә
Чүмлә дәрдимизә оларды әнчам!*

Мүасир дөврүн көркәмли күрд шаири Чийәрхун халгы милли истиглал ијјәт пәминә бирлијә чағыраркән, онун һазыркы вәзијјәтини хатырладаркән тәсадүфи дејил ки, «Башчымыз Хани устада» мура-чиәт етмиш, онун шәхсиндә халга үз тутуб, мәһз онун кими демиш-дир: «Өз вәтәниндә сән гапычы олмусан, јадлар ага, сән бағбансан, өзкәләр бар саһиб».

Шаир һәмин шәрһиндә хилас јолуну—халгын әсрләр боју парча-парча олмуш әзасыны, көз-көз олмуш јараларыны Ханнин көстәрди-ји јолла, һәмрәјлик вә иттифагла сағалтмаға чағырыр (Чийәрхун, I Диван, Шам. 1945, сәһ. 30—31).

«Мәм вә Зин»дә икинчи ичтиман мотив кенши мәһнада хејрхаһ-лыгдыр, һуманизмдир. Биз буну типик күрд халг гәһрәманларынын ајдын чизкиләрлә верилмиш тәбиәтиндә, мәрәмларында вә әмәллә-риндә көрүрүк. Мәм вә Тачдин, Зин вә Сити гәзәбләнәндә амансыз-дыр, горхмаздыр, мәһәббәтә, сәдагәтә, достлуға кәләндә сөзләри илә әмәлләри бирдир. Әмир сарај әһли илә бирликдә баға дахил оlanda Мәмлә Зин бурада кизли көрүшүрләрмини. Мәм дәрһал јерә узаныб Зини өз әбасы алтында кизләдир. Һаһмысынын нәзәри Мәмә чеврилән анда әһвалатдан хәбәр тутан Тачдин диггәти онлардан јајындырмаг үчүн тезчә гачыр, өз евини јандырыб һарај салыр, һамы ораја ахы-шыр. Бүтүн вар-јоху јаныб күлә дәнсә дә гардашы Мәмә вә әмирин бачысы Зини, дөврүн әхлагында, рүсвајчылыгдан гуртарыр.

Әсәрдә мәһәббәт сәдәчә ики көңлүн үлфәти, сарсылмаз вәһдәти дејил, бөјүк бәшәри дүғуларың төхәссүмү кими дәрин һуманист концепсија сәвијјәсинә галдырылмышдыр. Әһмәд Хани зәманәсинин габагчы шәхсијјәтләриндән олса да дөврүн маһијјәтиндән прәли кәлән мәһдуд көрүшләрән, хусусән ислам дини еһкамларындан јаха гуртара билмәминдир. Буну әсәрдә растлашдығымыз, аллаһла әлағә-дар тәшбиһләрдә вә с. көрмәк мүмкүндүр. Бунунла белә шаирин мәһәббәтлә бағлы естетик идеалы мөвһуми тәсәввүр вә зәһнијјәтдән, еләчә дә, һәр һансы физики гүдрәтдән јүксәкдә дурур:

*Зулфу һилал үстә кәл ејлә чәтир,
Мәккәдә мә'минлар гој олсун әсир.*

*Һөрүҗү ач, Кә'бә гара бүрүнсүн,
Һамы она бахыб сәрхош көрүнсүн.
Изин вер, чан алан гара сачлара,
Һөкм едиб шайлары чәксинләр дара.
Моллалары назла мәст ет, еҗ пәри,
Донуз отармаға јолла шејхләри.*

Поемада мәһәббәтин бәшәри мә'насы вә гуманизмлә вәһдәти, шаирин ичтимаи-фәлсәфи бахышларынын тәрчүманы олмасы севкисе, фәһмә илә битән мә'шүгәнин өз һөкмдар гардашына сон илтимасында, чох ајдын ифадә олунмушдур. Зин әмирдән хаһиш едир ки, бачы-гардашлыг гүдсијјәти наминә онун арзусуну јеринә јетирсин: Мәмин матәм мәрасимини тој тәнтәнәси кими кечирмәји, јохсуллары истәх-ләринчә севиндирмәји әмр етсин; Зинә исә ләјагәтли чәһиз һазыр-латсын. Бу чәһиз нәдән ибарәт олмалыдыр?

*Һәр нә гәдәр јохсул гәлби шад етсән,
Һәр нә гәдәр әсир, гул азад етсән,
Диванда нә гәдәр сән ишә бахсан—
Нә гәдәр мәһбусу ачыб бурахсан..
Һәгигәт сөзүмү дүшүнмә мәчәз,
Һамысыны чәһиз дәфтәринә јаз!*

Әһмәд Хани поезијасында хәлгилијин габарыг олдуғуну гејд едәз тәдгигатчылар, хүсусән, академик Орбели тамамилә һағлыдыр. Бу чәһәт тәкчә халг тәлејилә бағлы тарихи-ичтимаи проблемләрин реал-лист ин'икасында, күрд дили вә мәдәнијјәти илә әлағәдар ифтихар һиссиндә дејил, һәм дә милли адәт-ән'әнәни нүмајиш етдирән шаира-нә ләвһәләрдә (мәсәлән новруз шәһликләринин панорамында), дахи-ли вә хариҗи портрет јаратмаг усталығында (кәлинин тој күнү эрә-фәсиндә бәзәдилмәсинин, милли кәјимләрин, милли ојунларыны тәсвириндә) көрүнмәкдәдир.

Поемадакы тәсвирләрин чанлылығы, характерләрин долғунлуғу наминә мүәллифин мүраҗиәт етдији мүхтәлиф бәдии васитә вә мән-бәләрдән һисс олунур ки, шаирин һәм мүтәфәккир, һәм дә сәнәткар кими дүнјакөрүшү чох вүс'әтли имниш. О, әсәриндә Низами, Чами кими сөз уstadларынын, Лејли, Мәчнун, Фәрһад, Ширин кими бәдии образлары адыны чәкир. Азәрбајҗан адәтләри, әфсанәләри вә зәһ-нијјәти илә әлағәдар мәфһумлары, јер адларыны хатырладыр:

*Көз јашы бир анда һәр јаны сарды,
Күр, Араз гарышыб һарај гонарды—*

дејир. Низами илә јанашы она Фүзули сәнәтнин, хүсусән, «Лејли вә Мәчнун» поемасынын ачыг-ашкар тәсирини тәдгигатчылар да кәстәрмишләр. Буну Әһмәд Ханнин образлар системиндән, лирик һашијәләриндән кәтирилән мисалларла сүбута јетирмәк чәтин дејил. Бүтүн бунлар, шаирин бәдii-естетик идеалындакы фәрди вә үмуми хүсусијјәтләр, әламәтдар чәһәтләр бизим үчүн дә бир доғмалыг һа-силә кәтирир. Миллиликлә јоғрулмуш көзәл бир поезија абидәсиндә өзүнү кәстәрән мә'нәви доғмалыг һәм дә Азәрбајҗан вә күрд халг-ларынын јахынлығындан, бир чох адәт-ән'әнә ејнилијиндән, мәшһәт вә һәјат тәрзиндәки бирликдән нәш'әт едир.

Исте'да
мә'нәви д
билдији, г
рыб өјрән
чүмәсиндә
истәрсә б
Зин» мән
абидәси в
охучулар
зафиг јаз
илк фәсил

Исте'дадлы шаир-тэдгигатчы Шамил Эскəров һәр ики халгын мә'нəви дүнјасына дəриндэн бələд олдуғу, һәр ики дили мукəммəл билдији, поеманын бүтүн нəшрлəрини мугајисəли шəкилдə арашдырыб өјрəндији, мəнимсəдији үчүн Əһмəd Ханинин бу əсəри онун тəрчүмəсиндə һəмин доғмалығы һифз етмишдир. Тəрчүмə истəр мә'на, истəрсə бəдиилик бахымындан орижинала чох јахындыр. «Мəм вə Зин» мəһəббəт дастаны Шəрг поезијасы классикасынын гижмəтли абидəsi вə сəпəтдə хəлгилијин парлаг нүмүнəsi олараг Азəрбајчан охучуларына јени вə дəјəрлн бир һəдијјəдир. Поемада эн'əнəјə мугафиг јазылыб əсəрин мəзмуну вə сүжет хəтти илə əлагəsi олмајан ылк фəсиллэр бу нəшрə дахил едилмəмишдир.

ГАСЫМ ГАСЫМЗАДƏ

вəһдəти,
сəвкисе
«асында»
бачы-
Мəмин
истəх-
һазыр-

əјд едəв
тыр. Бу
ин ре-
фтихар
шаира-
) дахи-
нү эр-
нларыи

ғушлуғу
вə мən-
əнəткар
и, Чами
и бəдини
вə зəһ-

«Лејл»
лар да
, лирик
н дејил.
үмүм
лыг һа-
дəсиндə
д халг-
мəишəт

ӘНВАЛЫМЫЗ

Саги! Көрәм ејлә аллаһ хәтринә,
Ҙәмин касасыны* долдур вер мәнә.
Дунјаны әкс етсин чамда меј-мәзә,
Бүтүн диләјимиз көрүнсүн көзә.
Үмид үзүлмәсин, хош олсун әһвал,
Үзүмүзә күлсүн кәләчәк игбал.
Уғурсуз бахтымыз чатсын камала,
Тале раст кәлмәсин бир дә завала,
Беләми галачаг јохса бахтымыз?
Мәкәр кәлмәјәчәк бизим вахтымыз?
Каш, фәләјин чархы бахајды сөзә,
Батан улдузумуз чыхајды үзә.
Бахтымыз ајылыб олсун бизә јар,
Јухудан ојанаг, хар олсун әғјар.
Һамымыз үрәкдән долаг гејрәтә,
Әлләримиз чатсын һакимијјәтә.
Һүнәр ғылыңчымыз јетсин шөһрәтә,
Гәләмимиз чатсын гәдрә-ғијмәтә.
Ағыр дәрдимизә тапылсын әләч,
Елмимиз олмасын һеч кәсә мөһтач.
Бир көрәм саһиби, үрәји тәмиз
Әзәлдән олсајды башбиләнимиз,
Әсла, јер галмазды шәккә-шүбһәјә,
Сиккә басыларды бизим күлчәјә¹.
О гәдәр оларды ғызылымыз саф,
Көрәндә һејрәтә кәләрди сәрраф.
Мејдана чыхсајды падшаһымыз,
Ләјагәтли, нәчиб гибләкаһымыз,
Тапылсајды она уча сәлтәнәт,
Тале үзүмүзә күләрди, әлбәт.
Гојсајдыг башына шәрафәтли тач,
Ад-санда олмаздыг кимсәјә мөһтач.

* Бу вә бундан сонра мәтндә үзәриндә һәмин ишарә олан сөз-
ләрин шәрһи китабын сонунда «Изаһлар» һиссәсиндә верилмишдир.
¹ Јәни, бизим дилимиз вә әдәбијјатымыз пул кими мәшһур олар-
ды.

Дәрдимизә галыб өндә кедәрди,
 Бизи намәрдләрден хилас едәрди.
 О вахт баш тутмазды Рум* истиласы,
 Журдумуз олмазды бајгуш јувасы.
 Сүркүн едиләрди кәдәр дә, гәм дә,
 Бизә баш әјәрди рум да, әчәм* дә.
 Бәхтин бәд кәлмәји таңрыдан олду,
 Јадлар јурдумузда һөкмран олду.
 Бизи русвај етди—асылы галмаг,
 Бу дөзүлмәз дәрлә дөзәр нәчиб халг.
 Утансын ишиндән шаһлар, ағалар!
 Күтләнин, шаирин нә тәгсири вар?!
 Бири өз әлилә дөвләт јаратды,
 Башгасы гәсб едиб сәрвәтә чатды.
 Дүнја бир ишвәли кәлинә бәнзәр—
 Ити гылынч ону һөкмүлә әзәр.
 Сонра башлыг, чегиз, тој һәдијјәси,
 Лүтфкарлыг олар она төһфәси.
 Дүнјадан сорушдум: «Ачылсын һикмәт,
 Де башлыгын нәдир? Сөјләди «һүммәт».
 Гылынчла еһсаны олса, мүхтәсәр,
 Бу дүнја инсана бојнуну әјәр.
 Мәни чашбаш салыб худа һикмәти—
 Күрдүн ашыб-дашыр вары-дөвләти,
 Өзүсә бунлардан галыбды мәһрум,
 Јашајыр асылы, јашајыр мәһкум.
 Күрдүн од гылынчы газанмыш шөһрәт,
 Дүшмән өлкәсини чох ејләмиш фәтһ.
 Онун һәр әмири сәхадә һатәм*,
 Онун һәр икиди Зал оғлу Рүстәм*!
 Әрәб өлкәсиндән Күрчүстанадәк
 Күрдүстан дурмушду полад галатәк.
 Күрдләр дөрд бир јанда тутмушду гәрар,
 Румла әчәм она олмушду һасар.
 Чәннәт Күрдүстаны һәр ики тәрәф
 Гәза охларына етмишди һәдәф.
 Һәр күрд гәбиләси дөнмүшду сәдлә.
 Гыфыл вурулмушду санки сәрһәдә...
 Нә вахт далғаланыб фарс океаны,
 Шаһә галдырырды чошан далғаны,
 Долуб күрд ганыјла оларды тараз,
 Елә бил онлары бөләрди богаз.

Гәһрәманлыг, гүдрәт, мәрдлик, сәхавәт,
 Әмирлик, рәшадәт, икидлик, гүввәт—
 Хасдыр күрдүн һәр бир гәбиләсинә,
 Бурда һамы кирәр гылынч бәһсинә.
 Күрддә нә өлчүдә варса чәсарәт—
 О гәдәр миннәтә ејләјәр нифрәт.
 Гејрәтә боғулуб өмрүн дар күнү
 Бојнуна көтүрмәз миннәт јүкүнү.
 Тајфалар тајфаја дүшмәндир анчаг,
 Одур ки, ортада јохдур иттифаг,
 Әкәр бирлик нәсиб олсајды бизә,
 Арха дајансајдыг бир-биримизә,
 Күрдә баш әјәрди әрәблә, әчәм,
 Чүмлә дәрдимизә оларды әнчам.
 Тәрәгги тапарды дин илә дөвләт,
 Јолуна дүшәрди елмлә, һикмәт.
 Сөзләр әләнәрди, дүзү галарды,
 Һүнәр саһибләри бәлли оларды.

КИТАБЫН КҮРДЧӘ ЈАЗЫЛМАСЫНЫН СӘБӘБЛӘРИ

Хани камал алыб доланда јаша,
 Камалсыз мејдана етди тамаша.
 Һүнәр олмаса да әкәр нәсиби,
 Әширәт тәсиби, елин тәсиби,
 Чарәсизлик ону инада салды,
 Адәтин тәрсини гәләмә алды¹.
 Ичди хам шәрабдан дүрдү, чөвһәри²—
 Доғма күрд дилини—инчини, зәри
 Низам-интизамла сыраја дүздү,
 Шаир халг јолунда чәфаја дөздү—
 Демәсинләр: «Һаны күрдүн гүдрәти,
 Әсли, нәчабәти, мәдәнијјәти?!
 Вар елми, китабы өзкә милләтин,
 Күрдә нәсиб олар бу Һүнәр чәтин!»

¹ Јә'ни әрәбчә, фарсчә, түркчә дејил, күрд дилиндә јазды.

² Шаир күрд дилини шәрабын чөкүнтүсү илә (дүрдлә, чөвһәрлә), ичкинин бу бәрк вә рајиһәли һиссәси илә мугајисә едир.

Көрөнләр демәсин: «Бинадан бәри
 Күрдүн мәһәббәтдән јохдур хәбәри.
 Онда нә арзу вар, нә ширин диләк,
 Онда нә севмәк вар, нә дә севилмәк.
 Јазыг тамарзыдыр ешгин дадына,
 Мәчази севки дә дүшмәз јадына».
 Хејр! Дајаз дејил күрдүн камалы,
 Нә фәјда, ситәмдән позулуб һалы.
 Күрд өзү биликсиз, камалсыз дејил,
 Амма саһиби јох, сәфилдир, сәфил.
 Сәмум* олмасајды әкәр рузикар,
 Бир агил олсајды бизә һөкмдар,
 Билик, зәка, китаб, һекајә, диван,
 Инчәсәнәт, гәзәл, мәнзумә, дастан,
 Лајиг көрүлсәјди бөјүк һөрмәтә,
 Гијмәт верилсәјди ше'рә-сәнәтә,
 Нәзмин бајрағыны уча тутуб мән
 Асардым дүнјанын дамынын үстән!
 Кери гајтарардым Молла Чизири*,
 Мәзардан галхарды Әли Һәрири*.
 Үрәкдән севиниб Фәкијә Тәјран*
 Бу ишә, бүсата оларды һејран,
 Нејләјим ки, јаман кәсаддыр базар,
 Мәним гумашыма јохдур хиридар!
 Бизим дөврүмүзүн севкиси пулдур,
 Һамы онун досту, онун гулудур.
 Һәр шејин өлчүсү сајылан динар,
 Бизим һамымыза олубдур дилдар.
 О јердә ки, билик кор гәпик ола,
 Һикмәти аларлар—сатарлар нала.
 Меһтәрлијә лајиг билинмәз Чами*,
 Һеч кәс марагланмяз—кимдир Низами.
 Дүнјада пул олуб һәр шејин башы,
 Һамы динар үстә едир савашы,
 Биз дә һәвәсләнлик олаг кимјакәр,
 Көрдүк зәһмәтимиз кедәчәк һәдәр—
 Инсафа тапшырыб елми, һүнәри,
 Хылтдан тәмизләдик сахта көвһәри.
 Көнлүмүз һијләдән гачды узаға,
 Гәрәзи гыснады күнчә-бучаға,
 Дин кетди, динар да кечмәди әлә,
 Сонра чанымыза дүшдү вәлвәлә.

Кизли дәрдимизи ачыб сөjlәдик,
 Ағ вәрәгләр үстә дуа еjlәдик.
 Дуа гәбул олуб чатды көмәjә,
 Васитә тапылды бир иш көрмәjә.
 Јохса да бу пулун инди дәjәри,
 Билинир гәлп деjил эзәлдән бәри.
 Ниjләсиз, ләкәсиз, пакдыр һәмишә,
 Халг үчүн јарајыр алыш-веришә.
 Курманчи*—саф дилдир, билмәjән билсин.
 Зәр деjил, затына шүбһә едилсин.
 Мисдир—гыпгырмызы, рәнки ашикар,
 Күмүш деjил, онда аз олсун әјар.
 Бизим парамыза «дәjәрсиз» демә,
 Сиккәси јохса да бахыб гәм јемә.
 Нәгши һәкк олунуб чатсајды елә,
 Әлачсыз долашыб галмазды белә.
 Мәһбубдур, һеч кәсә ад олмајыб, ад.
 Игбалы гарадыр, шад олмајыб, шад.
 Архасыз галмышыг, бизим кағыз пул,
 Шаһлар сиккәсиjлә олмајыб гәбул,
 Алим вар сөjlәјир, бу сиккә пасдыр,
 Бир чох философун көзүндә хасдыр.
 Заманын биликли, о һөкмдары,
 Бизи динләмәди идракла бары.
 Танынмыш әмирин Мирзәдир* ады,
 Онун бахышынын өзү кимјады.
 Сахта гәлби бүллур еjlәјәр, бәли.
 Гәлп пулу алтуна дөндәрәр әли.
 Нечә јүз мис пулу, истәсә, әкәр,
 Бирчә бахышыjла халис лә'л едәр..
 Јүксәји гәһриjлә алчаг еjlәјәр,
 Зәифи лүтфүjлә гочаг еjlәјәр.
 Пашалары тутар әсирләр кими,
 Сонра да бурахар фәгирләр кими.
 Нечә чарәсизи, јүз-јүз јохсулу,
 Мин-мин диләнчини, минләрчә гулу
 Зәнкинә дөндәриб—көстәрәр һүммәт,
 Никмәт одур—гојмаз һеч кимә миннәт.
 Дөнүб бизә тәрәф салсајды нәзәр,
 Иксирин сиррини ачсајды әкәр,
 Алтуна дөнәрди о вахт пулумуз,
 Олмазды бизим дә сөзүмүз учуз.

Фэгэт лагеддир онун нэзери,
Бир дэфэ үрэклэ бахмады бэри.
Һәркаһ көстәрирсә халга мәрһәмәт,
Јарәб, өзүн ејлә сән она һөрмәт!

САГИ, ШӘРАБЫ ГӘДӘҺӘ ДОЛДУР

Саги! Гәлбимизин галмады табы,
Көј рәнкли гәдәһә долдур шәрабы.
Ағзымызын дады гој тәзәләнсін,
Руһумуз бир анлыг гој мәзәләнсін..
Саги! Минбир рәнкли гәдәһләри дүз,
Көнүлә көз верән шәрабы тез сүз.
Гәмли үрәкләри онунла шад ет,
Дәли ағыллара мәстлик ичад ет.
Саги! Долдур чамы кирәк ојуна,
Әһсән, әһсән дејәк үзүм сујуна.
Әримеиш јагуту, дурулмуш лә'ли,
Инчи ширәсини вахтлы-вә'дәли
Төк көвһәр касажә, ичинә дүрр гат,
О күл шәрбәтидир, һәјатдыр, һәјат.
Ким гәлбнини вериб назәнин јара
Јубатма гәдәһи, пәјла онлара.
Көнүлләр езини рәнкијлә нәгш ет,
Мәчлиси чошдуруб, сүстлүјү бәхш ет.
Дајанма, арамсыз сүзүлсүн шәраб,
Һамыны мәст едиб, чарәсини тап.
Бәлкә, белә јолла һуш башдан итә,
Бир дамла да мәним дадыма јетә.
Меј ичмәк додагын олсун пешәси,
Чаныма чан версин онун нәш'әси.
Сүстләшмиш гәлбимә шадлыг јайылсын,
Хәјал аләминдә бәхтим ајылсын.
Гараланмыш үрәк шөвг илә долсун,
Параланмыш көнүл зөвг илә долсун..
Кенәлсин дарыхан одлу нәфәсим.
Руһум вәчдә кәлсин, чошсун һәвәсим:
Баша јетсин арзум, диләјим нәсә,
Мән дә бүлбүл илә верим сәс-сәсә..

Пушу пәрваз етсин өлү көнүлүн,
 Нәғмәси пәрдәсиз учалсын һәр күн.
 Бә'зән бүлбүл кими гәлбим инләсин,
 Онун аһ-важыны күлләр динләсин.
 Сүбһ чагы фәрјадлы, аһлы сәсими
 Өзүлә апарсын сәһәр нәсими.
 Аһымдан жүз көнүл гөнчәси ачсын,
 Күлләр дилә кәлиб додағы гачсын.
 Гөнчәләр көз олсун кешик тикана,
 Ачылдыгча рәнки бәнзәсин гана.
 Күлүн көз јашы—шеһ јерә төкүлсүн,
 Бу һалы көрүнчә бүлбүлләр күлсүн.
 Саги! Төк шәрабы, дурма, гадасы!
 Учалсын канонун*, дәфин сәдасы.
 Чәкдијимиз әзаб бәсинчә јетәр,
 Севинчи чәм ејлә, дағылсын кәдәр.
 Губарлы көнүлүн кетсин тәшвиши,
 Дәјишсин өмрүмүн чәрхи-кәрдиши.
 Мәст олуб лағлағы дејим һәр заман,
 Ағзымы бош гојуб сөјләјим һәдјан.
 Дамаг чағ олмаса, ким данышар, ким?!
 Диванәјә дөнүб инчиләр төкүм.
 Сирләр ачылачаг чан һалсыз олса,
 Сөз ғыраға чыхмаз баш галсыз олса.
 Сәрхош олум, нәғмәм дағ-даша дүшсүн,
 Дилим тути* мисал өтсүн, өтүшсүн.
 Мәндә зүһур етсин өзкә кәрамәт,
 Көрүнсүн көзүмә улу мәгамәт*!
 Учалсын гој гувешт*, шаһназ муғамы,
 Галмасын көнлүмүн арзусу, камы.
 Авазла гәлбимин дәринлијиндән
 Чәнк* кими жүз чешид сәда верим мән.
 Рүбаб* олсун, көзә дәјмәсин каман,
 Дәфимиз сәсләнсин чубуг олмадан.
 Ашигләр сәсини Зөһрә* хошласын,
 Доггузунчу көјдә рәгсә башласын.
 Көнүл сазы каһ зил, каһ да бәм олсун,
 Һәр сөзүн башында Зинлә Мәм олсун.
 Гәлбин гәмләрини саныб әфсанә,
 Көзәл Зини, Мәми едиб бәһанә,
 Елә охујум ки, көнүл нәғмәми
 Гајтарсын дүнјаја Зин илә Мәми.

Һәр
Чәт

Мән
Зин

Елә
Өзә

Дәј
Дәј

Еш
Фн

Дә
Еш

Ки
Ки

Јах
Он

Ке
Ке

Ја
Дс

Әк
Ја

Һәр ики хәстәнин тәбиби олум,
 Чәтин күндә досту, һәбиби олум.
 Дава-дәрманымы гатым торпаға,
 Дәрдли ашиг-мә'шуг галхсын ајаға.
 Мәми—илләр боју көзү нәмлини,
 Зини—көнлү сыныг, гәлби гәмлини,
 Исмәтли, абырлы о мә'сум гызы,
 Мәми—алны ачыг, о күнаһсызы
 Елә мәшһур едәм—һәр ики үрәк,
 Өзкә севкиләрдән сечилсин кәрәк.
 Јенидән онлара верим елә чан,
 Баханлар бачарса олмасын һејран.
 Дәрд чәкән дүнјада сүрсүн сәфаны,
 Дәрдсизләр ағлајыб көрсүн чәфаны.
 Мәм дејиб мәләкләр чандан үзүлсүн.
 Зинин кәдәринә ашигләр күлсүн.
 Ешги чичәкләрдән, күлдән саф олан,
 Фикриндә, гәлбиндә бир инсаф олан
 Кәрәк тәрәддүдсүз ејләјиб алгыш,
 Десин: «Бу һекајәт көзәл јазылмыш»..
 Дејирәм үрәкдән севиб-севилән,
 Ешгинин тәлеји үзүнә күлән
 Кәлиб гулаг ассын һекајәтимә,
 Дөнүк зәманәдән шикајәтимә.
 Кимиси динләјиб кәтирсин јада,
 Кимиси үрәкдән ејләсин вида.
 Арифләр раст кәлсә бичимсиз сөзә,
 Арзум будур ону вурмасын үзә.
 Јахшы да, јаман да олса бу јазы,
 Онунла мин әзаб чәкмишәм азы.
 Үстүн чәһәтләри олмаса да лап,
 Гәлбин мејвәсидир ахы, бу китаб..
 Кедиб дәрмәмишәм мән ону бағдан,
 Көрәндә үзүнү туршуда бағбан.
 Көнүл бағчасынын төһфәсидир о..
 Мәһәббәт бағынын мејвәсидир о..
 Ја ширин, ја ачы—нүбардыр, нүбар,
 Доғулан көрпәјә бәнзәјиши вар.
 Диләјирәм ону кимсә әзмәсин,
 Әзилсә, һал әһли буна дөзмәсин..
 Әкәр олмаса да бу мејвә сулу,
 Јаздым күрд дилиндә үрәјим долу.

Демирәм тифилим шух назениндир,
 Нұбар олдуғуна мәнә шириндир.
 «Онун чох дежилсә ләззәти, дады,
 Гәлбимдә әзиздир јенә дә ады.
 Севимли тифилим мә'сум, шириндил—
 Өз һалал малымдыр, әманәт дејил.
 Мәғзини, сөзүнү, ибарәсини,
 Һәр бир чүмләсини, ишарәсини,
 Үслубу, мә'наны, ше'ријјәтини,
 Һәјат һәгигәтли һекајәтини
 Кимсәдән борч алыб јазмадым әсла,
 Мән өз әгидәми позмадым әсла.
 Сөзләрим үрәкдән чыхмајыб аһсыз,
 Һәрәси исмәтли, бакирә бир гыз.
 Худаја, рәһм ејлә сән бу кәзәлә,
 «Ону гыјыб вермә һәр нашы әлә.
 Билик сәһибләри хејрхәһ олар,
 Онлардан истәјим, умачағым вар:
 Көрпәмә әһлијјәт көстәриб һамы,
 Дүзәлтсин сәһвими, чәми хәтамы.
 Қамал јијәләри нөгсаны өртәр,
 Кин сахлајан адам һәј салыб пөртәр.
 Умудам сиркешләр бәдинә кетмәз,
 Нә гүсурум варса, ону чар етмәз—
 Хырда сатычыјам, көзү-көнлү тох,
 Өзүм бөјүмүшәм, бөјүдәним јох.
 Дағлы күрд оғлујам, узағларданам,
 Јаздығым һәр сөзү өјрәдиб анам.
 Һамы имзаласын јахшы кәлмәни,
 Инсаф гулағыјла ешитсин мәни.
 Нүфузлу шәхсләр дә кәлиб динләсә,
 Гој өртсүн үстүнү, гүсурум нәсә.
 Шаирин нијјәти јалныз будур, бу:
 Төкүлмәсин онун үзүнүн сују.
 Кимсә нөгсаныма һејрәт етмәсин,
 «Оланын әслини, дүзүнү десин.

БОТАН ЭМИРИ, ОНУН ИКИ БАЧЫСЫНЫ— ЗИНЛЭ СИТИНИ ТАНЫТМА

Некажэ данышыб гэлбэ нэгш едэн,
Рэважэт рэсмини чэкиб бэхш едэн.

Гэлэмлэ фырчаны элинэ алды,
Бээжиб-дүзэди, гэлибэ салды.

Сөjlэди: «Кечмишдэ бир шаһ јашарды,
Кэсэрли гылынчы, һүнэри варды.

Нечэ-нечэ халгын гиблэкаһыјды,
Әсли әрәб иди, күрдүн шаһыјды.

Турулмушду онун Чизирдә* тахты,
Күлүрдү үзүнә талеји-бахты,

Ботан* эмиријди—мәшһур, мөһтәшәм,
Һөкмү алтындајды рум, әрәб, әчәм.

Аләм ағласа да о күләсијди,

Әчдады Халидін* силсиләсијди.

Гылынчы аллаһын гылынчы рәнкдә,
Ондан чәкиннәрди көјдә фәләк дэ.

Зинәти тахт-тачы, бир дэ дин иди,

Әмирин ады да Зинәддин иди.

Елә бил әмирлик јарашығыјды,
Тахтын бээјијди, дин ашигијди.

Һүнәринин изи һәр јердә варды,

Јердән Аја гәдәр һөкмү чатарды.

Дүнјанын әксијди онун варлығы,
Ахирәт рәмзијди һөкмдарлығы.

Сәхасына мөһтач галарды һатәм,

Һүнәринә тәслим оларды Рүстәм.

Һатәм көрүб онун мәрһәмәтини,
Данарды өзүнүн сәхавәтини.

Гәһрәманылыг, зәка, шүчаәт, мејдан,

Бирлик, һүнәр, низам, интизам, диван,

Диндарлыг, сијасәт, биналы дөвләт,

Шаһлыг, мүдафиә, дөзүм, дәјанәт—

Бунлардан долујду хәзинәләри,

Долујду сәһрли дәфинәләри.

Елә буна көрә јеңилмәзди о,

Горхусуз јашарды, әјилмәзди о.

Һәр чешид алтуну, лә'ли, көвһәри,

Һәр рәнкдән инчини, баһалы зәри,

Ән чәтин арзуну, чәтин диләји,

Она бәхш етмишди гадир фәләји.

Онунла арзулар баша кэләрди,
 Һәсрәтләр говушар, дежиб-күләрди.
 Һәрәминдә һамы һазәнини, афәт,
 Охшасајды она охшарды чәннәт.
 Беһиштиндә олан һәрә бир пәри,
 Һури, ғылман иди хидмәтчиләри.
 Фәгәт ики бачы, ата төһфәси,
 Һәјат бағчасынын ширин мејвәси
 Ики солтан варды шаһ дөврәсиндә,
 Ики Күнәш варды Ај чеврәсиндә.
 Бирн һагг бағынын уча чинары,
 Ады «Сити», өзү көнүл дилдары.
 О бири әмирин чан-чијәријди,
 Адынын јарысы¹, көзәл пәријди.
 Һекајәчи сирри ејләди ашкар:
 «Зин» иди ај үзлү, о көзәл никар.
 Көнүл һәмдәмијди севән кәсләрә,
 Һуријди, көјләрден енмишди јерә.
 Бириси сарышын, бириси әсмәр,
 Һуријлә пәријди о чүт мәләкләр.
 Јох, јох, бәнзәмәзди Һури онлара,
 Тај олмазды нурдан јарананлара.
 Кимсә көрмәмишди о күл үзләри,
 Һагдан верилмишди көзәлликләри.
 Додаг—лә'л, үз—чичәк, сима—јасәмән,
 Нурлујду о, хулух* сәнәмләриндән.
 Гоша һөрүкләри сүнбүлдү, сүнбүл,
 Јанаглар од тутан бир чүт ғызылкүл.
 Сүнбүллә ғызылкүл, ишә бах ки, бир
 Сәрвин үзәриндә чичәкләјибдир.
 Күл үздә солмајан јарашыг иди,
 Сүнбүл ағ бәдәнә сармашыг иди.
 Јагут јазысыјды, һүснүн баһары,
 Һарут* гујусујду зәнәхданлары.
 Елә бил үстүнә мүшк чиләнмишди,
 Рәммалын әлијлә сәпәләнмишди.
 Гара хал, ал јанаг сөзүн башыјды,
 Һачы ибадәти, Кә'бә* дашыјды.
 Кирпикләр ох иди ғаш—каманлара,
 Һүнәри вермишди фәләк онлара.

¹ Зин әмирин адынын (Зинәддин) јарысыдыр.

Ким көзләрә бахса,—елә һәмин чағ
 Газанчы чүнунлуг оларды анчағ.
 Җәр кимин олсајды елми, һикмәти
 Ону да јахарды көзүн дәһшәти.
 Алны тач алтында шәфәг јајырды,
 Чәбрајыл* пәринә чох охшајырды.
 Уфүгдә фүсункар мәнзил гурмушду,
 Ону хидмәтиндә Күнәш дурмушду.
 Ким бахса көзләрә, шух мәмәләрә
 Нушуну итириб дүшәрди јерә.
 Кәрдәни бахыша, көнүлә нәш'ә,
 Әбәди шәрабла допдолу шүшә.
 Набат шәкәринин шәрбәтијди о,
 Һәјат чешмәсинин сәрвәгијди о.
 Хыналы дырнағы, әли о јарын
 Ганына батмышды күнаһсызларын.
 Кәмәрин гучдугу бели көрән кәс,
 Үрәкдән аһ чәкиб чыхармазды сәс.
 Биләрзикли биләк дәјәндә көзә,
 Даһа јер галмазды сөһбәтә, сөзә.
 Онлар бу дүнјанын мө'чүзләријди,
 Гәнирсиз көзәллик әкизләријди.
 Сити сајылырды бир шух назәнин,
 Чәннәт мәләјинә бәнзәјирди Зин.
 Сити улдузлары салмазды саја,
 Зин шәфәг верәрди парлајан Аја.
 Сити ај чамаллы, бәрг вуран көвһәр,
 Зин күнәшә мисал, тамам тәзә-тәр.
 Гәдәм гојан кими багчаја, баға
 Санки чан кәләрди даша-торпаға,
 Вәһши дә көрсәјди донуб галарды,
 Чанлы-чансыз, һамы һејран оларды.
 Кофинин* үстүнү бәзәмишди зәр,
 Күмүш мунчугданды гутәр* сәрасәр.
 Алны зәр јајлыгла бағланан кими,
 Ашигләр өләрди бағрыган кими.
 Габагдан, архадан, сағ јандан, солдан,
 Бәр-бәзәк көрәни саларды һалдан.
 Көзәллик һамыја ејләјәрди гәсд,
 Мәзарда өвлија оларды сәрмәст.
 Шејх олсун, ја молла, ја әмир олсун,
 Ја дәрвиш, ја зәнкин, ја фәгир олсун,

Јохдур вурулмајан көзэл чамала,
Кимдир, истәмәјән јетсин вүсала?

Кими көзәллији мә'нән арзулар,
Киминин заһири һүснә мејли вар..
О да мәһәббәтдир, бу да мәһәббәт,
Јерлә көј гәдәрдир арасы фәгәт.

КӨЗӘЛЛИК ВӘ ЕШГ

Бу дүнијада варса нә гәдәр дөвләт,
Аллаһын чаһана вердији сәрвәт,
Гејсәрин* допдолу хәзинәләри,
Искәндәрин* сајсыз инчиси, зәри..
Хәганын* мүлкүнә долан кәлһакәл,
Сүлејман тахдығы үзүкдәки* дә'л,
Јер үзүндә олан бүтүн дәфинә—
Дәјмәз көзәллијин бир сәдәфинә..
Зин илә Ситинин көзәл симасы
Олмушду аловлу ешгин дәрјасы.
Далғалары ениб учалан заман,
Онун атәшијлә алышыб һәр јан,
Јүз-јүз накам олан гәлби дағлады,
Дастана чеврилди онларын ады.
Һәр биринин һүснү дилләр әзбәри,
Дүнија башдан-баша олду мүштәри..
Ән маһир овчусу о чүт чејранын,
Ширин нәғмәкары о чүт тәрланын,
Кими аслан тәки, кими дәлләлтәк
Аһ-налә гопарды, битмәди диләк..
Кечә-күндүз фәған, инилти, кәдәр,
Онлара гошүлду һури-мәләкләр.
Гәнирсиз көзәлә ашиг чох олар,
Вурулан кәсләри дәрд-гәм јахалар..
Бир дејил ашиглә арзулу инсан,
Бирин чаны верәр, бири истәр чан.
Кимиси чан үчүн алар чананы,
Кимиси чанана бәхш едәр чаны..
Кимиси говушар о Тацдин кими,
Кимиси дәрд чәкәр Мәмлә Зин кими.

МЭМЛЭ ТАЧДИНИ ТАНЫТМА

Өввэлдэн башлансын һекајә, дастан:
Гэлби ешг одундан јаралы олан
 Гул, аға сананса, кәлмәз һесаба,
 Јазылса, дүнјада сығмаз китаба.
Лакин адлы-санлы наиб, нөкәрдән,
Танынмыш чавандан, мәғрур әскәрдән
 Варды јүз нәфәри күнтәк чахарды,
 Ширин кәламлары көнүл јахарды.
Һәр бири чамалда—бәдирләнән ај,
Һәр бири камалда—падишаһа тај.
 Онларын чох иди көнүл истәји,
 Үрәјиндә ешги, ширин диләји.
Фәғәт нә көрмәклә, нә шәһадәтлә,
Бәлкә ешитмәклә, ја рәвајәтлә
 Сирриндән һалыјды бири-биринин
 Хидмәтиндә иди онлар әмирин.
Әглијлә икидләр өнүндә кедән,
Һамыны өзүнүн мәфтуну едән,
 Заманын Гүдәрзи*—һүнәрдә пәләнк,
 Варды Тачдин адлы бир гәһрәман кәнчи.
Нәсли танынырды бинадан бәри,
Икид чаванларын ојду сәрвәри.
 Атасы олса да вәзир Искәндәр,
 Әрәбләр дејәрди она Гәзәнфәр.
Чүнки дөјүшләрин ач асланыјды,
Гылынч мејданынын шөһрәт-шаныјды,
 Тачдинин ики шир, ики нәр кими,
 Көјдә гуш овлајан шаһинләр кими.
Ариф, Чәко адлы гардашы варды,
Онлар дүшмән бағры парчалајарды.
 Олса да чох гардаш, гоһум, чох әми,
 Тачдин нәчабәтин көнүл һәмдәми.
Бир кәнчи етмишди өзүнә гардаш,
Көзә чыраг иди, көнүлә сирдаш.
 Нә вахт гардашыны көрмәсә көзү,
 Кечәјә дөнәрди нурлу күндүзү.
Сирдашы көзүндән кетсә гүрбәтә,
Дәјишиб дөнәрди дүнја зүлмәтә.
 О, севинч һәмдәми, гәм ортағыјды,
 Ады Мәм, үрәји дәрд јатағыјды.

Атадан, гардашдан јахынды Мәмо,
Тачдинә үрәкдән вурулмушду о,
Ахирәт достујду һәр ики гардаш,
Бири баш гојарды, бири гојса даш.
Диван вәзиринин оғлујду Тачдин,
Диван катибијди атасы Мәмин.
Кәнчләр чани-дилдән гәлб ашигијди,
Гардашлыг үлфәти, јарашығыјды.
Бири Мәчнун* гәдәр Лејлијә* садиг,
Бири Әзра* иди, о бири Вамиг*.
Ағыл дост етмишди о икидләри,
Бири Күнәш иди, бири Мүштәри*.
Достлуғу һүнәр бил, санма ишвә-наз,
Достлугла хәјанәт бир јерә сығмаз.
Достлуг асан дејил, чәфадыр, чәфа,
Достлугун мәгсәди—вәфадыр, вәфа.
Сонра олачагсан әкәр вәфасыз,
Әзәлдән башыны кирлә чәфасыз.

ИЛБАШЫ ВӘ НОВРУЗУН ГЕЈД ЕДИЛМӘСИ

Фәләјин чархынын чохду гүдрәти,
Фејзиндән јарадыб бу тәбиәти.
Гәлибсиз, өлчүсүз ичад ејләјиб,
Аләтсиз-филансыз абад ејләјиб.
Бах, беләчә низам, белә јуварлаг,
Бах, беләчә көзәл, беләчә парлаг
Вар едиб аләмдә сајсыз мәнзәрә,
Сәркијә дөндәриб дүзүб һәр јерә.
Сән бир һикмәтә бах: һамыја иш вар,
Кимиси пијада, кимиси сувар.
Кими јејин кедән, кимиси аста,
Кими чаны сағлам, кимиси хәстә.
Кимиси јөнәлдән, кими јөнәлән,
Кимиси јол кедән, кимиси кәлән.
Кими јазан катиб, кимиси уstad,
Кимиси сазәндә, кимиси чәллaд.
Кими күнәш, кими кечәјә һәмдәм,
Кими гәм дағыдар, кими јығар гәм.
Кимиси Зин кими күнәш, шух пәри,
Кимиси Мәм кими она мүштәри.

Кимиси гул кими әмрә мүнтәзир,
 Кимиси падишаһ, кимиси вәзир.
 Биз һансы тәрәфә етсәк һәрәкәт,
 Баһар мәнзилинә дөнүрүк фәгәт.
 Өтән һесабылары верәрәк тәһвил,
 Бизимчин дәјишиб тәзәләнир ил.
 Дүнја көрмүш гоча, агил ихтијар
 Бизи әһвалатдан едиб хәбәрдар
 Деди: «Гәдим вахтдан, елдән-обадан,
 Бир адәт галыбдыр, дәдә-бабадан
 Шәргин шаһсувары—шәфәгли солтан¹
 Алыб март ајыны дөндүјү заман
 Илбашы бүрчүнә келиб кирәндә,
 Шадлыг јајыларды шәһәрә, кәндә,
 Кејиб тој палтары әјнинә һәрә,
 Гоча, чаван—һамы башларды сејрә.
 Новруз шәнлијиндә—илин хош күнү,
 Оларды гәлбләрин тоју-дүјүнү.
 Чаванлар чәмәни едәрди мәскән,
 Сәһралар чеврилиб оларды күлшән.
 Чиркин, көзәл-көјчәк, мин бакирә гыз,
 Пәри, мөләк, һур-күнәш, ај, улдуз
 Бәзәниб-дүзәниб инчи тахарды,
 Һамы шәнлик едиб сејрә чыхарды.
 Амма нә төһмәтлә, нә дә миннәтлә,
 Һөрмәтлә-иззәтлә, көзәл адәтлә!
 Чәмәнләри кәзиб, сејрә далмағын,
 Сәһраны доланыб, рүбаб чалмағын
 Мәгсәди бу иди: һәр ашиг олан,
 Арзусу, истәји гәлбиндә галан
 Һамы бир-бирини танысын, билсин,
 Севәнләр севилсин, сечән сечилсин.

ШӘҺӘРЛИЛӘРИН ИЛБАШЫНДА СЕЈРӘНКАНА ЧЫХМАСЫ

Көјләрдән көрүндү бәхтин улдузу,
 Јенидән көстәрди фәләк новрузу.

¹ Күнәшә ишарәдир.

О мубарэк күндә бошалды шәһәр—
 Бүтүн наиб, нөкәр, хидмәтчи, әскәр,
 Һәр кәсин вардыса чанында чаны,
 Тәрк едиб евләри, бүрчү-галаны,
 Сәф-сәф сыраланды овлаға сары,
 Дәстә-дәстә кетди үзү јухары.
 Намы чыхды ездән көзәл либасла,
 Шәһәрдә бир кимсә галмады әсла.
 Бә'зиси үзүнү тутду бағлара,
 Бә'зиси атыны сүрдү дағлара.
 Кими ушағыјла, кими јолдашла,
 Кимиси тәк-тәһна, кими сирдашла,
 Ханымлар кејиниб тахды ахчаны,
 Күл кими бәзәди бағы, бағчаны.
 Сиврилиб нигабдан, чыхыб пәрдәдән
 Һуриләр чәннәти ејләди мәскән.
 Зүлфүнә, халына тохунулмајан,
 Нечә бакирә гыз, нечә пак оғлан,
 Тәзәчә јетишән ала көзлүләр,
 Јумру мәмәлиләр, ширин сөзлүләр,
 Гәнирсиз чамала саһиб оланлар,
 Баханы алова, ода саланлар,
 Мәтаһ көстәрәрди, мәтаһ сечәрди,
 Намы бирәр-бирәр көздән кечәрди.
 Көзәлликлә долу ешгин базары,
 Вәчдә кәтирәрди алычылары.
 Чаван, јүз јашына чатан ихтијар,
 Нөврәстә гыз-кәлин, гоча гарылар
 Шәһрәтә чатдырыб бу доғма ели
 Белә гаршыларды һәр тәзә или.

ӘМИРИН НОВРУЗ ШӘНЛИКЛӘРИНӘ КЕТМӘК ҮЧҮН ЧАВАНЛАРА ИЗИН ВЕРМӘСИ

Көјләрин гәндили көј асиманда
 Гоч бүрчүнә кириб шө'лә сачанда,
 Јени ил кәләндә јаранды фүрсәт,
 Кәңчләрә әмирдән алынды рүсхәт.
 Разылыг верилди хидмәтчиләрә,
 Бајрам либасыны кејинди һәрә.

Мәгсәди, мурады олан ашигләр
Бәзәниб-дүзәнди, гуршады хәпчәр.
Мәмо Тачдин илә вериб гол-гола,
Гыз палтары кејиб дүшдүләр јола.
Јеничә ачмышды сәһәрин көзү,
Икиси бир јерә гојараг сөзү—
Кејмишди ән көзәл, баһалы ипәк,
Башларында јагут, мирвари рәнк-рәнк;
Алтдан бәзәкли дон, үстдән тирмә шал,
Һәр бири сачына чәкмишди сығал.
Достлар гәсдлә кирди белә бир дона,
Кәзинти хәтәрсиз јетишсин сона.
Зәр-зиба ичиндә сејрә чыхдылар,
Баханы алова-ода јахдылар.

МӘМЛӘ ТАЧДИНИН ЗИНЛӘ СИТИЈӘ РАСТ КӘЛИБ- БАЈЫЛМАСЫ

Өзкә гијәфәли о ики чаван,
Шәһәри доланыб кәздији заман,
Раст кәлдиләр елә гәрибә ишә,
Башда јер галмады ағыла, һуша.
Көрдүләр һәр јердә тәләш ичиндә—
Күчәдә, дөнкәдә, сәкидә, тиндә
Кејиниб бәзәнмиш јүзләрчә инсан,
Нечә сәрв бојлу көзәл гыз, оғлан,
Беш јүздән зијадә ихтијар, гары,
Кимин ајағынын варса тутары,
Фәрги јох, ја гоча, ја көрпә ушаг,
Кимиси кејинмиш, кимиси чылпаг,
Кими саһиб-мәнсәб, рүтбәли, варлы,
Кими ач-јалавач, әли габарлы,
Кими башы ачыг, ајағы јалын
(Јада топ ојуну—кашону* салын¹).
Кимиси сәрхошду, кимиси сәрмәст,
Кимиси тагәтсиз, кимиси сәрбәст,
Киминин һејрәтдән үрәји шан-шан,
Кими һушсуз олуб, кими пәришан,

¹ Човкан ојунуна ишарәдир.

Кимиси аһ чәкиб едирди фәрјад,
 Ағыл зәнчириндән олмушду азад.
 Намы гәм ичиндә, һамы бағры ган,
 Һәр кәс өз јериндә чан верирди, чан—
 Чејран дону кејмиш о ики гардаш,
 Бахыб белә ишә галмышды чашбаш.
 Тачдин табламады бу интизара,
 Әдәблә үз тутду бир ихтијара,
 Сорушду: «Еј дүз јол көстәрән Хызр*,
 Сөјлә бу нә дәррдир, бу нә бәладыр?»
 Гоча чаваб верди: «Ики күчлү зат
 Бу күн һамымыза олубдур чәллад.
 Кимә көрүнәрсә һәр ики бәла,
 Һәмин саат дүшүр көрдүјүн һала.
 Сорду: «Онлар дивдир, ја пәһләвандыр?»
 Деди: «Көзәл-көјчәк ики чавандыр!»
 Сорушду: «Онларын шешпәри вармы?
 Зәһәрли охлары, нештәри вармы?»
 Деди: «Јох, бахышла көстәриб һүнәр,
 Һамыны охлајыб јерә сәрибләр».
 Тачдин тез сөјләди: «Сөзүн гысасы,
 Биз јердә гојмарыг белә гысасы».
 Бу јердә гәфилдән, мәрди-мәрдана,
 Илаһи гүдрәтдән чыхыб мејдана,
 Ики чаван оғлан, ики ситәмкар,
 Улдузлар шаһытәк парлады пар-пар.
 Сималары охшар, кејимләри бир,
 Шәһәрдә таныјан олмады қимдир.
 Онлар нә сатычы, нә мүштәријди,
 Санки ики мәләк, ики пәријди.
 Гыз палтары кејмиш һәр ики гардаш,
 Көрүнчә үрәји вердиләр шабаш.
 Бахыб диванәјә, мәстә дөндүләр,
 Бејиндә галмады шуурдан әсәр.
 Һафизә јох олуб, гуртарды камал,
 Сәрилди торпаға сәрхош ики лал.
 Көрөндә бәланы һәлә узагдан
 Ағыл башдан чыхыб, үзүлмүшдү чан.
 Шәһәрә ган салан ики шух пәри
 Көрдүләр јыхылан чүт мәләкләри,
 Ики ајпараны, күнәш үзлүнү,
 Бағры кабаб олан сәрхош көзлүнү.

Жаралы ов кими чашыб бу заман,
Онлар баха-баха олду пәришан.
Элачсыз шыгыјыб овун үстүнә,
Бахдыгча дојмајыб, бахдылар јенә.

Ади ов дејилди бу ики мәләк,
Нурдан хәлг етмишди онлары фәләк.
Овчулар мат галды, карыхды, фәгәт
Чулгады гәлбләри севинч, мәрһәмәт.

Көрүб чејранларын ај симасыны,
Ешидиб үрәјин илтимасыны,
Ирадә чәм етди ағлы, шууру,
Дүшдү бир-биринә үзләрин нуру.

Ешгә јол арајан үрәкләри бир,
Ајрылмаз гәлбләри, диләкләри бир.
Мәһәббәтин сәһри, кизли аләми
Санки говушдурду о чүт сәнәми.

Севки атәшинә јандыгча онлар,
Бу һүсн о һүснә рам олан шикар.
Дејирдин дөрдү дә руһ илә чандыр,
Јарысы ашигдир, јары чанандыр.

Әзәлдән бирләшиб шуурла бәдән,
Ајырмаг мүмкүнмү руһу чисимдән.
Үрәкдә каһ севки, каһ вәфа, шәфгәт,
Каһ да дүшмәнчилик, мин гара нијјәт.

Гәдимдән јурд салыб галса да, Хани,
Јенә бизим кими фанидир, фани.
Руһлар ајры дејил, бирләшиб чана,
Илаһи һикмәтлә чыхыр мејдана.

Кимиси јар олур, кимиси дүшмән,
Кимиси зор илә алыныр әлдән.
Зора јер галмады, бағланды үлфәт,
Үрәкдән-үрәјә ахды мәһәббәт.

О ики ган төкән, ики чан алан,
Ики јаралыны көрдүкләри ан
Мәһәббәт гәввастәк чумду дәринә,
Чеврилиб бахдылар бири-биринә.

Көрүб бојларыны о чејранларын,
Зүлфүнү, халыны ев јыханларын,—
Дедиләр: «Бу гызлар нәчиди, кимди?»
Танры мәлакәси, јохса ки чинди?

Бунлар һансы бағын тәр мејвәсидир?
Һансы күлүстанын илк төһфәсидир,

Һансы саһилләри бәзәјән чинар,
Һансы чәмәнлијин гушудур бунлар?»
Көзләрдән күл сују төкүлдү, ахды,
Ганлы јанагларда бир из бурахды,
Ешиг елә мәст етди, елә чошду ган,
Хәбәрсиз олдулар өз һалларындан.
Ачылды өнүндә көнүл дәфтәри,
Јазды көрдүјүнү бура чүт пәри.
Билмәкчин онларын дүзкүн әслини,
Өјрәнсинләр дејә ата нәслини,
Үзүкләри көзә көрүнән заман,
Усдуб чыхартдылар бармагларындан.
Көстәриб мәһарәт, көстәриб һүнәр
Онларын јерини дәјишдирдиләр.
Бәллидир мирвари ләлә тај олмаз,
Бүллур шүшәләрә дәјишди алмаз.
Новруз севинчини гојуб бу јердә,
Сәфаны, шадлығы дәјишиб дәрдә,
Јадлар көрүнәндә, үрәкдә кәдәр,
Көнүлсуз видајла дуруб кетдиләр.
Санки ајагларда гандалла бухов,
Галхды ики гардаш—ики овчу, ов.
Көрдүләр кечәдир,—нә һај, нә һарај?!
Күнәш чохдан батыб, јоха чыхыб ај.
Тагәтсиз, үмидсиз—дәрдә мүбтәлә.
Тајганад гуш кими дүшдүләр јола.
Ағыл да, үрәк дә тамам бигәрар,
Мәһәббәт мејилә мәст иди онлар.
Кәлиб јетишинчә јуваларына,
Јүз кәрә дөндүләр о јан-бу јана.
Нәһајәт, биртәһәр евә чатдылар,
Нә арам олдулар, нә дә јатдылар.
Билә билмәдиләр ахшамдыр, сәһәр,
Јерин алтында, ја үстүндәдирләр?!

МӘМЛӘ ТАЧДИНИН МӘСЭЛӘДӘН ҺАЛИ ОЛМАСЫ

Көзләри алычы о ики шаһин,
Гәлбләри од тутан Мәм илә Тачдин
Дүшәндә газ илә кәклик гәсдинә,
Гырғытәк онларын бирдән үстүнә

Бир тор атылды ки, елә һәммин ан
 Һуш хәбәрсиз итиб јох олду башдан.
 Бир һәфтә чәкди ки, сорғу-суалсыз
 Һәр икиси галды пәришан, һалсыз.
 Бир күн икиси дә галхыб ајаға,
 Дурдулар үз-үзә, габаг-габаға.
 Онлары үзмүшдү ешгин тәләшы,
 Бахыб танымады гардаш гардашы.
 Сир-сифәт дәјишиб, галмамышды һал,
 Сонра бир-бириндән тутдулар әһвал.
 Гандал вурулмушду санки ајаға,
 Имкан галмамышды галхыб учмаға.
 Јазыглар батмышды зүлмәтә, јаса,
 Үмид кизләнмишиди һаралардаса.
 Ач-јалавач, сусуз, мәст кими—көзсүз,
 Тагәтсиз, арзусуз, сүст кими—сөзсүз,
 О дилбәр көзләрдән тапынча чара
 Көнүл гәрг олмушду гаранлыглары.
 Јарын ағзы кими үрәк даралмыш,
 Иитизар аһындан бәниз саралмыш,
 Дедиләр: «Һә јаман олмушуг хәстә,
 Ким бизә ох атды, ким дүшдү гәсдә?
 Нијә чанымызын галмајыб һалы,
 Ким бизи ејләмиш јаслы-јаралы?
 Јахшыны, јаманы, хоша кәләни,
 Көтүр-гој едәркән баша кәләни,
 Тачдин гардашынын әлине бахды.
 Санды ки, көрдүјү јанан чырагды.
 Нар дәнәси кими парылдајан лә'л,
 Гаранлыг кечәјә оларды мәш'әл.
 Нәггаш усталыгла үстүнү газмыш,
 Орда мәһарәтлә «Зин» ады јазмыш.
 Јахындан көрмәјә һәвәси артды.
 Елә ки әлини Мәмә узатды:
 Тачдинин әлини Мәм көрүб чашды.
 Парлајан алмаздан көзү гамашды.
 Көстәриб мәһарәт, мисилсиз һүнәр,
 Үстә «Сити» сөзү һәкк етмиш зәркәр.
 Сәррафы Логман да* олсајды, фәгәт
 Тапмазды үзүјә ләјиги гијмәт.
 Базарлыг етсәјди әкәр Әфлатун*,
 Бүтүн сәрвәтини версәјди һарун*.

Һәм ин үзүкләр ин тутуб җерини,
 Әвәз еҗләмәздн ондн бирини.
 Достларн чашгынылыг, һеҗрәт чулғады,
 Далдылар хәҗала узун-узады.
 Ситәмкар ким олуб билинди гәти:
 Үзүк һаһибләри—Зин илә Сити.
 Баҗрам күнү кириб өзкә либаса,
 Демәк, онлар салмыш һамыны җаса.
 Мәләк гәмзәсиҗлә о ики пәри,
 Оҗлан палтарында кәзмиш шәһәри.
 Дедиләр, новруздан чох «аһ-ваҗ» дедик,
 О гоша чеҗрана Күнәш, Аҗ дедик.
 Зин илә Ситиҗмиш гәлби бәлдүрән,
 Халгы ода салыб, бизи әлдүрән.
 Шәһәрә кирәндә о ики чәллад,
 Көрәнләр дөзмәҗиб, диләди имдад.
 Гәлби җаралаҗан өзү, шикармыш,
 Аллаһын нә бөҗүк һикмәти вармыш!
 Ағыл тәхмин етди һискилләрини,
 Гардашлар таныды гатилләрини.
 Тачдиндә галмышды бир гәдәр шуур,
 Ешгдән варды онда азачыг түсур,
 Сөҗләди: «Дур гардаш! Һәлә үмид вар,
 Җетәр дәрә әлиндән чәкдиҗин аһлар.
 Онлар чүт чеҗранды, биз гоша аслан,
 Бу гәдәр гәм җемәк аҗыбдыр, инан!»
 Мәмо ешг одуна җанмышды тамам,
 Дедн: «Еҗ әзизим, хеҗли хамсан, хам.
 Санма сағ җерим вар, тамам җанмышам,
 Тәпәдән-дырнаға парчаланмышам.
 Гәлбим дилим-дилим, чаным һаҗдадыр,
 Дилимин һәр бири көр нә бөҗдадыр?
 Бу севда көк салмыш лап илиҗимдә,
 Енимдә, бөҗумда, дәринлиҗимдә—
 Дәрәдән бирчә нөгтә галмаммыш азад,
 Үстәлик деҗирсән: «Гопартма фәрҗад».
 Гәлбим ешг одунун олуб мәскәни,
 Җаралы үрәҗим дәрдин вәтәни.
 Инан, сөҗләдиҗим көнүл сәсидир,
 Һәр тикәм ешгин бир һүчеҗрәсидир.
 Бу ешг кәтирмәди өзүлә гәрәз,
 Көвһәр* пәрәләнди, кәләндә араз*»

Тәлбимә долан ешг ону шам етди,
Яндырыб, өзүнә мәни рам етди.
Од тутуб бәдәним, дилим-додағым,
Чијәрим, баш-көзүм, әлим-ајағым.
Валлаһи, бириндә галмамыш тагәт,
Биллаһи, көрмәзсән онлары раһәт.
Чандан әлагәни үзүб тамамән
Һәр бири сөjlәјир: «Ашиг мәнәм, мән»,
Еј залым! Һалымы сормајыб һәлә,
Дејирсән «аз инлә, аз фәған ејлә».
Дәрдини фәрјадла сөjlәди Мәмо,
Тақдин дилләнмәди, сөз тапмады о.
Онларын гәлбини бүрүдү кәдәр,
Зин илә Ситидән тутат биз хәбәр.

ЗИНЛӘ СИТИНИН ИЛБАШЫНДАН ГАҲЫДЫБ МАЧӘРАЛАРЫНЫ СӨJЛӘМӘСИ

Сојунуб палтары гызлар дәјишди
Ки, көрән демәсин бу нечә ишди.
Кејдиләр әјинә тәзә шаллары,
Амма дәјишмәди үзкүн һаллары.
Ешг дүчар етмишди көрүнмәз бәла,
Чәтин кәләјдиләр әввәлки һала.
Көрәндә көзүнә ким инанарды?
Баханлар онлары өзкә санарды.
Гызларын дәјәси—сәһрбаз, ағјал,
Көјүн бәласына оларды мисал.
Хәјзәбун адыны дашыјарды о,
Фәләји алдадыб јашајарды о.
Кәләндә Ситијлә Зинин јанына,
Көрәндә горхулар дүшдү чанына.
Нә вахтдан чәнәни сөјкәјиб дөшә,
Ач-сусуз галмағы ејләјиб пешә,
Санки күлә дөнүб соврулурдулар,
Иштираб ичиндә говрулурдулар.
Јасәмән гонмушду лалә үзләрә.
Бәмбәјаз олмушду гырмызы чөһрә.

Кафур* тәк саралыб күл јанаглары,
Зә'фәран олмушду ал додаглары.
Билди гәлбләринә дәјән ох олуб.
Гәм дөнүб дәрјаја, севинч јох олуб.

Шүбһ
Әкәр

Деди: «Һәр бириниз көзә нурсунуз,
Учмуш гәлб еврими сиз гурурсунуз.

Көмәјиниз олсун аллаһ дүнјада,
Јолунузда чаны едәрәм фәда.

Ботан
Көзә

Билмирәм һараса кетмисиз ова,
Гәлби гојмусунуз јохса кирова?

Илбашы күнүндә јоха чыхдыныз,
Јаман һала дүшүб, еврими јыхдыныз?

Шәһе
Бирч

Дүзүнү сөјләјин, нәдир бу мәләл.
Чашгынлыгмы, јохса севдалы хәјал?

Нижә үзкүнсүнүз, ким вериб чәза,
Сәбәбини ачын, олубму гәза?

Шәри
Ај ки

Дејин, нә јердәдир әсил мәсәлә,
Бир сирр мәнән кизли галмајыб һәлә.

Чох олса отуруб бир рәм атарам,
Мәгсәдә, нијјәтә кедиб чатарам.

Кетд
Бәшә

Фалы гурунчадыр мәнә чәтини,
Ачачағам ишин маһијјәтини.

Пәриләр сөјләди: «Дајә, кизличә,
Сәһәр чағы евдән чыхдыгса нечә

Көзә
Һуш

Растымыза кәлән шам кими сөндү,
Дәрһал диванәјә, дәлијә дөндү.

Һәр нә доғрадыгса биз ашымыза,
Инан, сонра чыхды гашығымыза.

Онла
Алы

Һуш башда галмајыб, үзкүн олду чан,
Керијә гајытдыг гәлби пәришан».

Гарыја һадисә олдугча бәлли,
Јахынлашыб верди хејли тәсәлли.

Онла
Бизи

Деди: «Көзәллијин шәһријарысыз,
Һәрәниз әсрин бир һөкмдарысыз.

Ким сизә баш әјмәз, ким олмаз мөһтач?
Ким вермәз чаныны јолунузда бач?

Алы
Ојаг

Севдијиниз кәсә—әмин олун сиз
Бојун әјдирәчәк көзәллијиниз.

Кимә вурулубсуз, кәзиб шәһәри,
Онлары едәрәм сизә мүштәри.

Сөјләјин адыны, ја үнваныны,
Кедиб тез кәтирим чан гурбаныны.

1 Күнә

Дедиләр сәһрбаз о Хејзәбуна:
 «Тәбисән чарә гыл гәлбин одуна.
 Шүбһәсиз, сәндәдир онун дәрманы,
 Әкәр билирсәнсә, дс көрәк һаны?
 Фәгәт маһал ишдир көнүл севдасы,
 Тәдбирсиз дәрманын јохдур фәјдасы.
 Ботанын нә гәдәр варса чаваны,
 Көзәли, чиркини, вуруб-јыханы,
 Чох чәтин бириси сирр галсын бизә,
 Ады јазылмасын дөфтәримизә.
 Шәһәрин нә гәдәр варса адамы,
 Бирчә-бирчә бизә танышдыр һамы.
 Неч кимсә бир дөфә көрмәмиш бары,
 Белә көзәллијә гәрг оланлары.
 Шәргин шаһы¹ кими шө'ләләндиләр,
 Ај кими парлајыб чилвәләндиләр.
 Гаршыја чыханда биз бирдән-бирә,
 О ики мө'чүзә сәрилди јерә.
 Кетдик чәсәд үстә бәлкә таныјаг,
 Бәшәр зәнн етмәји дүшүндүк һаһаг.
 Ја бир чүт мөләкди, ја һури-гылман,
 Јаранмыш дејилди торпагдаң, судан.
 Көзә көрүнәндә ики пәризад,
 Нүш кедиб, шүүрдан олмушдуг азад.
 Бәнзәрди Чәмдәки гоша касаја,
 Охшајарды онлар Күнәшә, Аја.
 Онлара баханда ар ејләдик, ар,
 Алышыб јанырды, елә бил, фанар.
 Фанар өз одуну улдуздан алды,
 Сонра гәлбимизә нуруну салды.
 Онларда олса да пилтәјлә гәндил,
 Бизим үзүмүздә од јанырды, бил.
 Одумузун үстә јағымыз ахды,
 Зәбанә чәкәрәк үрәји јахды.
 Алышдыг, билмәдик неч бу нә һалдыр,
 Ојағыг, јухуму, јохса хәјалдыр?!».

¹ Күнәшә ишарәдир.

ДАЈӘНИН МӘМЛӘ ТАЧДИНИН ҮЗҮҚЛӘРИНИ КӨРМӘСИ

Дајә динләдикчә бу маңәраны
Мат галыб сөйләди: «Белә дәрд һаны?!
Кетдиниз көрмәјә шух оғланлары,
Бош јерә севдиниз о чейранлары.
Дүшмүсүз мә'насыз ешгин одуна,
Мүмкүнмү вурулсун гадын, гадына?!
Әлбәтгә, бәшәри истәјәр бәшәр,
Фәгәт гызын мејли оғлана дүшәр.
Гыз гыза олармы, дејин, хиридар?
Она маһал ишдир оғлансыз базар.
Гызлар көзәллијин саф ајнасыдыр,
Күл чамал оғланын төмәннасыдыр.
Мә'насыз чалышыб версән дә нијаз,
Мејдана чыхармы көвһәрсиз араз?
Јағсыз шө'ләләниб пилтә јанармы?
Ај үзү Күнәшсиз ишыгланармы?
Көрсә дә јүз мәләк, јүз һури-гылман,
Гыз севә биләрми дејилсә оғлан?
Сизи мәфтун едиб бош севки нечә?
Лејлини Мәчнуна дөндәриб кечә?!
Ағлын вар: севәрми Лејли Лејлини,
Мәчнуна салармы Мәчнун мејлини?
Мәкәр күл дә күлә олармы ашиг?
Неч Әзра өзүнә дејәрми Вамиг?
Хосров* минмәсәјди Шәбдизә* әкәр,
Ширин олардымы Пәрвизә шәкәр?
Фәрһад* төкмәсәјди ганлы көз јашы,
Күлкүнү* минәнә оларды нашы.
Азмы јер үзүнүн әркән оғланы,
Бәји, бәјзадәси, садә инсаы?
Бахыб, салмасаныз биринә мејил,
Демәли, ағлыныз јериндә дејил.
Гәлбинизә сөнмәз од-алов салан
Бош бир әфсанәдир, јаландыр, јалан.
Онда дүшдүјүнүз бу һал нә һалдыр?
Көрдүјүнүз јуху, ја да хәјалдыр».
Гарынын шәргиси диндирди Зини,
Пәрдәдән учалтды нәғмә сәсини.
Деди: «Тәдбирин јох, һушун азалыб,
Гочалыгмы сәни бу һала салыб?»

Өжүнүб дејердин, бинадан бәри
 Чадујла ачмышам кизлин ишләри.
 Бизим көрдүјүмүз, ону јәгин бил,
 Шүбһәсиз, јуху да, хәјал да дејил.
 Онлар истәр мәләк, ја бәшәр олсун,
 Истәр гадын олсун, истәр әр олсун,
 Будур үзүкләри, етмә бәһанә,
 Алыб кәтирмишик сүбут-нишанә.
 Елмин рәм атмагда һәркаһ дәриндир,
 Бахыб үзүкләрә, де, кимләриндир».

Гарынын шам кими јанды көзләри.
 Деди: «Тез кәтирин о үзүкләри.
 Һүнәрлә, тәдбирлә кечә атыб рәм,
 Сабаһ сирри Сизә бәјан ејләрәм».

Елә бил азалды Ситинин дәрди,
 Үзүјү чыхарыб дајәјә верди.
 Белә ачыб деди Зин Хејзәбуна:
 «Гәлбим дөнүб чошғун ган кирдабына.
 Инан ки, о кирдаб чошдуғу заман,
 Сел кими күкрәјиб дашдығы заман
 Үзүјә бахырам азалдыр гәми,
 Јаралы гәлбимин одур мәлһәми.
 Амандыр! Үзүјү әкәр көтүрсән
 Сахлама, тез ону кери кәтир сән.
 Үрәјимин сәбри, һәмдәмидир о,
 Мәнә Сүлејманын хатәмидир* о».

ДАЈӘНИН РӘММАЛЫН ЈАНЫНА КЕТМӘСИ

О, үлкүчсүз дәлләк, о гоча гары
 Сүбһ чағы үз тутду рәммала сары.
 Өзүјлә көтүрүб бир нечә динар,
 Дәрдини рәмдара ејләди изһар.
 Сөјләди: «Кимсәсиз, атадан мәһрум,
 Ики оғлум варды фүгарә, мә'сум.
 Кәлди илин сону новруз бајрамы,
 Чыхды сөјрәнкаһа ел-оба һамы.
 Һәр ики оғлум да кетди кәзмәјә,
 Чадукәр онлары салды кәләјә.

Гајытдылар евә гәлбләриндә гәм,
 Дәли, нушсуз, сәрхош, севдалы, сәрсәм.
 Сәрилиб торпаға палтарсыз, үрјан,
 Үрәкдән гопарыб аһ-налә, фәған
 Каһ хејли галырлар шүүрсүз, бәдһал,
 Каһ галхыб олурлар Мәчнуна мисал.
 Парлајан үзүк вар бармагларында,
 Бахыб гәшш едирләр нә варса онда.
 Сән еј рәмзә вагиф, һәр ишә уstad,
 Чарәсиз дәрдимә елә сән имдад.
 Итмәз јахшылығын, рәм атыб көстәр,
 Нәдир бу изтираб, нәдир бу кәдәр?
 Көләчәк күнләрдән вериб хәбәри,
 Асан ејләјәрсән мүшкүл ишләри.
 Шүбһә јох, бир сирр вар о үзүкләрдә,
 Узағы көрәнсән, чарә ет дәрдә.
 Үзүк саһибләри сәнә јәгиндир—
 Инсанмы, пәрими, де јохса чиндир?».

ФАЛЧЫНЫН ФАЛА БАХМАСЫ ВӘ ДАЈӘНИН ТӘБИИ ГИЈАФӘСИНӘ КИРИБ ТАЧДИНЛӘ МӘМИ АХТАРМАСЫ

Даниал* елминин вариси олан,
 Рәм атыб шәклинә бахдығы заман
 Дәрһал аналарын бәтниндә белә,
 Гызлары тәвәллүд тапмамыш һәлә,
 Ики пак тәрәфи, сирдашы көрдү,
 Тачдинлә Ситини јанашы көрдү.
 Бир көрдү севинчлә гәмин шәклини,
 Бир көрдү пәрдәсиз Мәмојла Зини,
 Фалчы үз тутараг деди гарыја:
 «Нијә јалан, һијлә салдын араја?
 Бош, јерсиз диләјин мәнасы вармы?
 Јаланла мәнзилә чатмаг олармы?
 Дедин: «Оғланларым дәлидир, дәли».
 Сити, Зин адыны чәкмәдин, бәли.
 Көзәлләр көзәркән сејрәнках күнү,
 Јолда көрүб ики һејран көзлүнү.

Көрүб ики оғлан ики сәрв гамәт;
 Онларын башында гонуб гиҗамәт.
 Дәрһал ики күнәш дүшүб севдаја,
 Үрәкдән вурулуб о ики аја.
 Нушуну итириб ешгдән мә'шуглар,
 Нүснән дәншәтә дүшүб ашигләр.
 Гызлар ешг одундан саралыб-солуб,
 Оғланлар Кәрбәлә сусузу* олуб.
 Онлар үзүјүнү вериб бунлара,
 Бунлар үзүјүнү вериб онлара.
 Оғланлар гыз кими кејиниб палтар,
 Киши гиҗафәли доланыб гызлар».

Дајә деди: «Еј шејх, доғрудур бу рәм,
 Әсла билијинә шүбһә етмирәм.
 Тапасан онларын кәрәк әслини,
 Кәшф едиб дејәсән кәрәк нәслини».

Деди: «Ешг дининин беләдир иши;
 Мүштәрәкдир онун алыш-вериши.
 Севда олмаса да ахырда гәти,
 Аланла сатанын вачибдир шәрти.

Гызлар—о мәнәббәт дәрди, севинчи—
 Бири дүрданәдир, бириси инчи.
 Бири бәј нәслиндән кәлиб чаһана,
 Бири катиб оғлу, лајигдир она».

Гары билсин дејә сәһһиш нишана,
 Јенә дә сорғуја тапды бәһанә.
 Деди: «Табламајан ешгин дәрдинә,
 Гәлбән мәфтун олан Ситијлә Зинә,

Сајылмагла кәлмәз сана, һесаба,
 Нә дәфтәрә сығар, нә дә китаба.
 Шејхим! Ахы, бура адланыр Чизир,
 Јары күрд бәјидир, јарысы әмир.

Јахшылыг ејләјиб галдыр пәрдәни,
 Кимдир о чаванлар, һали ет мәни.
 Шәртимиз бу олсун: онлары тапсам
 Гырх гызыл кәтириб ејләјим ән'ам».

Шејх деди: «Кет долан, кәз ушаглары,
 Ахтар јери-көјү, ағ отаглары.
 Кимә десәләр ки, олубдур әлил,
 Онда сәндән өтрү тапылар дәлил.

Тәбиб сифәтинә кирсән, еј гары,
 Ахтарыб тапарсан о вурғунлары.

Көрүб мөлөксима ики чаваны,
Бахыб алычыны гушундан таны.
Үзүклөр онларын бармағындады,
Үстүнө жазылыб Сити, Зин ады».

Сарылыб бәсинчә дава, дәрмана,
Өзүнү бәнзәдиб тамам логмана,
Элине јаландан көтүрдү кәсәр,
Һејбәсинә гојду биз, шүшә, нештәр.
Гојнуна бир нечә китаб да салды,
Гары эчәб тәбиб көркәми алды.
Ахтардығы јерә јетишди дәрһал,
Дост кими һамыдан сорушду әһвал.
Дедиләр: «Нәчисән, һардан кәлирсән?
Һәр һалда бир елмә, јегин, маһирсән».
Сөјләди: «Тәбибәм, фәхријәм әрзин,
Дилини билирәм ики мәрәзин.
Мән әлач тапанам ики азара—
Дәрдли бәдәнләрә, дәрдли руһлара».
Дедиләр: «Анлатсан бөјүк һүнәрди,
Зәниниңчә, бәс нәдир руһларын дәрди?»
Деди: «Көрмәјәсиз о дәрди-сәри,
Кизли олур онун әламәтләри.
Она дүчар олан чәтин сағала,
Кими тапса салыр әлачсыз һала.
Сиздән узаг олсун һәммин вәлвәлә,
Көзәл чамалдакы илдырым—шә'лә.
Парладыгча санки бир шимшәк чахыр,
Ишыгсыз, аловсуз јандырыб-јахыр,
Јарасыз, чибансыз јаман инчидир,
Һаман мүшкүл дәрдин ады севкидир.
Елә сөнмәз ода јахыр инсаны,
Ики көздән ахыр үрәјин ганы».
Дедиләр: «Хош кәлиб, сәфа кәтирдин,
Ики хәстәмизә шәфа кәтирдин.
Јахшылыг ет, олаг сәнә садаға,
Әлач тап, онлары галдыр ајаға.
Нә десән һазырыг, јолунда варыг,
Нә истәсән, инан, ону гыјарыг».
Гары кәлди нишан верилән јерә,
Бахан кими һалсыз о әзизләрә,
Деди: «Узаглашын, кәлмәјин јахын,
Мәни хәстәләрлә јалгыз бурахын.

Әввәлчә гој дәрди тә'јин ејләјим,
Сонра әлачыны сизә сөјләјим».
Дост-һәмдәмләр һамы чыхды дишары,
Һәр ики чаванла тәк галды гары.

ДАЈӘНИН МӘМ ВӘ ТАЧДИНЛӘ СӨҢБӘТИ

Мәмлә Тачдин гәлбдә ешгин азары,
Көрдүләр кедибдир јар-јолдашлары.
Бир гары отуруб бахыр онлара,
Боју ики бүкүм, рәнки гапгара.
Аһәстә-аһәстә нәсә сөјләјир,
Көз јашыны төкүб, лејсан ејләјир.
Дедиләр: «Нәчисән, еј гәлб овудан?
Де, нијә көз јашын олубдур лејсан?»
Деди: «Андым Зинлә Ситинин башы,
Көзүм Сиздән өтрү ахыдыр јашы.
Јолланыб Ситијлә Зинин јанындан,
Кәлдим јараныза бағлајым дәрман.
Бахын, бу дејилми үзүкләриниз,
Алыб нишанәни тәскин олун сиз.
Верин үзүкләри, бәдә кетмәјин,
Көзәл Сити, Зини бәднам етмәјин.
Елчијәм! Арајыб, олдум көнлү хош,
Еј мурадлар! Мәни гајтармајын бош».
Онлар бу мүждәдән тутанда хәбәр.
Севинчдән галмады шүүрдан әсәр..
Ајылыб бахдылар гәлб гонағына.
Дөшәниб гарынын әл-ајағына,
Дөнә-дөнә тутуб өпдүләр ону,
Һәмишә севинчдир кәдәрин сону.
Дајә бу севкидән дашыб-чағлады,
Ајрылыг јетишди, зар-зар ағлады.
Деди: «Еј мурадлар! Гәм јемәјин, гәм,
Иншаллаһ, тезликлә мүждә верәрәм.
Аллаһ өзү сизә јар олса әкәр,
Сеһрим көстәрәчәк мисилсиз һүнәр.
Чәм олуб бир јерә сизин һамыңыз,
Баша јетишәчәк арзу-камыңыз.

Әсли-нәслинизи әјан ејләјин,
 Үрәк сирринизи бәјан ејләјин.
 Вериб үзүкләри, олун лап арам,
 Кедиб Сити, Зини едим сизә рам.
 Дәрдә чарә тапыб, газаныб саваб..
 Тәләсик гајыдыб кәтирим чаваб».
 Үзүјү чыхарыб өз бармағындан,
 Гарыја гајтарды Тачдин һәммин ан.
 Мәмо бахыб көрдү үзүк олмаса,
 Јашаја билмәјиб батачаг јаса.
 Сөјләди: «Еј дајә! Олма наразы,
 Чаны кетсә әлдән ким олар разы?
 Бу үзүк ја исим, ја олсун тилсим,
 О мәним чанымдыр, чәсәдим-чисмим..
 Еј дајә! Хошгәдәм елчисән јардан,
 Шүбһәсиз, едәрсән дәрдимә дәрман.
 Кәл үзүјү мәним әлимдән алма,
 Зиндән сәдәгәдир, гатилим олма.
 Кери гајыданда сән, еј вәфадар,
 Бах, беләчә сөјлә, динләсин дилдар:
 «Әкәр о шаһдырса, мән диләнчијәм..
 Падишаһ јанында кимәм, нәчијәм.
 Көләјәм, вүсала олмаса әнчам,
 Шәклиндән хәјалән алачағам кам.
 Үрәкдән вургунам о күл чамала,
 Разыјам кәтирсә мәни хәјала.
 Үмид бәсләјирәм, јетишсин дада,
 Каһ сорсун һалымы, каһ салсын јада».

ДАЈӘНИН СИТИ ИЛӘ ЗИНИН ЈАНЫНА ГАЈЫТМАСЫ

О тәр-тәзә сәрвин гоша будағы
 Әјилмишди солғун гонча сајағы.
 Дајәдән көзләјиб бир үмид, чара
 Бүкүлү галмышды ики фүгара.
 Ахшамын шәрабы етсә дә әсәр,
 Сәһәр јенә шәраб диләјирдиләр.

Бу дәмдә гәфилдән кәлди бир тәбиб,
 Кејими-кечними тамам эчаиб.
 Ешгдән сәрмәст олан һәр ики дилдар
 Дајәни көрүнчә гучагладылар.
 Дедиләр: «Сән аллаһ, еј гәлб сипәри,
 Сөјлә, рам етдинми о мәләкләри?
 Һуриләри фалчы тапдымы, тез дин.
 Јохса шүшәјәми гојуб кәтирдин?
 Даныш, гәлбимизи дөлән охлары
 Өјрәнә билдинми, ким атыб бары?»
 Деди: «Раст кәлмәмиш бахтыңыз гыза,
 Јүз јол анд ичирәм, бах, башыныза.
 Мән ордан кәлирәм елә бу ара,
 Лап јазығым кәлди о оғланлара.
 «Сити», «Зин» дедикчә ејләјиб тәләш,
 Көзләриндән ахыр јүз јол ганлы јаш.
 Гурбанам сиздәки дәрин камала,
 Вурулуб ики шух, көзәл чамала.
 Сечкинләрә нечә олдуруз һејран?
 Вүсәл бәзәјидир һәр ики чаван.
 Анд олсун аллаһа, анд олсун чана,
 Сизин сечдијиниз гоша дүрданә
 Тапылмаз үмманда, һеч бир мөканда,
 Елә мәләк олмаз көј асиманда!
 Тәк сизә лајигдир онлар дүнјада,
 Истәр бәј олсунлар, истәрсә кәда».
 Дајә данышдыгча олурду дәлал,
 Севәнләр галмышды өз јериндә лал.
 Зин, Сити ешитчәк бу хош хәбәри,
 Галмады шүурун зәррә әсәри.
 Хүләсә, мәчәра олду ашикар,
 Гәфләт јухусундан ојанды гызлар.
 Елә бил ки, нефти од јејә-јејә,
 Алову јүксәлтди једдинчи көјә.
 Ешг дедијин атәш, Тур дағыдыр тән,
 Гәлб о нурлу, одлу ағачдыр* һәмән.
 Гәфәс бир нәфәрدير, ики көз чыраг,
 Вүчуд јағдыр, пилтә кизлидир анчаг.
 Чыраг гәлб ичиндә јаныр пејдәр-пеј,
 Сирри парчаланыр гүлләсиндә һеј...
 Зинлә Сити бүтөв башдан-ајаға
 Од тутуб јанырды алышан јаға.

Дедиләр: «Һәр дәрдин чарә тапаны,
 Көнүлләр бағынын маһир бағбаны,
 Еј дајә! Көмәк ет, һәлә фиданыг,
 Дилимиз сәндәдир, биз лал инсаныг.
 Бир саат динмәсән, јәгин өләрик,
 Бир ан дәрдимизә олмасан шәрик,
 Чөр-чөптәк сынарыг күндә јүз кәрә,
 Солан јарпаг кими дүшәрик јерә.
 Еј дајә! Вагифсән, ја дирилт, ја кәс,
 Јохдур сәндән өзкә мәрһәм олан кәс.
 Дедин: пәрванәтәк көрдүм онлары,
 Дәрдимиздән јаныб шаһ ганадлары.
 Јәгин чанларыны үзүр интизар,
 Бәлкә биздән артыг галыблар начар.
 Галх, тәләсик кедиб сөјлә Тачдинә:
 «Сән Ситијә, Мәмо вурулуб Зинә».
 Мүждә вер, сизләри ејләдик гәбул,
 Гәлбимиз даһа чох галмышды мә'лул.
 Ешгиниз гачымыш чилову әлдән,
 Һәја пәрдәсидир әнкәл әзәлдән.
 Гәдимдән сизләрдә јохдур о пәрдә,
 Пәрдә ола билмәз сиз олан јердә.
 Араны дүзәлдән, елчи... мүхтәсәр,
 Мәгбулдур сизләрдән ким кәлсә әкәр.
 Бах, беләчә сөјлә о вурғунлара.
 Бүтүн дост-ашнаја, таныша, јара.
 Бир гисми сизләрә олсун ричачы,
 Бир гисми бизләрә олсун дуачы,
 Бәлкә аллаһ өзү көстәрә көмәк,
 Ахырда һамымыз вәслә јетишәк!»

ӘМИРИН СИТИНИ ТАЧДИНӘ ВЕРМӘСИ

Чатды хәстәләрин шәфа заманы,
 Кәлди ашигләрин вүсал дөвраны.
 Дәрман сәбәб олсун гәлбдә шәфаја,
 Муштулуг верилсин әһдә, вәфаја.
 Гәфилдән онлара јетишсин инчи,
 Дәрд кетсин, үрәјин артсын севинчи.

Дајә палтарыны дәјишиб јенә,
 Дүшдү Әрәстунун* гијәфәсинә.
 Тәбибә бәнзәјиб чыхды сәфәрә,
 Өзүнү јетирди тез ашигләрә.
 Мүждә вермәк үчүн учду гуш кими,
 Јанмышлары јахды јанмамыш кими.
 Амма од алдыгча көнүл шад олду,
 Хәстәлик үрәјә даһа јад олду.
 Елә бил Әфлатун ејләди әлач,
 Ашигләр һеч кәсә галмады мөһтач.
 Тез ајаға дуруб сирдашларыны,
 Вәфалы достлары, јолдашларыны
 Кедән маңарадан едәндә һали
 Шад олду һамынын көнлү, әһвалы.
 Мүждәнин севинчи бәнзәди селә,
 Бу хәбәр јайылды обаја, елә.
 Нечә-нечә алим, инсафы олан,
 Нечә сарај әһли, нечә шух чаван,
 Әмирин јанына дуруб кетдиләр,
 Гәзадан ону да һали етдиләр:
 «Еј јурда, мал-мүлкә, милләтә саһиб,
 Әдаләтә, динә, дөвләтә саһиб,
 Аллаһын көлкәси, ифтихарысан,
 Башымызын шаһы, һөкмдарысан.
 Бахышын кимјадыр, јарашыглыдыр,
 Ајсан—һәр бир јанын кур ишыглыдыр.
 Гуллуғунда дуран әзиздир, әзиз!
 Сәнә биканәләр олду дөјәрсиз.
 Севиндирдин сәнә садиг галаны,
 Шад етдин әһвалы хараб оланы.
 Бәјзадә олса да Тачдин дүнјада,
 Сәнинлә нисбәтдә кәдадыр, кәда.
 Кәлмишик үрәкдән ејләјәк дуа,
 Сәнә дәхил дүшсүн бүтүн ел-оба.
 Тачдин әфв диләјир Ситијә шаһдан,
 О гул хидмәтиндә шад олуб, инан.
 Голу бағлы гулу ач, ејлә азад,
 Мәсләһәтсә, олсун әмирә дамад».

 Әмир деди: «Нәји көрсәниз рәва,
 Үрәкдән бәјәниб, кетмәрәм гова.
 Вәкили кимдирсә кечиб отурсун,
 Молла дуа гылыб, габагда дурсун,

Даһа никаһлансын Ситијлә Тачдин.

Мәрасим башласын: «Гәбул»¹ вә «Амин»².

Чәко гучуб онун ајагларыны,

Өпүб бәјан етди е'тибарыны.

Бу мәчлисдә олан молла, шејх, әмир,

Бөјүк, кичик, аға, дәвләтли, фәгир.

Һамы бир ағыздан әһсән сөјләди,

Она чаны-дилдән дуа ејләди.

Әмир деди: «Чалын дәфи, рүбабы,

Кәтирин шәрбәти, төкүн шәрабы..

Елә мәчлис гурун, олаг гәлби шад.

Бу күн вар, сабаһдан билмирик һеч зад.

Белә галачагмы дамағымыз чағ?

Әмрүмүзүн сону нә вахт олачаг?

Кечәләр һамилә—һәрәси суал,

Бахаг, нә доғачаг онлар далбадал.

Матәмлә, тој-бајрам әкиздир бишәк,

Амансыз јараныб бу чәрхи-фәләк.

Һәрдән шө'лә сәпир, һәрдән гаранлыг,

Бә'зән шивән верир, бә'зән дә шадлыг.

Кечирдијин заман ејши-ишрәти,

Әлиндән гачырма бары фүрсәти.

Замана дедијин овхарлы хәнчәр,

Фәрг гојмаз һеч кәсә, һамыны кәсәр.

Тачдинин хәтринә олун архајын,

Мәни өзүнүзә тәрәфдар сајын.

Нә вахтдан бәридир Тачдин гуламдыр.

Ишиндә мөһкәмдир, сөзүндә тамдыр.

Ағлы кәсән күндән хидмәтимдәдир.

Билмәз горху нәдир, јорулмаг нәдир.

Чанла-башла мәнә көстәриб вәфа,

Кәрәк биз дә чәкәк јолунда чәфа.

Онун хидмәтиндә дајанаг бу күн.

Чалышыб шаһанә гураг тој-дүкүн.

Белә мәрд икидә дејин һансы баш,

Һәвәслә өзүнү ејләмәз шабаш.

Мин бир башым олса, мин бирини дә,

Тачдинин јолунда тәк бирчә күндә

Һәркаһ бир дәфәјә етмәсәм фәда,

Мүбарәк олмасын тахтым дүнјада!..

1, 2 «Гәбул» Тачдинин вәкилинин, «Амин» исә мәчлисдә оланларын сөзүдүр.

Тачдинин эмирэ вәфасы варды,
Севинч јарадарды, севинч аларды.
Хуласә, шөвкәтли, иззәтли эмир
Өзү дуруб төкдү мәчлисә тәдбир.

Ачылан сүфрәјә мин не'мәт кәлди,
Санки көј чадыры јерә сәрилди.
Елә бил сәманын күнәши, ајы
Олду бу мәчлисин хөрәји, чајы.

Нечә-нечә күмүш, нечә зәр табаг
Фәләјин үзүнә бәнзәјирди, бах.
Сәһәнкин һәрәси бир бүрчүн тағы,
Көвһәр мүчрүсүјдү санки гапағы.

Гәдәһ, фәғфур касә* шәфәғ јайырды,
Һамы улдуз кими парылдајырды.
Кәсилиб сәманын Гочу¹, Оғлағы².
Қабаб олуб, разы салды гонағы.

Долу касалара бахан чашырды,
Бошалмағ билмәјиб ашыб-дашырды..
Нечә-нечә ләзиз, јемәли шејләр,
Нөв-нөв дадлы шәрбәт, ноғул, бал-шәкәр,
Јарашығлы финчан, бәзәкли чини,
Олмушду мәчлисин шух назәнини.

Улдузтәк сүфрәдә, сәјр едән заман,
Ғаб-ғачаға бахан оларды һејран.
Нарынч*, турунч*, лимон, нечә мејвә, бар
Чәннәтин бағындан кәлмишди нүбар.

Дадлы фаниз, набат, ширини, шәкәр,
Әтирли күл сују, хош зубад, әнбәр—
Бә'зиси иштаһы бол ејләјирди,
Бә'зиси дамағы бал ејләјирди.

Мәчлиси доланды уд*, каман сәси,
Нәш'едән гәлбләрин артды һәвәси.
Чох иди ојнајан, чалыб-охујан,
Көзәл гумаш кејиб, әтир гохујан.

Кимиси һәмаһәнк кедирди сазла,
Кимиси кәзирди фәхрлә, назла.
Мүғәнни, каманча, уд, инчә тәнбур*,
Чәнк сазы, нағара, дәф, зурна, сәнтур*.

Учалды гәлбачан мин дүрлү һава:
Ираги*, Мәгами*, Үшшағла* Нәва*.

1, 2 Бүрчләрә ишарәдир.

Чалгы сәси, муғам етди мө'чүзә,
Өртүлү галанлар көрүндү көзә.
Сәс авазла нейдән чыхдығы заман
Ағылы, камалы ејләди талан.
Чалгычы дилләнди сәнтур сәсијлә,
Сагиләр үзүмүн ал ширәсијлә.
Мәзәчи, гәзәлхан, күлүшән, бахан,
Сәрхош олуб нушу башындан чыхан,
Хүләсә, инада дүшүб фәләклә,
Тојун тәмәлини гојдулар белә.
Фәләјин гәләми чыхды әлиндән,
Чәлладын хәнчәри дүшдү белиндән.
Ај Хәрчәнк бүрчүндә кизләниб итди,
Зөһрә сәјјарәси јердә рәгс етди.
Сонра Кова кириб јох олду пәри,
Тез Балыг бүрчүндә батды Мүштәри.

Дүнја башдан-баша ејләди ишрәт,
Фәләјин гәлбини бүрүдү дәһшәт.
Әлиндән кәлмәди һеч нә, доғрусу,
Лазыг дөнүб олду саман оғрусу¹.
Көј рәнкә бојанан о чәрхи-фәләк
Саға-сола дөндү јаллыдакытәк.
Шәһәр әһли, кәндли, гул, мәһбус, азад
Һамы јер үзүндә олду гәлби шад.
Һамысы шадлыгда, шәфгәт ичиндә,
Һамысы гәрг олду не'мәт ичиндә.
Мәчлис нә дағылыб, нә дә сөнүрдү.
Саги кедән кими кери дөнүрдү.
Һүзура Тачдинлә кәлди һәмдәми,
Сағдыш тә'јин етди Зинәддин Мәми.
Ал-хара кејдирди һәр икисинә,
Шаһын әтәјини өпдүләр јенә.
Ики дост әмирлә отуруб ичди,
Онларын бир күнү беләчә кечди.

¹ Көјдәки ағ јола ишарәдир, кәһкәшан јола төкүлән самана бәһзәдилир.

СИТИ ИЛЭ ТАЧДИНИН ТОЈУ

Тээ кэлин кими кејинэндэ ал,
Доггуз гүббэ Чэмшид чамына мисал;
Күнэш јер үзүнэ шөлө төкөндө,
Санки зэр сујундан чила чөкөндө,
Ешгин тә'сириндән гэлби чошанлар,
Сыгал чөкөн—нөдим, дајө, һәр нә вар
Бәзәмәкдән өтрү Ситијлә Зини,
Назлы етмәк үчүн чүт назәнини
Кедиб сејр етдиләр зүлфләри, халы,
Үрәкләр таланды, галмады һалы.
Кәләндә гашлара нәзәр мөгамы,
Вәсмәнин јеринә утанды һамы,
Баханда онларын күлкүн үзүнә,
Хәчаләт чәкдиләр ал әвәзинә.
Нөвбә чатан вә'дә аһу көзләрә,
Гызарыб сүрмәни атдылар јерә.
Башдан ајагадәк, елә бил, шана
Дарајыб сә'ј етди—һамы бөһанә.
Чејранлара әмәк чәкилди һәдәр,
Гүсур тапылмады түк учу гәдәр.
Һәлә инчә белләр, түк кими инчә,
Чана бәнзәтмәзди бахан көрүнчә.
Үзүлмәсин дејә о назик белләр,
Кимсә истәмәзди гуршасын кәмәр.
Бахыб зәрифлијә галдылар начар,
Сынмаг горхусундан әл вурмадылар.
Бир дә ки ағ әлә, шүмшад бармаға
Еһтијач галмады хына јахмаға.
Аһуларда аллаһ нахышы варды,
Кимин дәјишмәјә күчү чатарды?
Лазым олмајанда бәзәк шејләри,
Алынлардан ахды хәчаләт тәри.
Тәбии зинәтдән о бир чүт сона
Шәфәг бәхш етмишди чүмлә-чаһанә,
Башда бәлли олду тачын һүнәри,
Ачыб ајдынлатды чавахирләри.
Бүрүнүб јағута, дүррә, көвһәрә
Парлаг шөлә сачды ондан һәр јерә.
Дүшдүкчә шәфәги көзәл чамалын,
Дөрд тәрәфи олду һалә һилалын.

Хәтт-хал, алмаз, зүмрүд, инчи, жагут, зәр,
 Гаранлыға бәнзәр узун һөрүкләр,
 Шаир китабына дөндү бахана,
 Јербәјер дүзүлдү сөз хана-хана.
 Өзүнүн һүснүлә бәзәк-чүмләси
 Олду мо'чүзәнин, сәһрин нүсхәси.
 Бәјитләр топланыб дивана дөндү,
 Ајәтләр сәнәтлә Г'ур'ана дөндү,
 Бу сәнәт шамилдир мүтләг устада,
 Ким көрсә дејәрди: «Һагдыр худаја!».
 Кәлинин бәзәји јетәндә баша,
 Дүканда, базарда олду тамаша.
 Нечә-нечә көзәл, әлван кәјимләр,
 Рәнкарәнк мирвари, чавахир, көвһәр,
 Кетди жүз чаријә, ики жүз нөкәр,
 Кетди шух кәјинән түрфә көзәлләр.
 Дәвә сыра-сыра, инчи мин гатар,
 Јагутду нечә жүк, зәр нечә халвар.
 Хәрч-хәрәч кәлмәди әсла һесаба,
 Јазылса сығмазды галын китаба.
 Итмишди чәһизин гәдәри, саны,
 Дәвәләр дашыја билмирди ону.
 Халг чошуб шәнликдән, чыхды габаға,
 Зәлзәлә олмуштәк галхды ајаға.
 Шөһәрли—нә гадын, нә киши—һамы
 Бәзәнди, башланды ишрәт әјјамы.
 Бәнзәјиб далғасы чошан дәнизә
 Аләм далғаланыб чыхмышды үзә.
 Гәфилдән бир гапы Чуди дағында*,
 Елә бил, ачылды Нух* габағында.
 Јени шух Ситинин имарәтиндә,
 Көнүл һәсрәтинин имарәтиндә
 Сәндәл ағачындан вар иди бир тахт,
 Бәзәјинин тајы олмамыш һеч вахт.
 Уста мин һүнәрлә зинәт вурмушду,
 Үстүндә Билгејс* тәк отурмушду.
 Өнүндә дурмушду чох наиб, нөкәр,
 Мирвари сырғалы, чавахир кәмәр.
 Јүз Асәф Бәрһија* газанмагчын ад,
 Һамбаллыг едәрди бурда гәлби шад.
 Ону баш үстүнә гојмаг олуб әһд,
 Әл-әлдән алмаға ејләјәрди чәһд.

Кәмијә бәнзәрди о тәхти-рәван,
 Үстүндә үздүҗү дәнизи инсан.
 Нә заман ки, севки дәнизи чошар,
 Чарәсиз көнүлләр гәјнајыб дашар.
 Кәләнләр Ситијә бахды—вурулду,
 Башына доланан пәрванә олду.
 Софи, молла, јохсул, дөвләтли, паша
 Намы дәбдәбәјә етди тамаша.
 Һәр ким дәрд әлиндән едирди фәрјад,
 Кәдәри јохалды, көнлү олду шад.
 Һәр гапы өнүндә гурулду бүсат,
 Һәр јердә гәјнады шағраг бир һәјат.
 Дејирдин, бир руһдур кәлин, о сона,
 Чәми вүчудлары кәтириб чана.
 Сазлар өлүләрә һәјат верән сур,
 Дәф, нагара, гавал, күррәнә*, накур*.
 Әһсән шабашлары тутуб һәр јерн,
 Тамам гәни етди динләјәнләри.
 Алгышын сәдасы—учалан сәсдә
 Чатырды фәләјин гәсринин үстә.
 Бу шадлыг, бу севинч, бу әјләнчәни
 Дөвран көстәрәрми бир даһа јә'ни?
 Мәләк отурдуғу фәләк кәмисн
 Үздүкчә, далғалар едирди бәһсн.
 Тәнтәнә, һај-һарај кетдикчә кетди,
 Ахырда Тачдинин гәсринә јетди.
 Намы ону шаһтәк салырды саја,
 Дөврәсиндә Мәмо дөнмүшдү аја.
 Јаңларында чохла јары-јолдашы,
 Достлар әјләшмишди тахтда јанашы.
 Чохунун әлиндә допдолу табаг
 Издиһам өнүндә дајанмышды шах.
 Бәһс едәрәк көјүн табағы илә,
 Табаглар зүмрүдлә олмушду снлә.
 Сәлиб овуч-овуч, сәпдиләр јенә
 О назлы никарын тахты үстүнә.
 Табаглар бир анда бомбош олурду,
 Јенә дә јагутла, дүрлә долурду.
 Хәзинә јығмаға едиб хејли сә'ј,
 Јохсулун һамысы олду паша, бәј.
 Хәсисләр пул јыгды, көзү тох олду,
 Һәрисләр нә умду, јүз гат чох олду.

Мәрдләрин сәхасы һәддини ашды,
 Лүтләрин дәвләти сел кими дашды.
 Вара саһиб олду лүтләр о гәдәр,
 Ифласа уғрады гызылпәрәстләр.
 Јохсул, кәда, варлы, диләнчи, зәнкин
 Севинчли, гүссәли, фәрәһли, гәмкин
 Артыг сечилмирди бири-бириндән,
 Дејирдин бу күнләр һамы олуб тән.
 Һамы бир-биринә чулғалашырды.
 Әл тутуб, севиниб, гучаглашырды.
 Хүласә, бу боллуг етди баша гәсд,
 Гапы-бача, сарај, һәр јан олду мәст.
 Кими хумар олду, кимиси алрәнк,
 Кимиси охуду, кими чалды чәнк,
 Ботанда мәст олан, башы севдалы
 Атылыб ортаја ојнады јаллы.
 Јер-көј, саз, сазәндә, инсан һалајы,
 Шәкәр күлүшлүләр, мин һури тајы,
 Көзәл назәнинләр, тәзә чаванлар,
 Пәриләр, мәләкләр, һури-гылманлар,
 Күлүзлү чаванлар, ипәк кејәнләр,
 Ширин-шәкәр сөзлү, мәзә дејәнләр,
 Зәр кәмәр гуршајыб, әјри тач гојан,
 Ај үзлү, гарахал, гәлбләри ојан,
 Күмүш бәдәнлиләр, јасәмән әлләр,
 Алма јанаглылар, нар мәмәлиләр,
 Бели гылдан инчә, һөрүјү илан,
 Он дөрд јашлы, гара гашлары олан,
 Чаван, дәлиганлы, нечә пүрвүгар,
 Хәтти зүмрүд кими икид оғланлар,
 Кими хош авазлы, кими меһрибан,
 Кими сыра позан, кими топлајан—
 Һамы ејләјәрәк фәләклә инад,
 Она гаршы чыхды, үрәји абад.
 Гызлар шүх күлүшлү, оғланлар хошһал,
 Ајы бүрчү кими, сүрәјја мисал.
 Кими данрәдә, кими сүзүрдү,
 Кими силсиләбәнд, кими кәзирди.
 Һәр дәстә улдузтәк ишыглы, парлаг,
 Өтүнчә једди күн, једди кечә, бах,
 Ситинин мәчлиси, Тачдинин јаны
 Бәзәдилиб олду шәнлик мөканы.

ШАМЫН ТАЧДИНИ СИТИНИН JAHЫHA ЧАҒЫРМАСЫ

Пак кәлине бәнзәр аләм һәммин күн
Тоју мәнәббәтлә ејләди күлкүн.
Зүлмәти ишыгла говду кәнара,
Гәми гаранлыгтәк кәтирди зара.
Сәһәрин сүбһ чағы, једдинчи һәфтә,
Елә бил ки, алов јетишди нефтә.
Гығылчым парлады вүсал одундан,
Ашигин гәлбиндән гајнады думан.
Од-алов күләклә бирләшсә әкәр,
Инсанын һалыны јаман ејләјәр.
Ашиглә севкили оларса јолдаш,
Гәлби бир-биринә верәчәк шабаш.
Һичран јандырмышды сәбри-гәрары,
Һәсрәт говурмушду ад оланлары.
Мәнәббәт дәрјасы долуб күкрәди,
Һеч билмәди дөзүм, сүкунәт нәди.
Севәнлә севилән ешгин одундан
Аз галырды версин чаныны гурбан.
Бәзәјичи гадын, дајәси, нәдим,
Сағдышы—Тачдинә јахынса һәр ким,
Вәслә јетмәк чағы нечәсә адәт,
Үрәјә нә версә фәрәһ, сәадәт,
Көзәл әтирләрин чүмләси, һамы
Мәстлијин сәбәби, гәлбин илһамы,
Гәдәһ, каса, финчан түкәнмәз гәдәр,
Һәдсиз хош гоһулу зүбад*, уд*, әнбәр*,
Тоја мәхсус күлаб, һәр тәзә-тәр шеј,
Хүласә, дүнјада вар олан һәр шеј,
Кефин, әјләнчәнин, шөвгүн аләти,
Сәһбәтин, сәфанын, зөвгүн аләти—
О гәдәр топланды олмады һесаб,
Јүзиллик өлүнү дирилдәрди лап
Бәзәниб-дүзәнди кәлин отағы,
Дивары, гапысы, күнчү-бучағы.
Галхды өз јериндән хидмәтчи, хадим,
Гоһум-гардаш, таныш, чаријә, нәдим.
Бир шам кәтирдиләр бәзәји лә'л-зәр,
Чиласы, чамалы күнәшә бәнзәр.
Гојулду шамдана, сачылды шө'лә,
Ојнаја-ојнаја чыхдылар чөлә.

Шам әһли-һал кими үз тутуб бу ан,
Тачдинә әһвалы ејләди бәјан.
Деди: «Еј гәрарсыз, еј табсыз ашиг,
Мәнимтәк ситәмли, хитабсыз ашиг,
Дур јери, кәлинин одасына кет,
Өпүб ајағыны она сәчдә ет.
Шамын һәсрәт чәкир онун јанына,
Севки алов салыб јарын чанына.
Мәнимлә шам кими јанма јанашы,
Бәсдир, мәним кими төкмә көз јашы.
Ашиг! Ол пәрванә, дур јери бирбаш.
Кет чаныны ејлә чанана шабаш.
Мәгсәди зијарәт олан, еј һачы!
Бу јолун јолчусу, онун мөһтачы!
Кә'бә диләјинсә, јетирсән она.
Аллаһын әмрилә кәлиб јахына.
Кә'бәни, мәгамы, дашы*, һүчрәни*,
Сә'ји*, дуасыны, бир дә үмрәни*
Аллаһ өзү билиб сәнә мүнәсиб,
Һамысыны едиб бахтына нәсиб.
Сусанса, чилпары јетир нијјәтә,
Әкәр сән аслансан јери хәлвәтә».
Тачдин јанан шамын шәфәғләриндән
Ешгин мә'насыны дујду дәриндән.
Шөвглә үз тутду одлу отаға,
Јериндән тәләсик галхыб ајаға.
Севинчлә гәмләрин досту олан Мәм,
Силәһлы дајанды бајырда бу дәм.
Көнүлү көнлүндә, әли әлиндә,
Гапыда дајанды гылынч белиндә.
Тачдин бу төвр илә кирди сараја,
Мәм чөлдә башлады сәна, дуаја.
Чүнки горхулујду о ширин вүсал,
Ашигин башында әскик олмаз гал.
Һәм севән, һәм гәлбән севилән һәбиб,
Нә дүшмәнсиз дејил, нә аздыр рәғиб.
Бә'зи дүшмән дивдир, бә'зиси мәләк,
Бә'зиси инсандыр, ишләдир кәләк.

КӘЛИНЛӘ БӘЈИН БИР-БИРИНӘ ГОВУШМАСЫ

Гапыдан эдәблә бәј кирди ахшам,
Пәрдә архасында шө'лә сачан шам—
Галхыб она сары ишвәјлә кетди,
Әтәкләр сүрүнүб јердә наз етди.
Төкүлмүшдү онун үзүнә тели,
Өртүкдән кәнара чыхмышды әли.
Бејтулакса* иди санки јанағы,
Онунла јанырды фәләк чырағы.
Һичраила өзүнү мәст едән ашиг,
Һәсрәтдән чанына гәсд едән ашиг.
Әввәлчә, адәти позмасын дејә,
Әлини узатды о сураһијә.
Дајанды никарла габаг-габаға,
Гәдәһләр бошалды додаг-додаға.
Шәрабдан мәст олуб ешгин бүлбүлү,
Гохлады суланмыш күлү, сүнбүлү.
Каһ нәркизлә лалә, бә'зән гызылкүл,
Каһ рејһан, бәнөвшә, каһ сары сүнбүл
Арада говушуб сарышырды һеј,
Өпүшлә, дишдәклә јарышырды һеј...
О гәдәр чохалды бүсә һәвәси
Арада чатмады өпүш нөвбәси.
Алмас алын, көвһәр дишләр—бу замаһ,
Һамысы дәјишиб олду лә'л, мәрчан.
Чошуб ешг дәрјасы јетди о чаға,
Галдылар гол-бојун, додаг-додаға.
Шәрабдан ичдикчә ичирди һәрә,
Ајагдан кәсилиб, дүшдүләр јерә.
Даһа отурмаға галмады тагәт,
Әјилди сәчдәјә достлар, нәһајәт.
Јенидән сәчдәдән оlanda азад,
Севдикчә севишән гәлбләр олду шад.
Шәкәр гачыырды додаг додагдан,
Гызылкүл дәрирди онлар јанагдан.
Һәр дәфә гол-бојун олчаг севәнләр,
Јенә гатылырды шәкәрә шәкәр.
Гәлбин кечә-күндүз олмады табы,
О сусуз додаглар ичди шәрабы.
Пак шәрабдан һәдсиз ичилди шәрбәт,
Ахырда ичмәјә галмады һаләт.

Һәр кефи, нәш'әни верәндә шәраб,
 Сонунчу һәддинә чатды изтираб.
 Көзәл назлы кәлин—ишвәли сона
 Зифаф арзулады, мејл етди она.
 Бир-бирә сарылыб мејхош, әл-әлә,
 Табламадан јерә дүшдүләр белә.
 Каһ сарышыб, һәрдән ара кәсдиләр,
 Һәрдән титрәдиләр, һәрдән әсдиләр.
 Бә'зән бир көрүнүб, бә'зән дә гоша,
 Бә'зән тәк олдулар, бә'зән јанаша.
 Јөнәлди һәдәфә фил дишиндән ох,
 Һәдәф бәнзәјирди ағ сәдәфә чох.
 Ох һәдәфә дәјиб артды һәвәси,
 Мәрчана чеврилди инчи данәси.
 Ох дөндү, јериндә галды нишана,
 Чаны-дилдән верди нәслини она.
 Кетдикчә көнүлдә севинч дашырды,
 Онлар мәнәббәтлә гучаглашырды.
 О ики севдалы, о ики сәрмәст,
 Тез-тез бир-биринә ејләјирди гәсд...
 Һәм кечә, Һәм күндүз вәчдә кәләрәк
 Беләчә севинди о һури-мәләк.
 Елә санырды ки, ики кимјакәр
 Иплијә һәвәслә тахырды көвһәр.
 Говушду, шадланды о руһ, о чәсәд,
 Чан чанда гејб олду, галмады бир сәдд.
 Ләјәнә ипликдән инчи сүзүлдү,
 Итди, сыраланды, сапа дүзүлдү,
 Говушма јаратды санки сүд шәкәр,
 Бир-бирә гарышды һәјатла Көвсәр*.
 Нә динчлик билдиләр, нә дә ки јуху,
 Хатирә дүшмәди нә јемәк, нә су.
 Тамам бағлы галды о һәфтә кәрдәк,
 Нә инсан баш чәкди, нә дә ки фәләк.
 Даһа мәғлуб олду дәрәләр, әләмләр,
 Вүсал јетишәндә кизләнди гәмләр.
 Сәккизинчи күнү сәһәр чағында,
 Ризван* күлү дәрди чәннәт бағында.
 Һәлә дә гапыда дурмушду Мәмо,
 Дашлары башалты ејләмишди о.
 Һәлә ов ахтарыб кетмирди евә,
 Кечә дә, күндүз дә чәкирди нөвбә.

Тачдин ки, кәрдәкдән чыхды аһәстә,
Санки күнәш доғду Мәмонун үстә.
Ахлы көзләриндән севинчин јашы,
Елә бил көјләрә учалды башы.
Әкәр дост арасан, беләсини сеч,
Бу сајаг олмаса, гој олмасын неч.
Садиг олан доста гыј ширин чаны,
Сәнә хаин чыхан јүз әграбаны
Гурбан ет, онлара сахлама јасы,
Нәјинә лазымдыр—јохса вәфасы?
Ја бир варлы олсун, ја бир пинәчи,
Гурбан ет, сөјләмә, нәчидир, нәчи.
Јахшы дост—гардашын, һәм дајағындыр.
Сәнин һәм көзүндүр, һәм чырағындыр.

БӘКИРИН ТАЧДИНЛӘ МӘМИ ӘМИРӘ ЧУҒУЛЛАМАСЫ

Аллаһ хәлг ејләјиб јохлугдан вары,
Јерләри, көјләри, парлајанлары.
Аләмдә нә варса ону, мүхтәсәр,
Зәррәдән шүүрлу инсана гәдәр
Бүтүн вар олана мә'на верәрәк,
Сифәтли, фе'лли јаратды фәләк.
Бәлли ејләјәрәк вүчудда вары,
Гатыб говушдурду зидд оланлары.
Асиманы, әрзи, сәјјарәләри,
Һакими, мәһкуму, бүтүн бәшәри,
Күфүрлә иманы, нурла зүлмәти,
Чәһәннәм одујла бағи-чәннәти,
Сојугла истини, гурујла јашы,
Бәјлә диләнчини, јары-јолдашы,
Торпагла һаваны, сујла атәши,
Кечәјлә күндүзү, шәрлә күнәши,
Һичранла вүсалы, севинчлә гәми,
Нәјатла өлүмү, тојла матәми—
Шәфәгә бәнзәјән, ода охшајан,
Истәр јахшы олсун, истәрсә јаман,

Бу—өзү хејирхаһ, сөзләри доғру,
 О—дедији јалан, өзү дә огру...
 Бунлара кәрәкдир чәһәннәм-әзаб,
 Онлара јарашыр чәннәтлә саваб,
 Бүтүн бунлар зиддир бири-биринә,
 Ыһкәмәт нәдир, буна сәбәб нәдир, нә?
 Зиддијјәт олмаса ону бил ки, сән,
 Ајырмаг чәтиндир јахшыны писдән.
 Камала, шөһрәтә тәбиб әмирә
 Һәрмәтә, иззәтә саһиб әмирә,
 Гапычылыг едән билин нәчијди,
 Ит оглу ит иди, бир фитнәчијди.
 Һәмишә гапыны кәсиб дуарды,
 Бөһтан кәздирәрди, кәләк гуарды.
 Ботандан дејилди атасы, нәсли,
 Бичдән доғулмушду, јох иди әсли.
 Кими Мәргәвәрли* санырды ону,
 Кимиси ешидиб данырды ону.
 Бәкир дејәрдиләр хаин адына,
 Көрәнин дүшмәзди Бәлук* јадына.
 Јахшыны писләмәк нәш'әси иди,
 Алдадыб чашдырмаг пешәси иди.
 Ондан өјрәнәрди һижләни шејтан,
 Сөзүндән хәчаләт чәкәрди Ботан.
 Чиркин дивә охшар сифәти варды,
 Икиүзлә кәзиб, ара вурарды.
 Тачдин өз сөзүнү дејәрди гәти:
 «Еј Әмир, гапыдан гов бу мүртәди.
 Диванә фитнәчи нәјә кәрәкдир?
 О диши ичиндә кинли көпәкдир.
 Көпәклә гапычы гардаш олса да,
 Вәфалы көпәкләр чохдур дүнјада».

Бу јердә Тачдинә дејәрди әмир:
 «Мәкәр билмирәмми нә едир Бәкир?
 Һакимин охшары вар дәјирмана,
 Долаһбач јол кедәр, бәнзәјәр она.
 Дәјирманчы јохса галарыг мөһтач,
 Гапычы олмаса тапылмаз әлач.
 Һөкүмәт ишинин өз гајдасы вар,
 Каһ адил олуруг, каһ да ситәмкар.
 Бәкир кәздирсә дә зина үрәји,
 Бизим дәјирманын одур күләји.

Ғалычы дежилән кимдир, нәчидир?

Залым ағаларын көмәкчисидир.

Онлар дәјирманда көстәриб һүнәр,

Зүлмүн тахылыны үјүдәндиләр.

Дәјирман һәрләнәр ганунларыјла,

Бәғазы долудур һарам дарыјла.

Бир чүтчүдүр әкән һәмин дарыны,

О бизә көстәрир е'тибарыны.

Бу адәт шаһлара мөхсүсдур анчаг,

Фәғир мөһләсиндә нә кеф, нә дамаг.

Шаһын ғапычысы көпәкдир, көпәк,

Белә бир ғапычы لازمдыр, демәк!

Еһтијач билмәјән тахтын солтаны

Нечә доландырыр бах, көр дүнјаны.

Јарадыб нә гәдәр шаһ, вәзир, хаган,

Хәлг едиб он дөфә зијада шејтан».

Көләјә дәјмәјиб о али мәнсәб,

Һәр сөзүн өнүнә гојду бир сәбәб.

Елә һаким вар ки, јохдур јаланы

Көһләнә дәјишмәз арыг туланы.

О; һијләкәр, кинли, хәбис, дүнјакир,

Фитнәләр устасы, мәкрли Бәкир

Хофланыб дејәрди горхуду Тачдин—

Она гаршы варды үрәјиндә кин.

Елә ки Тачдинин тоју олду гәт,

Үрәкләр севинди, күлдү сәадәт.

Мәгсәди алдатма, сөзләри јалан,

Инсанлыгдан узаг, о гара вичдан

Әмирә јанашыб сөјләди: «Нијә

Ситини чох учуз вердин өзкәјә?

Дәриндир билији, ағлы, камалы,

Тахт-тача лајигдир көзәл чамалы.

Кәсра* ону көрсә артарды дәрди,

Фәғфур бахан кими чандан севәрди.

Гејсәр, өз оғлуна версән аларды,

Хаган* гаршысында сәчдә гыларды.

Инди дүшүнмәдән ишләјиб күнаһ

Ситини урватсыз едирсән, еј шаһ!»

Әмир деди: «Хәбис! Дәјишәрәмми

Гејсәрин тахтына Тачдинлә Мәми?»

Дүшсә говға күнү көстәриб һүнәр,

Ики јүз дүшмәни әсир едәрләп

Нечә гылынч, галхан, нечә күрз*, низә,
Галар чохлу шешпәр* гәнимәт бизә.

Онлары вермәрәм бүтүн аләмә,
Нә хәган? Нә фәхфур? Узун ејләмә...»

Мал'ун көрмәјәндә сөзүндә тә'сир,
Иши башга чүрә ејләди тәсвир.

Деди: «Өз гулунда көрсә сәдагәт,
Аға етсин кәрәк она мәрһәмәт.

Ағзына дәјәндә сынаг шәрабы,
Ләззәтлә јејәндә балы, кабабы,
Һәмишә шад олуб, сүрсә дә сәфа,
Дүшүб чәтинлијә көрсә дә чәфа,

Кәрәк дәјишмәсин хасијјәтини,
Кәрәк итирмәсин гәтијјәтини.
Гүсурсуз көрүнсүн кәрәк хидмәти,
Азалмаг билмәсин кәрәк һүммәти.

Севинч илә чәфа әлбир олмалы,
Доғрулугла вәфа дилбир олмалы.
Фәгәт јахшылығын вар өз гајдасы;
Нанкора едилсә јохдур фәјдасы.

Хәзинә лајигми әјри әлләрә?
Һөрмәт мүнәсибми бәд әмәлләрә?
Накәсин өлчүсү шәрабдыр, шәраб,
Сәрхош мәст оларса бу даһа хараб.
Позулмасын дејә шәрабдан һалы,
Кәрәк беләсинин олсун камалы.

Шаһым! Көрмәдинми мәкәр Тақдини,
Һөрмәтин өнүндә ашды һәддини.

Она бағышладын мәләк Ситини,
Оса сәнсиз верди Мәмоја Зини». —
Әмир деди: «Нечә? Һәгигәтми бу?
Демәк, неч галмајыб мәнән горхусу?»

Бәкир деди: «Бәли, икид чавандыр,
Горху анламајан бир пәһләвандыр.
Аләмә бәллидир онун һүнәри,
Мејдандан гачырыб өјүнәнләри.

Дүзү горхурам ки, о кини чошан,
Зин кедәндән сонра ејләсин үсјан,
Халид нәсли сәјсын бир күн өзүнү,
Тахтына-тачына тиксин көзүнү».

Әмир деди: «Варды белә тәдбирим —
Өзүм Зини Мәмлә шәрәфләндиirim.

Анд олсун мүгөддэс Халид чәддимә,
 Зини вермәјөчәм әсла һеч кимә.
 Фәләк кәлиб миннәт ејләсә јенә,
 Гисмәт олмајачаг Адәм* нәслинә.
 Һәр ким өз башындан үзүб әлини,
 Бачарыр гој десин, мәнә вер Зини.
 Чанындан әбәди ким олуб безар,
 Гој кәлиб истәсин кимин һәдди вар».

Батиндә, заһирдә бир алов кими,
 Кәтир хәјалына бүтүн һакими:
 Күнәшә бәнзәрләр кәлсә мәрһәмәт,
 Гәзәбдән дунјаны јахарлар фәгәт.
 Олса өз гардашын, өвладың, бабан
 Һакимә инанма, сајғылы долан.
 Шаһла достлуг етмә—отурар баһа,
 Она јахынлашма, сығын аллаһа.

ЗИНИН ЕШГ АТӘШИНӘ ЈАНМАСЫ

Тачдин Ситисинә чатыб гәлби шад,
 Вәслә јетиб олду һичрандан азад.
 Јалғызлыг күнчүндә тәк галды Мәмә,
 Дәрдкеши олмадан сызылдады о.

Бир һәмдәм олмаса өмрүн дәм чағы,
 Бир һәмдәрд олмаса өмрүн гәм чағы,
 Гәмлиләр тапармы дәрдинә әлач?
 Шад олан галмазмы севинчә мөһтач?

Һәмдәмсиз олмасын нә шад, нә гәмли,
 Нә гәлби севинчли, нә көзү нәмли,
 Үнсијјәт севинчә, хејрә шәрикдир,
 Тәһһалығын нәфи диванәликдир.

Үрәкләр говушса, бир олса амал
 Дәрд-бәла совушуб, көрүнмәз завал.
 Зин—Сити, Мәм—Тачдин, олса боран, чән
 Тәскинлик тапарды бири-бириндән.

Дәрдли Зин ағлајыб едәндә фәған,
 Ситинин сөһбәти оларды дәрман.
 Мәм налә чәкмәји сечәндә пешә,
 Тәбибә дөнәрди Тачдин һәмишә.

Тачдин илэ Сити чатды мурада,
 Ајры галан достлар дүшдүлөр ода.
 Мәмлә Зинин ешги галмышды накам,
 Бу дәрде дүнјада олмады әнчам.
 Гырх күн Зин ағлады, дәрд азалмады,
 Једији, јатдыгы бәлли олмады.
 Гәлбин ганы онун јемәји, паји,
 Көз јашлары олду шәрбәти, чаји.
 Дујмазды күн кәлиб, гуртарды нечә,
 Билмәзди сәһәрми, ја зүлмәт кечә.
 Ганлы јаш төкәрди шәһла көзләри,
 Саралыб солмушду ај үзлү пәри.
 Сифәтинин бәдри олмушду һилал,
 Нүснүндән галмышды солғун бир хәјал.
 Вәфалы нәдимләр, јар-јолдашлары,
 Назәнин пәриләр, чан сирдашлары
 Она дејәрдиләр: «Еј сәрв ағачы,
 Де, нијә ширинин олубдур ачы?
 Дөимүсән су үстә үзән јарпаға,
 Аз галыб көз јашын дәрја олмаға.
 Сити ајрылыбса демә, јад олду,
 Чатыб мурадына гәлби шад олду.
 Онда гәрар тутуб сәбирлә төмкин,
 Онун үзү шәндир, сәнинки гәмкин.
 Гәлбиндән гов кетсин гәми, губары,
 Зүлфүнтәк һаваја совур онлары!
 Һәр гара сачлары, гачсын азарын,
 Күл кими ачылсын күл јанагларың!
 Дара телләрини, дөнсүн зәнчирә,
 Алнында тач кими дајансын һәрә.
 Һөрүкләрдән ајыр шәвә зүлфләри,
 Гәлбиндә галмасын дәрдин әсәри.
 Сүнбүл гызылкүлә олсун ашина,
 Бәнәвшә рејһанын кәлсин хошуна!
 Зүлфү һилал үстә кәл ејлә чәтир,
 Мәккәдә* мө'минләр гој олсун әсир.
 Һөрүјү ач, Кә'бә гара бүрүнсүн,
 Һамы она бахыб сәрхош көрүнсүн.
 Гәрб әһли, Шәрг әһли, һәтта бүтүн Шам*
 Һачы олуб сәни зәни етсин еһрам.
 Зүлфүчү пејвәнд ет гара халына,
 Көзәллик Гур'аны десинләр она.

Јанагларын олсун эзиз сурәси,
 Баханда охунсун һәр бир әјәси.
 Мүсәлманла кафир көрүб динләсин
 Гур'анын мәтнини тәсдиғ ејләсин.
 Ган төкән гәмзәјә, сүзкүн бахыша
 Хәнчәрлә ох десәк кәлсә дә хоша,
 Амандыр, кәл вермә онлара рүсхәт,
 Чүнки кимсә көрмәз аман, мәрһәмәт.
 Изин вер, чан алан гара сачлара,
 Һәкм едиб шаһлары чәксинләр дара.
 Күлләрин өнүндән галдыр пәрдәни,
 Сәбирсиз бүлбүлләр көрсүнләр сәни.
 Ағзынын гөңчәси гој күлүмсәсин,
 Мин дастана дөңсүн, аләм динләсин.
 Сәрхош ет һамыны, сүст олсун бары,
 Сәрсәм ет дәлини, гудурмушлары.
 Моллалары назла мәст ет, еј пәри,
 Донуз отармаға јолла шејхләри¹.
 Ичазә вер зүлфә, гара халлара
 Хәбәр чатсын чәми әһли-һаллара.
 Уғурсуз олмасын мүршүдин јолу,
 Шүүрсуз кәзмәсин чөлдә сағ-солу.
 Дәләләти сөзсүз играр ејләсин,
 Һағгы, көзәллији шүар ејләсин.
 Сон гојсун һавајы сәчдә гылмаға,
 Башласын һүсидән камал алмаға.
 Чаны фани саныб, өзү учалсын.
 Бунунла дүнјада әбәди галсын».

Јазыг Зин динләјиб бу нәсиһәти,
 Зәррәчә тәсәлли тапмады гәти.
 Бәлкә сөјләнилән јерсиз өјүдләр
 Јаратды гәлбиндә даһа мин кәдәр.
 Ешг—одур, нәсиһәт—јелпикдир, бәли,
 Тәсәлли көрүнәр бурда күлмәли.
 Сөһбәт узандыгча артырды ситәм,
 Гәлбиндә кәлирди гәм үстүнә гәм.
 Көз јашы вермирди көзләрә фүрсәт,
 Аһ-наләдән ағыз тапмырды мөһләт—
 Данышсын үрәјин дәрд-мәлалыны,
 Аләмә чар чәксин өз әһвалыны.

¹ XIV әсрин күрд шаири Фәки Тәјранын «Шејх Сәп'ан» әсәрин-
 дәки әһвалата ишарәдир.

Өјүдчүлөр көрдү сөзүн, сөһбәтин
 Фәјдасы, тә'сири чәтиндир, чәтин.
 Тәәччүб галдылар:—Ај үзлү мөлөк,
 Нәјә көрә белә инләјир көрөк?
 Дедиләр, арамсыз аһ-фәғанла Зин
 Јәгин хиффәтини чәкир Ситинин.
 Сөз фәјдасыз олду, нәдимлә кәниз—
 Намы дуруб кетди сәссиз-сәмирсиз.

ЗИНИН ГӘМӘ КИЛЕЈИ

Зинлә ортаг олду кәдәр, гүссә, гәм,
 Онлара сөјләди көзләриндә нәм:
 «Олмусуз һәмдәми ган-јаш төкәнин,
 Фәрјад јолдашысыз чәфа чәкәнин.
 Заваллы гәлбләрин сирринә пәрдә,
 Шәриксиз онунла нискилә, дәрдә.
 Сизсиниз јаралы гәлбин сирдашы,
 Ачы хатирәнин сигә гардашы.
 Шәраб јолдашысыз үмидсизләрә,
 Достунуз, мурадсыз нәмли көзләрә.
 Јолчулар говушмаз сизсиз чөлалә,
 Ашигләр јетишмәз һүснү-чамалә.
 Көнлүм еви јаман олуб вирана,
 Бирчә садиг галан гүссәдир она.
 Кириб үрәјимдә јува салыбдыр,
 Ичазәми алыб орда галыбдыр.
 Дүнја ағачынын бары, дөвләти,
 Ахирәт көшкүнүн гәмдир шөһрәти.
 Севирик, дәрд-гәмдән көрмүшүк вәфа,
 Онлар бу достлуға демәди чәфа.
 Гәмдир гара күнүн досту, никары,
 Гәмдир хош чағларын истәкли јары.
 Бу дүнја, о дүнја—һәр ики аләм
 Нә һасил ејләјәр гәм јемәсә, гәм?
 Гәмдир үрәјимин назы, гәмзәси,
 Һечдир гәлб дејилсә гәм хәзинәси».

ЗИНИН СИТИЈӘ КИЛЕЈИ

Үрәјиндә Мәмин атәши, дәрди,
Бә'зән Зин Ситијә белә дејәрди:
«Еј Зинин һәмдәми, шөһрәти-шаны,
Көзүнүн ишығы, руһу вә чаны.
Сүмүјү, нәфәси, гәлбиниң ганы,
Севинчли, гүссәли күнүн һајаны.
Хәтири чох әзиз, меһрибан бачы,
Голум-ганадымсан, башымын тачы.
Арзумла диләјин бир-биринә тән,
Талејим бахтының әксидир нәдән?
Јүз шүкүрләр олсун, бәхтин олду јар,
Истәјини верди о пәрвәрдикар.
Мин шүкүр, талејин јетди дадына,
Учалыг кәтирди тәмиз адына.
Иғбалым олса да гарадан гара
Гисмәтим будурса, хошдур, нә чара?!
Пајым—кәдәр, мөһнәт—килеј нә лазым,
Көрүнүр, әзәлдән беләјмиш јазым.
Шадлыг сәнин олсун, дәрд мәнә јолдаш,
Тацдин сәнин олсун, Мәм мәнә сирдаш.
Мәмин сурәтидир гәлбимдә гәмим,
Дәрдимин үстүнә дәрд кәлир мәним!»

ЗИНИН ШАМА КИЛЕЈИ

Зин шамдан сорушду: «Де, ханы Мәним?
Мәним кими јанан кечә һәмдәмим?
Јансан да гәлбиндә јохдур фәрјадын,
Аһ-вај олан јердә чәкилмәз адын.
Әкәр олмасајды аһым-аманым,
Алышыб јанмазды чијәрим-чаным.
Дәрдимизин фәрги,—һеч ејләмә шәкк,
Јердән көјәдәкдир, Гәрбдән Шәргәдәк.
Шәргсән, ајдын көрүр шәфәгини көз,
Гәрбәм, ичимдәдир аловланан көз.
Мәним гәлб телләрим һеј аловланыр,
Сәнин тәкчә дилин алышыб јаныр.

Од-аловум мени кәтириб тәнкә,
 Чаным атәшләрлә кирибдир чәнкә.
 Бир ишыг көрүнүр сәнин башында,
 Өзү дә атәшсиз, сөнүкчә севда.
 Нәфәс алыб-верчәк кечир аз гала,
 Мәним аловумса бәладыр, бәла.
 О, баш галдырмайыб үрәкдән әбәс,
 Ону һеч бир күләк сөндүрә билмәз!
 Кечәләр мәнимтәк ојаг галырсан,
 Күндүзсә динчини јатыб алырсан.
 Мәнсә бүтүн күнү—һәр сәһәр, ахшам.
 Алову сөнмәјән, јанан шамам, шам...»

ЗИНИН ПӘРВАНӘЈӘ КИЛЕЈИ

Јаралы Зин һәрдән едиб аһу-зар,
 Өмрүндән, чанындан оларды безар.
 Пәрванәни едиб өзүнә һәмдәм,
 Дејәрди: «Мәнимтәк, еј тәлеји кәм»,
 Ниһран јувасынын ганадлы күлү,
 Јанан бағчаларын дәрдли бүлбүлү,
 Сахта мәһәббәти тахтындан салан,
 Әсил ашигләрә нүмунә олан!
 Чаны учуз верән бир мәрд јесирсән,
 Нејф ки, өләндә тир-тир әсирсән.
 Јохдур ешиг өнүндә бир аи тагәтин,
 Зәррәдән мәһв олмаг олмуш адәтин.
 Тәләсимәк сәнә гүсүрдур, гүсүр,
 Титрәјирсән, бөјүк нөгсанын будур.
 Сәбирсиз, гәрарсыз ганад чалырсан,
 Өзүнү тез јоруб, әлдән салырсан.
 Јанан кими сөнмәк ајыбдыр тамам,
 Камилләр сөјләјәр она хамдыр, хам.
 Бишкинләр дә јанар шәрәфли адла,
 Фәгәт јох олмазлар аловла, одла.
 Әбәди галараг сәмәндәр* кими,
 Нур сачыб јашарлар мүзәффәр кими!»
 Зин—о нур чисимли, мәләкләрә тај,
 Күнәшин өнүндә шәфәгләнән ај,

Бир зэррә галмады көйлөрдә, јердә
Оунла данышыб батмасын дәрдә.
Јалныз инсанларда гәрәз көрәрди,
Јан кәзиб, онлардан үз чевирәрди.
О адамдан-чиндән кәнар гачарды,
Дилсиз оланлара сирри ачарды.
Гәмләр ичиндәјди башы бәлалы,
Мәмин јанындајды фикри-хәјалы.

МӘМИН ПӘРИШАНЛЫҒЫ

Мәмону сарсытды јарын хәјалы,
Көзә дәјмәјәндә онун чамалы.
Дөндү диванәјә, севдалы олду,
Мәчнуна бәнзәјиб, бәлалы олду.
Дәһшәт шүүруну бүрүдү, кечди,
Тәклији гәлбинин һәмдәми сечди.
Нә дәрд көтүрмәјә чатды гүдрәти,
Нә күл бағчасыны сејрә тагәти.
Јетмәди фүгарә Зинлә вүсала,
Јаралары ону салды пис хала.
Әкәр ики нәфәр сусуз галарса,
Бир удумдан өтрү табсыз оларса,
Дирилик сујуну елә бу заман,
Гәфилдән дөндәрсә јерә асиман
Бири ону ичиб чатар мурада,
Бири бағры јаныг дүшәр кур ода,
Бириси әбәди һәјата јетәр,
О бири—дүнјаны тамам тәрк едәр.
Белә олуб Тачдин мурада чатды,
Мәмо кәдәр долу дәрјаја батды.
Гәм әлиндән хош күн көрмәди о мәрд,
Әсла бир инсанла олмады һәмдәрд.
Бир јердә дајаныб гәрар тутмады,
Мәһирсиз-үлфәтсиз кечди һәјаты.
Әмир һүзуруна кедәрди бәдһал,
Дәјәрдин гычына бағланыб гандал.
Көјә учаларды онун аһ-вајы,
Санки од тутарды бүтүн сарајы!

Тачдинин јанына гэдэм басанда,
Гэлби көврэләрди јаралы чанда.
Тагәти чатмазды ејләјә сөһбәт,
Бачара билмәзди бағласын үлфәт.

МӘМИН ДӘЧЛӘЈӘ КИЛЕЈИ

Мәмо инсанлардан гачыб кәнара,
Дәрдини дејәрди ахан чајлара:
 «Ашигтәк сүкунәт билмәјән, еј чај,
 Селин-сујун олуб көз јашыма тај,
Әсла табламырсан јериндә бир ан,
Јохса, мәним кими чүнун олмусан?
 Сәнин нә сәбрин вар, нә дә гәрарын,
 Галибсән, гәлбиндә бәлкә вар јарын!
Де, нәји дүшүнүб белә чошурсан?
Чизрин әтрафында ашыб-дашырсан?
 Һәркан бу шәһәрсә сәнин севкилин,
 Арзун баша јетиб, јохдур нискилин.
Гојнун ондан өтрү дөнүб мәкана,
Голларын доланыб мина кәрдәнә.
 Аллаһдан горхмајыб, бах, әбәс јерә,
 Шүкүр ејләмәјиб һәр күн мин кәрә,
Үстәлик бәс нәдән фәған едирсән?
Һәлә бундан артыг мурад күдүрсән?
 Сәбәб вармы белә аһа, фәрјада?
 Авара ахырсан нијә Бағдада?*

Мәнсә инилдәјиб, ағласам әкәр,
Сызылдајыб гәлби дағласам әкәр
 Һамысы рәвадыр, дүшмүшәм ода,
 Өлүб јох олмагдыр чарәм дүнјада.
Бир дәфә дә мәним кәл көнлүмдән ах,
Көзләримин ганлы чешмәсинә бах.
 Де, нијә тапылмыр гәлбин дәрманы?
 Сел төкән көзләрин әлачы һаны?

Диванәјәм, ајры дүшдүм көзәлдән,
Дәчләјәм*, кәшими вермишәм әлдән.
 Вәстаны*, Нәркизи*, чәннәт Сәкланы*,
 Кәзиб Дәрвазаны*, Әмәр*, Мејданы*
Һәр јаны доланыб сејрә чыхарсан,
Мәнсә тәнһа галыб чан верирәм, чан»,

МЭМИН КҮЛӘКЛӘ СӨҢБӘТИ

Гәлбинин дәрдини вериб дилинә,
Бә'зән сөjlәjәрди сәба jелинә:
 «Еj аләм гапысы үзүнә ачыг,
 Еj руһ кими ләтиф, галх, сәфәрә чых.

Рича еjlәjирәм, тәләс, ганадлан,
Уч, уч, мүнтәзирдир сәнә асиман,
 Бир дәфә сәадәт бағыны jад ет,
 Бир дәфә сон Сидрә отағына кет¹.

Әввәл астананы еjlә зиjарәт,
Сонра jары көрүб, көстәр мә'рифәт.
 Әдәблә jериjиб өнүндә баш әj,
 Һөрмәтә, иззәтә чалыш, еjlә сә'j,

Аһәстә данышыб, чох дуа еjlә,
Һаггында лаjиги мәдһиjјә сөjlә.
 Бачардыгча jара бәслә еһтираһ,
 Голу бағлы дуруб, она вер салаһ.

Ахырда ирәли едиб һәрәкәт,
Чанана вермәдән һеч бир әзиjјәт—
 Мүрәккәби гәлбдән пүскүрән ал-ган,
 Jазысы көзүмүн гарасы олан

Бу намәни вериб, дән мөһ сајағы,
Тәрпәтмә өнүндә дуран дувағы.
 Дилдар охуjанда һәммин хитабы,
 Амандыр! Әсмәсин онун нигабы.

Мәндән она сөjlә: «Еj падишаһым,
Алнындакы халы—еj гилләкаһым!
 Чисминдән чар едән илаһи нуру,
 Көвсәр чешмәсисән—суjун дупдуру.

Бу сәбәбә көрә сән гилләкаһсан,
Бизләр диләнчиjик, сән адил шаһсан.
 Итән һагга чарә сәнсән әзәлдән,
 Адилсән, инсафы бурахма әлдән.

Үрәjин рәһмиjлә, доғру сөзүjlә,
Нәзәр сал Мәмоjа достлуг көзүjlә.
 Гәдимдән дөб олуб һөкмдарлара—
 Бир көзлә бахарлар күнаһкарлара.

Валлаһ, билмирәм ки, нәдир күнаһым,
Аңчаг гәлбим варды, оjду пәнаһым,

¹ Зинин гәсринә ишарәдир.

О гэлби бир пәри гопарыб кедиб,
 Нә мүддәтдир мәнән апарыб, кедиб.
 Үрәжим синәмдә олдуғу заман
 Нәвәс саһибјди һәр саат, һәр ан.
 Бәлкә дә әлиндән чыхыбдыр хәта,
 Сәһвләрлә кәлиб инсан һәјата.
 Јүз дәфә дә белә едибсә күнаһ,
 Зүлфүнүн көлкәси олачаг пәнаһ!
 Һәркаһ гәһр ејләсән, чәзасы гәтлдир,
 Бағышлаја билсән, бөјүк һөрмәтдир!»
 Сәба! Гәсдлә дәјиб күлкүн јанаға,
 Әјилиб јери өп, тез галх ајаға!
 Унутма, еј сәба! Адилсән әкәр,
 Аллаһын ешгинә көстәриб һүнәр
 Јарын дәркаһындан азча торпаг ал,
 Кәтириб вер мәнә, көзүмдә учал.
 Ишыгсыз бәбәјә тутијадыр* о.
 Ади торпаг дејил, јох, кимјадыр о!»

МӘМ ГӘЛБИНӘ СИТӘМ ЕДИР

Каһ гәлблә вुरुшуб, гејзә кәләрәк
 Дејәрди: «Еј гәддар, еј хаин үрәк!
 Һаны сәнин сөзүн, әһдин, илгарын,
 Һаны сәнин андын, бәс е'тибарын.
 Дејәрдин: «Һәмишә сәдагәтлијәм!»
 Дејәрдин: «Дөзәнәм, һәм чүр'әтлијәм».
 Дејәрдин ки: «Көнлүм сәнинлә бирдир!»
 Сөјләјәрдин: «О да саһиб-сирдир!»
 Һејиф ки, сидд чыхдын әһдә, вәфаја,
 Јазыг ки, дөзүмүн јохмуш чәфаја!
 Сахта, гәви дүшмән, сөнүксән, сөнүк,
 Јаман инсафсызсан, дөнүксән, дөнүк!
 Сәни тути кими назла бөјүтдүм,
 Көрпә ушаг кими севдим, өјүтдүм!
 Кен күнүн һәмдәми, досту, јарысан,
 Дар күнүн гачағы, фитнәкарысан.
 Еј көнүл! Чәсәдин ичини белә
 Тәк-тәнһа гојмусан, инсафмы сөјлә?

Чан гэлб бүлбүлүнү һэбсэ алыбдыр,
О да Бижан* кими тәнһа галыбдыр.

Һагга рэвадырмы чаны тәрк етмәк?
Бэдән гапысыны баглайыб кетмәк?

Чанын һикмәтиндән јаранды сиррин,
Де, ишығы көјдөн кәлмирми јерин?
Еј гэлб! Чан чырағы олмаса кетмә,
Корсан, кәл өзүнү хәсарәт етмә.

Чанан әзиздирсә јанында сәнин,
Чананын кизләниб чанында сәнин.
Чүнки нүмунәсән гадир фәләјә,
Сурәт ајнасысан һури-мәләјә.

Кәл ешгә зидд олма, сәнә тутар тој,
Чан сәндән үзүнү чевирмәсин гој.
Ону бил! Кедишин дөнәр үсјана,
Чандан үзүлмә, чан бојанар гана.

Үсјан етмә—дашы әтәјиндән ат,
Чәсәди бурахма—мурадына чат.
Мәндән ајры дүшмә нә баһар, нә ғыш,
Ахы, бир парчамсан, ај еви јанмыш!

Мәтин ол, нахәләф олма дүнјада,
Нәфси сахлајаны горујар худа.
Билирәм, кетмишдин дост гапысына,
Мәним јанымдадыр кәздијин сона.

Боју дар ағачы—сәнә бир әнкәл,
Зүлфү асылдығын горхулу чәнкәл.
Нәдир сәни мәндән бәс гачыран сирр?
Чанымда чан олан ев саһибидир.

Хәтт-хала инанма, јаландыр, јалан,
Һиндулар* еви етдирмә талан.
Өзүнү һөрүкдән асыб бағлама,
Гаша маил олуб, сонра ағлама.

Ибраһим Хәлилсән*, чәкмисән зилләт,
Бағча сәндән өтрү од олмуш фәгәт.
Сәнин кими јүз мин бәлалы бүлбүл
Аһ-налә гопарыб көрүнәндә күл.

Күлләрин өнүндә олуб пәрванә,
Дәрдләрин әлиндән гәсд едиб чана.
Еј гэлб! Күлү севдин, кәлсин инсафа,
Гәсдин будур, јәгин, чәкәсән сәфа.

Һәгиги ашигин тәбиби деди,
Сәнин чарән нәдир, әлачын нәдир?

Сөjlөди: «Сахласын һәмишә пәһриз,
 Ләззәтдән, ишрәтдән кәрәк гачаг биз.
 Нә варса севкијә ујғун олмајан
 О сәнә шәфадыр, о сәнә дәрман.
 Лоғмандан өјрәндим гәлб нијјәтини,
 Лохманын, шәрбәтин хасијјәтини.
 Ширин шеј хошса да чәфадыр, чәфа,
 Ачы шеј әлачдыр, шәфадыр, шәфа».
 Мәм хејли данышыб, чандан усанды,
 Өз гәлбиниң гәлби Мәмоја јанды.
 Чијәрин одуја гајнајан думан
 Севда мәскәнинә учалды чандан.
 Гара түстү галхыб позду ејнини,
 Думана бүрүдү онун бејнини.
 Хәјалын ајнасы буланлыг олду,
 Шүурун күзкүсү думанлыг олду.
 Зәнн едәрдин јердән булуд учалды,
 Ајазымыш көјүн үзүнү алды.
 О булуд Мәмонун галхыб өзүндән,
 Ган сели јағдырды ики көзүндән.
 Көз јашы бир анда һәр јаны сарды—
 Араз, Күр гарышыб һарај гопарды.
 Гысасы, көнүлдән илдырым чахды,
 Мәмонун үстүндән гара сел ахды.
 Чејһун*, Шәддүл-әрәб* һәддини ашды,
 Елә бил ки, бирдән һамысы дашды.
 Мәмо јаш төкдүкчә күл ачды јонча,
 Говаглар көјәрди чајын бојунча.
 Сәһра тамам дөндү баға- бостана,
 Саһил күл-чичәкли бир күлүстана.
 О бүлбүл ејләди ораны күлшән,
 О көнүлсүз етди ораны мәскән.
 Әкәр вардыса да бүлбүлдә һәвәс,
 Чан зинданы она олмушду гәфәс,
 Сынды гол-ганады, бағры сөкүлдү.
 Неји кәсилдикчә дизи бүкүлдү.
 Таблаја билмәјиб о гамәти шам,
 Јығылыб ардыча бәнзәди тамам.
 Сифәти һәмишә лалә, тәзә-тәр,
 Солуб, зә'фәрана олду бәрабәр.
 Гәлбин ајнасыны пас алды јаман,
 Әржәнкдән* галмады үзүндә нишан,

Кетд
Нитг

Дуј
Һис

Овд
Биз

Олу
Кәли

Һәр
Бәһ

Һәр
Алә

Һәр
Алл

Һәр
Һәр

Дов
Ду

Ешги бәлалыҗа елә гәсд етди,
Севки, чәфакеши елә мәст етди.
Кетди җанагынын ал рәнки бада.
Нитгиндән галмады нә сәс, нә сәда,
Чайын саһилиндә үрәҗи хәстә,
Гырг күн үзүгүҗлу галды чанүстә.
Дуҗгудан, шуурдан, һушдан, тагәтдән,
Җисси-һәрәкәтдән, күчдән, гүввәтдән—
Бунлардан бүсбүтүн бирчә түк гәдәр
Җаралы Мәмода галмады әсәр.

ӘМИРИН ОВА КЕТМӘСИ

Овдан сораг верән овчу вәфадар,
Бизи мацәрадан етди хәбәрдар:
«Бәхтин бир хош күнү рәһмә кәләрәк,
Җаман ишләриндән дөнмүшдү фәләк.
Олуб тоҗ күнүнүн хына җаханы,
Кәлинтәк бәзәди көһнә чаһаны.
Гәзалары җазан көстәриб гүдрәт,
Елә бил һәр җаны еҗләди чәннәт.
Һәр сәһра, һәр тәрәф, дәрә-тәпәләр,
Беһишт кушәсиндән верирди хәбәр.
Һәр баҗча ризвана олуб бәрабәр,
Һәр чешмәнин сују олмушдү көвсәр.
Һәр тәпә дөнмүшдү Муса Туруна,
Аләм бүрүнмүшдү онун нуруна.
Һәр чаҗ бәнзәҗирди бир әҗдаһаҗа,
Һәр от охшаҗырды сирли әсаҗа*.
Һәр аҗач гәлб ачан чичәк ачырды,
Аллаһын нурундан шө'лә сачырды.
Һәр күн бәнзәҗирди Тур* атәшинә,
Шәфәг пәҗлаҗырды дағын дөшүнә.
Һәр бир сәһәр гушу дөндү Мусаҗа,
Һәр тути нәдими салмады саҗа.
Һәр аҗач Мусанын аҗачы олду,
«Мән—Аллаһам» деҗиб, һәвәсә долду.
Довшан, чәҗран, аһу, чанавар, әлик,
Дурна, тути, өрдәк, хыналы кәклик

Сүрү-сүрү кәзиб чөлдө гачырды,
 Дәстә-дәстә учуб, ганад ачырды.
 Хүласә, заманын тәләби илә
 Ишрәтин фүрсәти дүшмүшдү элә.
 Мөвсүм сејр етмәјә һәвәс ојатды,
 Вәһши овламағын мөгамы чатды.
 Фәләјин өнүндә баш әјән әмир
 Деди: «Ботан олсун әмрә мүнтәзир.
 Силаһлы, ғылынчлы бүтүн ел-оба
 Намысы бизимлә чыхачаг ова.
 Билсин, сүбһә гәдәр һазыр олмајан
 Зәнчирдә, гандалда чан верәчәк, чан!»
 О кечә башыны гәјмајыб јерә,
 Овун тәдбирини көрмүшдү һәрә.
 Сәһәр өз көзүнү ачырды һәлә,
 Елә бил, шәһәрдә гопду вәлвәлә:
 Әмирләр ачдырды шаһин, шонгары,
 Көрүндү пәләнкин, ширин гатары.
 Шәһәрдә галмады бирчә фәрд инан,
 Зәнчирдән гуртулду һәр чүрә һејван.
 Сәфәрбәр олунду ов гушу, тазы,
 Бағбан, дәјирманчы, зурначы, газы.
 Хүласә, вардыса нә гәдәр киши
 Ова чыхмаг олду һәмин күн иши.
 Овлаға чатынча гопду гијамәт
 Сучсуз да көрмәди бурда мәрһәмәт.
 О гәдәр ғырылды вәһши, чанавар,
 Дејердин дунјадан түкәнди онлар.
 Гачанын, учанын галмады бири,
 Ја мөһв олду, ја да тутулду дири.
 Чүр'әтли ох атан мин тәзә чаван,
 Көһлән ата минән нечә пәһләван
 Чәкди ғылынчына јүз-јүз һејваны,
 Охла парчалады көјдә учаны.
 Әрәб аты үстән јелләди кәмәнд,
 Нечә ов көрүндү, һамы олду бәнд.
 Атылдыгча чоған*, ири дәјәнәк
 Чејранлар сәрилди јерә чырпытәк.
 Һәр кәнч аслан кими ејләдикчә чәнк,
 Ганына бојанды јүзләрлә пәләнк.
 Һесаба кәлмәди чејранын сајы,
 Кәмәндлә тутулду чохлу шир, ајы.

Саја салмајараг јыхыланлары,
Кимсә галдырмырды јердән онлары.
Фәгирләр апарды мәһв оланлары,
Әмирләр көтүрдү сағ галанлары.

ӘМИР БАҒЫНЫН ТӘ'РИФИ

Әмир Зинәддинин бир бағы варды,
Ирәм* көрсә ону һејран галарды.
Һәр гушу чәннәтин һури-гылманы,
Һәр ағачы онун гәсри, ејваны.
Елә бил ризвандан ахырды көвсәр,
Ичиб јујунурду орда мәләкләр.
Әршә учалмышды һәр сәрв ағачы,
Сидрә мәгамына* чатмышды тачы.
Шамларын үрәји мәм кими јара,
Ардычлар олмушду ешгдән јүз пара.
Нарынч-турунч—һамы ешгин одундан
Зин кими саралыб-солмушду јаман.
Алма, армуд, хурма, говун, гарпыз, нар
Додаға, јанаға, мәмәјә охшар.
Бир бојдады чинар, шүмшад ағачы,
Сәрин көлкәләри дәрдрләр әлачы.
Рейһан бәнөвшәјлә пычылдашырды,
Алтун гәдәһ кими долуб, дашырды.
Јашыллығы, јүз-јүз күлү чичәји
Олмушду дәрәнин, көлүн бәзәји.
Үзүмлүјүн ичи бир надир китаб—
Һәр чәркә бир фәсил, һәр тәнәк хитаб.
Дејәрдин нүчуму* ичад едиб ким
Бағын үст јанына дүзмүшдү тәғвим:
Күмүшлә јазмышды нечә чәдвәли,
Гөнчәдән чыхмышды күлүн көзәли.
Һәр јан гәрг олмушду сүнбүл, рейһана,
Ағ, гара хәтли рәнк чыхыб мејдана
Бириси шадлығы, бајрама фәрман,
Бири гара бахты едирди е'лан.

ЗИНИН БАҒЧАҲА КЕТМӘСИ

Чөлләрин гәнирсиз, җалгыз чейраны,
Севки сараҗынын ешсиз чананы,
 Әзаб сәһрасында аһу көҗәҗи,
 Күлшәнин ән гәшәнк, тәзә чичәҗи
Ешгдән аҗағында ачылмаз бухов,
Мәмонун гәлбини җаралаҗан ов—
 Көрдү ки, күчәдә, мәһәлләләрдә,
 Бир кимсә көрүнмүр бүтүн шәһәрдә.
Бахды ки, бош галыб бағ-бағча, бостан,
Пәрисиз көрүнүр һәр җанда еҗван.
 Билирди рузикар вермәҗир аман.
 Деди: «Еҗ көнүл, галх! Кәлиб хош заман.
Чатыб фүрсәт дәми, чыхаг сеҗрана,
Бахаг учан гуша, вәһши һеҗвана,
 Көрәк, вармы бурда дәррдә бизә таҗ,
 Көзләмәк әбәсдир инсандан һараҗ!
Ешитдим бир гуш вар, үрәҗи җара,
Бахты гарға кими тамам гапгара.
 Деҗирләр, инчәлиб бағры ган олуб,
 Гызыл күлү көрүб җарычан олуб.
Күндүзләр ағлаҗыб өзүнү җорар,
Гаранлыг кечәдә ганыны сорар.
 Көҗләрә учалар аһы, фәрҗады,
 Мәним налә достум—бүлбүлдүр ады.
Ешгин әһли-һалы, гәм ортағыдыр,
Көнлүнүн дәрманы—бағча-бағыдыр.
 Еҗ гәлб! Кизлин дуруб кедәк җанына,
 Ачыб дәрдимизи сөҗләҗәк она.
Бәлкә нәсиһәти, җа өзкә фәнди—
Биздән азад едә бухову, бәнди!»
 Зин белә сөҗләҗиб тутмады гәрар,
 Јолланды бағчаҗа гәлбиндә губар.
Нә хидмәтчи, даҗә, нә дә гараваш,
Неч кимсә билмәдән о кетди бирбаш.
 Деҗилди мәгсәди еҗшлә ишрәт,
 О, җалгыз галмағы еҗләмишди гәт.
Бағчаҗа кәлмишди көзәл пәризад,
Дәрдинин әлиндән дад еҗләсин, дад.
 Бағчада һәр занбаг од салды чана,
 Күлһары көрәндә аз галды җана.

Бир даш көтүрмүшдү жердөн элинэ,
 О даш бөңзөйрди зөнкин дилинэ.
 Мөрмөр дөфө¹ дөйдү, учалды сәси,
 Зербөдөн дөзмөзди дашын синәси.
 Бағчаны доланыб сулара бахды,
 Һәр ики көзүндөн ганлы јаш ахды.
 Күлләри сулады күл шәрбәтијлә,
 Бүлбүлләр охуду мәнәббәтијлә,
 О сәрвиназ боју, бал додаглары,
 Күн кими шө'ләли, ал јанаглары
 Елә һәјәчанла сүртдү ки, јерә
 Тоз-торпаг гүссәдән батды гәһәрә.
 Дағ-даш мин «аһ» чәкди, торпаг инләди,
 Ағач «вај, вај!» деди, јарпаг инләди.
 «Јарәб» сөзү галхыб көјә дајанды,
 Фәләјин ајнасы гара бојанды.
 Пәришан әһвалы солдурду күлү,
 Фәрјады ағлатды гәмли бүлбүлү.
 Бүлбүл мат галмышды наләјә, сәсә,
 Гызылкүл кирмәди онунла бәһсә.
 Бағчаны доланыб бахды һәр јерә,
 Дәрдини сөјләди сары күлләрә:
 —Сиз, еј ашигләрә бөңзәри олан,
 Мәним кими рәнки-руһу саралан,
 Һәр инчә будагда јарпағы јүз-јүз,
 Бәс нәдән саралыб, зәиф дүшмүсүз?
 Бәлкә мәним кими итиб Мәминиз?
 Елә бу сәбәбә артыб гәминиз?
 Бүлбүлләр вурулуб гырмызы күлә,
 Сиз мәнимтәк јалгыз галмысыз белә?
 Јәгин, буна көрә олмусуз хәстә,
 Арзу көздә галыб, диләк гәфәсдә.
 Өзүнүз көрүрсүз, ешгимиз тајдыр,
 Дәрдлә кәдәр бизә верилән пәјдыр.
 Бир шух бачым варды һәр јанағы күл,
 Чох шүкүр, онунла говушду бүлбүл.
 Мәним бүлбүлүмүн гәлби мин пара,
 Инди һалым јаман, таләјим гара.
 Нәсибсизәм, гәлби пәришан олдум,
 Онун һичранындан саралыб-солдум.

¹ Синәсинә ишәрәдир.

Нар чичәји рәнким—бәнзәрди гана,
Сизин кими дөнүб о зә'фәрана.
Бир дәфә дојунча көрсәјдим јары,
Валлаһ, јох оларды гәлбин аһлары!»

МӘМИН БАҒЧАЈА КЕТМӘСИ

Истәр хејир олсун, истәрсә дә шәр,
Дүнјада сәбәбсиз олмаз мүәссәр
 Ја чананы көрмәк, ја вәслә јетмәк,
 Мүмкүнмү сәбәбсиз базарлыг етмәк?
Сәбәб чәми сирләр, ишарәләрдир,
Бәлкә дә Аллаһдан олан һүнәрдир.
 Гәлбин сәнә дејәр: «Дур, галх ајаға,
 Азча галыб гапы там ачылмаға».
Зирвәси уча дағ, дәниздә јелкән
Мәчнуна дөнмүшдү ешгин әлиндән.
 Јә'ни, хәстә Мәмо, о, үрәји ган
 Олмушду гүссәли, зәиф, пәришан,
Халг шәһәрдән чыхыб кедәндә ова,
Севдасындан кәлди башына һава.
 Ешгинин ситәми күч етди она,
 Хәстәлији чошуб кечди бәһрана.
Изтираб јүкүлә үрәји долду,
Евдә һөвсәләси бир тикә олду.
 Бирдән чөлә чыхыб дүзәлди јола,
 Хызыр сәбәб олду санки бу һала.
О Хызыр нә иди? Көнүл диләји,
О диләк нә иди? Ешги, үрәји.
 Гәлби баш галдырыб Мәмону алды,
 Сүрүјә-сүрүјә бағчаја салды.
Дәрди Зин гаранлыг, зүлмәт, кечәләр
Фәрјадла, фәғанла гәлбиндә кәдәр,
 Аллаһдан едәрди белә тәмәнна:
 Мәм галхыб јанына кәләјди тәнһа.
Гәфил көрдү Мәми кәлир аһәстә,
Санки Мәсиһ* кәлир хәстәннин үстә.
 Зин ешгин күчүндән, доған севинчдән
 Әглини башындан гејб едиб һәмән,

Яныб ешг одуна олду күл кими,
 Нушсуз јерә дүшдү инчә күл кими.
 Мәм кәлиб сејр етди бағчада күлү,
 Көздән кечирәндә рејһан, сүнбүлү
 Деди: «Еј назлы күл, чәкил кәнара,
 Сән һара, Зинимин чамалы һара?
 Еј сүнбүл! Хејли хош гоһу јайырсан,
 Гара көзлү олуб өнүндә рејһан.
 Фәгәт, јарын зүлфү бәнзәмир сизә,
 Һәр икиниз һечсиз, пәрдәсиз көзә.
 Еј бүлбүл! Сән ешгин диванәсисән,
 Гызылкүл шамынын пәрванәсисән,
 Гызылкүлүн һара, де Зиним һара?
 Бахтым тәлејиндән даһа чоһ гара.
 Әсил бүлбүл мәнәм, билсән дүзүнү,
 Бәднам ејләјирсән наһаг өзүнү.
 Илк баһар чағында бағлар, бағчалар,
 Бир дејил, минләрчә тәзә күл ачар.
 Чоһ чанан бәнзәсә бири-биринә,
 Һамы һури-мәләк олса да јенә,
 Онлар сәбәб олмаз кәдәрә, дәрдә,
 Чүнки еләсиндән чоһдур һәр јердә.
 Бирчә нәфәр олса Зин мисалында,
 Әнга* кими дурса пәрдә далында,
 Ашиг нечә тапсын чарә, тәсәлли?
 Ја сәбр, ја өлүм—нәтичә бәлли».
 Мәмин белә гәмли кечирди вахты,
 Гәфилдән диксиниб өнүнә бахды.
 Көрдү: әтрафында ики јүз пәри,
 Ону дәрдә салан Зин кәлир бәри.
 Мәм биһуш јыхылды бир аһ чәкәрәк
 Торпагдан бој атан мә'сум фидантәк.
 Сәдәфдә инчијә бәнзәјән о Зин,
 Әзабкеш Мәминин белә көрчәјин
 Јерә дүшдү, тагәт галмады онда,
 Сәрвин ајағына су тохунанда
 Сәһәр јухусундан гонча ојанды,
 Бахыб бүлбүлүнә чијәри јанды.
 Деди: «Бу рејамы, јохса хәјалмы?
 Көрдүјүм сәадәт, јохса завалмы?»
 Јүз чүр фикрә кетди, артды чүр'әти,
 Ахырда һисс етди, о һәгигәти.

Сачынын этриндөн таныды ону,
 Дирилтди тэлэдэ өлөн овуну.
 Мәм тэшнәjlә бахды өз көзәлине,
 Көрдү әлләрини алыб әлине.
 Дајанды үз-үзә һәр икиси лал,
 Нә бир сөһбәт олду, нә дә бир суал.
 Әввәл-әввәл әлләр етди ишарәт...
 Елә ки дилләрә јетишди нөвбәт
 Нә ара вердиләр, нә дајандылар,
 Хошбәхтлик одујла аловландылар.
 Сөзләр ширин олду шәкәр сајағы,
 Әммәјә башлады додаг-додағы.
 Додагдан һесабсыз гәдәһ ичилди.
 Тәзә пушкләрә сонра кечилди—
 Синәни, кәрдәни, додағы, көзү,
 Гулағы, чәнәни, јанағы, үзү—
 Өпүшә, дишләјә гәрг етди онлар,
 Елә бил, тамарзы тапмышды нүбар.
 Говушмаг һәвәси кәлмишди јаман,
 Әтир ичирдиләр бухагларындан.
 Зин сөнмәк билмәјиб шамтәк јанырды.
 Шөвглә нур сачыб аловланырды.
 Мәмо пәрванәтәк ганад чалырды,
 Өзүнү алова, ода салырды.
 Шиддәт еләјәндә мәнәббәт оду
 Горхудан-үркүдән Зин азад олду.
 Беләчә әјләшиб пәрванәјлә шам,
 Пәрдәсиз ,өртүксүз галмышды тамам.
 Бағчада бир сарај варды нечә рәнк,
 Әрзи әкс едирди Чәмшид чамытәк.
 Һәр икиси дуруб кетди сараја,
 Дүшдү ачы, ширин сөһбәт араја.
 Һичрандан едилди хејли шикајәт,
 Әввәлдән башланды олан һекајәт.
 Каһ булуд чулғады—јаш дөндү селә,
 Каһ гөнчә ачылды—үз дөндү күлә.
 Адәтә, гануна һөрмәт етдиләр,
 Онлар да бу јолу тутуб кетдиләр.
 Јоха чыхдыса да һәр мәс'улијјәт,
 Еһтијата чидди верилди диггәт.
 Тәшнә олсалар да бири-биринә,
 Ирадә чилову әлдәјди јенә.

Гэлблэрин севкиси ашса да һэдди,
Кәмәр зарафатын олду сәрһәди.
Бир ешгин ки, ола саһиби идрак,
Бир сујун ки, ола чешмә јери пак
Илаһи горујуб сахлајачагдыр,
Бәдхаллыг јолуну баглајачагдыр.
Кәнчлик, баһар, бағча, мәнһәббәт—истәк!
Вармы бу дунјада даһа хош диләк?
Үстәлик, мәнһәббәт гәләбә чала,
Севиб-севиләнләр белә кам ала.
Өзүм дә билмирәм даһа нә дејим,
Јохдур башга сөзүм, башга диләјим!

ЭМИРИН ОВДАН ДӨНҮБ МӘМЛӘ ЗИНИ БИР ЈЕРДӘ КӨРМӘСИ

Саги! Тез мәни тут, аша-ашдајам,
Ичмәмиш мәст олдум, сәрхоша тајам.
Ешгин шәрабыны ичиб Зинлә Мәм,
Јарам дәринләшиб, алышды синәм.
Һәрках биз ашигләр чох мејпәрәстик,
Әслиндә биз «Әләст»* мејиндән мәстик.
О шәрабын кими бәнзәмир гана,
Һүснүн чамалындан чыхыб мејдана.
О пак мәнһәббәтин көнүл сәсидир,
Һәјат бағчасынын тәр киләсидир.
Дүнән кәздирдијин шәрабдан јенә,
Саги, төк вер ичим танры ешгинә.
Артыг лазым дејил, бир гуртум јетәр,
Нәш'әси бәсимдир өләнә гәдәр.
О, анчаг нәш'әдир, кефдир, шүбһәсиз,
Онунла сирләрә говушуруг биз
Мәстлији дәф едим даддығым заман,
Онунла ојаным ширин јухумдан.
Нәсибим олмасын Мәмин һәјаты,
Үстүмә чапса да ечәлин аты,
Гүрубда көрсәм дә күнәшими мән,
Һәлә хәбәрсизәм өзүм-өзүмдән.

Гәлбин ешги Зини—назлы никары

Мәм кими әбајла өртмәјим бары...

Әмирин јанынча кәлди чох әскәр,

Зурна-гавал чалан, ат тутан мейтәр.

Тәбил дәјүлүрдү, сәсләнирди саз,

Чавуш сәси көјә едирди пәрваз.

Ешглә зәнчирләнмиш ики нөвчаван—

Бағланыб галмышды, үз-үзә һејран.

Онлар һисс етмәди бу бәһс нә бәһсдир,

Онлар ешитмәди бу сәс нә сәсдир.

Әмир деди: «Ачын, сиз чејранлары,

Сәрбәстчә бурахын баға онлары.

Доланыб бағчада, кәссинләр үркәк,

Һәр күн зөвг алмагчын кәлиб сејр едәк!»

Тутулан гурд, довшан, һәр чејран, марал

Гучагда, чијиндә дашынды дәрһал,

Бағчаја салынды јүзләрлә һејван,

Елә бил сүрүнү јајырды чобан.

Әмир ә'јанлара деди: «Динләјин,

Таныша, нәдимә хәбәр ејләјин,

Кәләнләр гој чыхыб кетсинләр баға,

Јорғунлар башласын динчин алмаға.

Һәр тәрәф сакитлик, көнүл архајын.

Јетинчә јанына бөјүк сарајын

Баханда көрдүләр кичик гапылар

Тәјбатај ачылыб, демәк, нәсә вар.

Әмир шүбһәләнди, дүшдү тәшвишә,

Анлады сәбәб вар, јәгин, бу ншә.

Камаллы, биликли бөјүк әмирин

Кирди голтуғуна Бәкирлә Тачдин.

Чатанда Мәмлә Зин олан отаға,

Јахын бир һәнирти кәлди гулаға.

Әмир кетди јазыг Мәмоја сары,

О, сөкәк етмишди зәр јастығлары.

Әбаны чәкмишди баша бу ахшам,

Нә чыраг јанырды, бурда нә бир шам.

Әмир деди: «Бизи салмајыб саја,

Кимдир, ичазәсиз кириб сараја?»

Зин сәси таныды, нитги олду лал,

Мәмин әбасыны бүрүндү дәрһал.

Мәм јердән галхмајыб әмирә бахды,

Деди: «Сәнин овун гәлбими јахды.

Шаһым! Бир хәстәјәм. дәрд едиб әсәр,
 Чандан үзүлмүшдүм дүнәнә гәдәр!
 Бу күн хәбәр тутдум—ат гова-гова
 Сарај һамы чыхмыш әмирлә ова.
 Гәрарым галмады јердә јатмаға,
 Дәрд-гәмимлә баһәм галхдым ајаға,
 Евимдән әләчсыз чыхдым бајыра,
 Бирдән бахыб көрдүм кәлмишәм бура!».

Әмир деди: «Јохдур хәстәјә зәнчир,
 Бағда нә овладың ону сөјлә бир?»
 Мәм деди: «Јарашмаз дилимә јалан,
 Көмәк өзү јетди аллаһ-таладан.
 Доланыб бағчаны көрдүм бир марал,
 Марал јох, бир пәри—һуријә мисал.
 Рәнки сүд кими ағ, гаракөз сона,
 Сијаһ зүлфү көмәнд, кәрдәни мина.
 Татар өлкәсинин јүз мүшкү, инан,
 Бир анда сачылыр гара сачындан.
 Мүшкә гәрг оларды сәһраји-Хүтән*
 Онун әнбәр гоһан бирчә телиндән.
 Бәдән бәјаз кими, көзләр гапгара,
 Мәнчә, бәнзәјирди о ғылманлара!
 Ачыг көрүнүрдү сәһәрдән бәри,
 Сән кәлдин үзүнү кизләтди пәри».

Тачдин тез кәтирди өз куманына—
 Зин кизли кәлибмиш Мәмин јанына.
 Деди: «Диванәдир, фикир вермәјин,
 Ону динләмәји рова көрмәјин».

Јериндә сөјләнди бу инчә кәлам,
 Әјанлар мәчлисә јолланды тамам.
 Шамлар шө'ләләнди, гәдәһләр долду,
 Шаһанә бир мәчлис бәргәрар олду.

ТАЧДИНИН МӘМЛӘ ЗИНИ ГУРТАРМАГ ҮЧҮН ЕВИНИ ЈАНДЫРМАСЫ

Тачдин көрдү мәчлис шад етди бағы,
 Башлады зөвг-сәфа, ејш-ишрәт чағы,
 Көрдү Мәмо мә'лул, гәмли сифәтдир.
 Кедиб деди: «Гардаш! Бу нә һаләтдир?»

Сорду ишарәтлә, мұәмма илә,
 Мәм дә чаваб верди бах, елә белә.
 Әбаны азачыг кәнар ејләјиб
 Достуна көстәрди Мәм бир әчаиб:
 Ики һөрүк көрдү о, мүшкү-татар,
 Санки доланмышды шаһмара шаһмар.
 Гыврылыб гојнунда јатмышды Мәмин,
 Мәгамы тахтајды һејрәтин, гәмин.
 Билди иш фәнадыр, ашыб һасары,
 Тачдин гачыб кетди евинә сары.
 Гапыдан төлашла кирди ичәри.
 Көрүб бу һаләти, Сити—о пәри,
 Деди: «Бу нә һалдыр, дин еј Тәһәмтан?!»
 Далынча дүшүбдүр де һансы дүшман?»
 Деди: «Галх, еј Сити, тез, тәрпәнмә ләнх,
 Бу күн евимизлә едәчәјәм чәнк.
 Көтүр көрпәни гач, бу ев-ешик һеч,
 Ушаг сәнин олсун, еви мәнә кеч.
 Өмрүмүн мә'насы од ичиндәдир—
 Инан ки, Зинлә Мәм јаман күндәдир.
 Бәла кирдабына дүшүбләр баһәм,
 Кәрәк мән онлары хиләс ејләјәм.
 Һамы оду сујла сөндүрүр, бишәк,
 Мән атәшлә сују јох едәм кәрәк!»
 Сонра Зәрдушт* кими хејмәкаһыны
 Одлајыб, јүксәлтди көјә аһыны.
 Алов бүрүдүкчә еви-сарајы,
 Башлады фәрјады, һајы-һарајы.
 Гәбилә, әширәт, һәр гадын, кйши
 Чалышды сөндүрсүн јанан атәши.
 Һали олду әмир, онун дөрд јаны,
 Бош гојуб бағчаны, тахты, диваны
 Кетди һај јеринә. Елә бу ара,
 Күнаһкар үз тутуб севимли јара—
 Деди: «Көрдүн Тачдин нечә јол тутду?
 Санки гәм бәһрини Муса гурутду!
 Һәрәм сарајына ди дур, кет бары,
 Мән кедим фәрјада, һараја сары».
 Галхыб өз гәсринә доғру кетди Зин,
 Гурбан верди доста евини Тачдин,
 Палтары, вар-јоху, зәр хәзинәси,
 Малы-мүлкү, лә'ли, бол дәфинәси—

БӘК

Һамы гардашынын јолунда кетди;
Аләм буна көрә ону мәдһ етди.
Еј мәрд инсан! Вара көстәрмә һәвәс,
Ахыр бәднам олар ону севән кәс.
Узаг ол! Дөвләтә кәл олма һәрис,
Әлиндән гопарыб алачаг варис.
Сәрвәт јығмаг нәдир?—Үзүчү зәһмәт,
Ону әлдән вермәк—аловлу һәсрәт.
Аллаһын өнүнә кедәчәјин күн,
Әлин бош олачаг, үрәјин күскүн.
Евин чәннәт олса, ичи—зәр, гумаш,
Мүфлис кедәчәксән мәзара бирбаш.
Сөјлә, нә кечәчәк о заман әлә?
Сәнә дејиләчәк: «Мүфлис! Чых чөлә!»
Бурдакы кимидир һәр ганун орда.
Верилмәз мүфтәчә лохма да корда.
Әкәр истәјирсән чаныны раһат,
Малы варисләрә мүфтә вермә, сат.
Сәнә алынмадан бәлкә дә кәфән,
Бәлкү умулачаг һәр бир һиссәдән.
Вара һәрис олма кәл, наһаг јерә,
Сағ икән сәрф ејлә јахшы ишләрә.
Ја да Таһдин мисал ет доста гурбан,
Онун кими газан өзүнә ад-сан.
Јахуд да сирдаш тап, ел десин: әһсән!
Бу сәнә әфзәлдир јүз хәзинәдән.

БӘҚИРИН МӘМЛӘ ЗИНИ ӘМИРӘ ЧУҒУЛЛАМАСЫ

Севки дијарында солтанлыг тапан,
Ешгин ојлағында көһләни чапан,
Һәр сирр пәрдәсиндән чыхдығы заман,
Көһлүнүн тахтында көрүндүјү ан
Мөкәр кизләдәрми гәлб отағыны?
Ашкара санчмазмы өз бајрағыны?
О улдуз шаһытәк көстәриб һүнәр,
Дөрдүнчү көјдәки күнәшә бәнзәр.
Уча тәбәгәдән, көј асимандан,
Узаг мәсафәдән, узаг мөкандан,

Нечә сәјжәрәдән, булуддан, һөддән,
 Нә гәдәр әнкәлдән, пәрдәдән, сәддән
 Кечиб шө'ләсини аләмә јажар,
 Дунјанын үзүнү нура бојажар.
 Ады ешт олан шаһ нә бәхтијардыр,
 Бүсбүтүн Күнәшә охшары вардыр,
 О да һеч бир заман кизлиндә галмаз,
 Учурар сәдләри, пәрдәли олмаз.
 Мәмо—Зин гәлбинин нә ки сирри вар—
 Ешгин пәрдәсиндә көкләнән сазлар
 Дүшмәмиш дилләрә, хәбис шәринә,
 Зијан кәтирмәзди саһибләринә.
 Дилләрин мизрабы вуранда сазы,
 Галхыб јажылдыгча онун авазы,
 Олмаса да Мәмлә Зиндә бир күнаһ,
 Бөјүкдән-кичијә едилди акаһ.
 Ағзын зынғырову чалды зәнкулә—
 Гејбәт, фитнә кәзди беләдән-белә.
 Ашигләр олмушду үрәји кабаб,
 Тәшнә һүсәји* тәк ејләјирди таб.
 Мәчлисләр долмушду пычһапыч илә,
 Мәмлә Зинин ешти дүшмүшду дилә.
 Елә бил аз имиш дәвәнин јүкү,
 Артмышды гејбәтлә, шәрлә бу чәки.
 Деди-году салан, гысганч, һижләкәр
 Беләмә һәр јана јажды бәд хәбәр.
 Јаланлар доланыб кәзди, нәһәјәт,
 Мәчлисләрдә кетди о гәдәр сөһбәт,
 Ахырда нблисә бәнзәјән Бәкир
 Кин, гәрәз саһиби, о гәлби кифир
 Хәбәр билиб, ишдән оlanda һали,
 Тез галхды ајаға—тутмушду халы!
 Өзүнү әмирә јетириб дәрһал.
 Сөјләди нечәдир бүтүн һал-әһвал.
 Әмир ешндинчә кәлди дәһшәтә,
 Бәд хәбәр гәлбини салды һејрәтә.
 Бахыб ријакара, деди: «Еј әфәл!
 Бу хәбәр намуса кәтирди хәләл.
 Кәрәк ашкар едәк күнаһы—сучу,
 Де, нечә тапылсын кәләфин учу?»
 Бәкир деди: «Чағыр, гој кәлсин Мәмо,
 Јахшы бил, һәгиги бир ашигдир о.

Бәһанә сөһбәти җетириб сона,
Шаһмат ојнамағы тәклиф ет она.
Гој, шәртиниз олсун «көнүл диләји»,
Сирр ачылсын дејә гур бу кәләји.
Ону мәғлуб едиб ач бағлы дилин,
Соруш:—Дүзүнү де, кимдир севкилин?
Олмаз Мәмо кими икид, көнлү саф,
Јохдур аранызда һеч бир ихтилаф,
Севкисини сәндән ејләмәз инкар,
Шүбһәсиз, сиррини сөјләјиб ачар.
Ешгинин јолунда о сабитгәдәм
Горхмадан дејәчәк: «Зинә ашигәм».
Сонра, зәкалысан, јерит сијасәт,
Нә чәза лајигсә өзүн ејлә гәт».
Шаһмарын чинсинә бәнзәр һөкмдар,
Зәһәр илә мөһрә саһибдир онлар.
Вердикләри дәрман зәһәрдир, зәһәр,
Онларын мөһрисә ешги гәһр едәр.
Агилләр иландан јан кәзәр мүдам,
Онунла дост олар бејинсиз адам.
Јанында олсан да гәдирли, назлы,
Өнүндә ојнасан гаваллы-сазлы,
Шаһда бирчә анда дәјишәр әһвал,
Сәндән үз чевирәр әбәди, дәрһал.
Јанларында олса бәднијјәт, хәбис,
Шејтансифәт адам—бах, бу даһа пис.
Хәбисин шејтандан чохдур кұнаһы,
Аллаһ! Беләсиндән узаг ет шаһы!

ЭМИРИН МӘМЛӘ ШАҺМАТ ОЈНАМАСЫ. СОНРА ОНУ ЗИНДАНА АТМАСЫ.

Улдуз ордусунун баш фәрмандары,
Түлуун, гүрубун бөјүк сәрдары,
Көјләрин дөрдүнчү тахтында солтан,
Шәргдән шө'ләләниб доғдуғу заман,
Көј чадыр үстүндә гуруб сарајы—
Шаһмат ојунчусу улдузу, ајы

Удуб мат ејледи өз әскәријлә,
 Намыны кизләтди шәфәгләријлә.
 Гејрәтдән гәзәби дашан әмирин,
 Көксүнә ох дәјән јаралы ширин,
 Сүбһәдәк кетмәди көзүнә јуху,
 Сүкунәт билмәди—нечә ахар су.
 Күнәш шәргдән доғуб шә'лә сачанда,
 Гаранлыг үфүгдән үркүб гачанда,
 Тез јериндән дуруб кәлди сараја,
 Јахын иди Зинин көшкү ораја.
 Топланды башына хидмәтчи, кәниз,
 Сөјләди: «Мәмону елә бу ан сиз
 Кизличә чағырын дивана сары,
 Нә Тачдин билмәсин, нә гардашлары!
 Устүнә гәзәбим кәрәк әләнсин,
 Өз сучуну билиб тәрбијәләнсин.
 Дајанмадан, ону тапыб кәтирин,
 Намыныз әрими баша јетирин!»
 Мәмону јанына кәтирди хәлвәт,
 Төкүлдү финчана күл сују, шәрбәт.
 Дүзүлдү сүфрәјә шәрабла шәкәр,
 Јајылды әтрафа мүшк илә әнбәр.
 Әввәл сөһбәт етди әмирлә гонаг,
 Ахырда олдулар кеф-дамағы чағ.
 Сөһбәт сона чатды, позулду бүсат,
 Гојулду ортаја нәрдтахта, шаһмат.
 Әмир Мәмә дөнүб сөјләди кинлә;
 «Бөјүк савашым вар бу күн сәнинлә.
 Мәним дүшмәним ол дөјүшдәки тәк,
 Мән өзүм сәнинлә едәчәјәм чәнк.
 Гој инди ојунун шәртини дејим:
 Сәнин өз истәјин, мәним диләјим».
 Әмирин бир агил икиди варды,
 Әлачсыз ишләрә чарә тапарды.
 Нүснүнә бахсајды Јусиф* соларды,
 Рүстәм нүнәриндән мәғлуб оларды.
 Мәм онун севимли гәлб јолдашыјды,
 Севинч сирдашыјды, гәм сирдашыјды.
 Гүркын—о, мәрд икид дујуб бу шәри,
 Тачдинә јетирди тез бу хәбәри.
 Билинчә гор долду онун чанына.
 Арифлә Чәкожу алды јанына,

Ач аслан гопарыб гырды гандалы,
 Кетди—Мәмосундан тутсун әһвалы.
 Тачдинкил чапараг сәһнәјә чатды,
 Мәмдән өтрү фәләк гоша шеш атды.
 Мејдана чыханда фил, топ, кәркәдан¹,
 Мат олду әмирлә ону өјрәдән.
 Мәмин һүнәрини билсә дә көзәл,
 Әмир она деди: «Јенә ики әл...».
 Мәмо үч дәфә дә гәләбә чалды,
 Фитнәкар дөзмәјиб хәјала далды.
 Зини пәнчәрәдә көрдү биһәја,
 Елә бил ки, Күнәш бахырды аја.
 Фасадчы әмирин дадына чатды,
 Дүшүнүб ортаја бәһанә атды.
 Сөјләди: «Нөвбәдир, һәр ишин дүзү,
 Ојунда дәјишин өз јеринизи.
 Бах, онда, шүбһәсиз, Мәм олачаг мат,
 Шаһым! Ојна, инди истәјинә чат».
 Әмир галхыб Мәмин јеринә кечди,
 Мәм хәбәрсиз јарын өнүнү сечди.
 Елә ки о бахыб Зинини көрдү,
 Вәзирлә филини мүфтәчә верди.
 Гәлбини ејвана тахыб фүгәра,
 Атыны дәјишди пијадалара.
 Алты әл әмирә удузду Мәмо,
 Јарын шәрабындан сәрхош олду о».
 Әмир деди: «Шәртим гәлб диләјидир».
 Мәм деди: «Ач сөјлә истәјин нәдир?»
 Деди: «Ахтармырам дөвләти, малы,
 Мәгсәдим бу: олум һәр ишдән һали.
 Истәјим нә вардыр, нә дә газанмаг,
 Сирләрин үстүнү ачмагдыр анчаг.
 Кәрәк инди ачыб ејләјәсән чар
 Кимдир јер үзүндә севдијин дилдар?
 Гәлбинә од салыб, ким едибсә лал,
 Мәләксифәт олсун ја һури мисал.
 Һәркаһ лајиг билсәм, өјрәнән кими
 Јолунда гојарам ев-ешијими».
 Әлдән чыхармајыб Бәкир фүрсәти,
 Тә'нәјлә дәф етди санки төһмәти.

¹ «Фил, топ, кәркәдан» шаһмат дашларынын адлары. Тачдина-
 вә онун гардашларына ишарәдир.

Деди: «Мәмо севир бир эрәб гызы,
Онун додаглары гара-гырмызы.

Гатрана бәнзәјир сири-сифәти,
Әмир лајиг көрмәз о гызы гәт'и».

Бу тә'нә Мәмоја етди чох әсәр,
Һушу чыхды башдан, тутмады хәбәр.
Гәлбинин пәрдәли дәрјасы дашды,
Бирдән чоша кәлиб һәддини ашды.

Деди: «Бу сөз тамам јаландыр, јалан.
Еј шаһым! Гәлбими одлара салан
Бир шаһзадә олуб, лајигдир тача,
Әнгадыр—јувасы учадан, уча.

Сәләфи падишаһ, улудур нәсли,
Торпагдан, судан јох, нурдандыр әсли.
Назәнин һуриләр кәниздир она,
Мәләкләр мәләји—дЗиндир о сона».

Ешитчәк әмири бүрүдү дәншәт,
Бу горхмаз сөzlәрә ејләди һејрәт.

Дөзмәјиб әмр етди хидмәтчиләрә,
Деди: «А нанкорлар! Бахмајын јерә,

Тутун, бары верим намәрдә зилләт,
Өлдүрүм, гој олсун һамыја ибрәт!».

Јериндән атылды ики јүз нәфәр,
Мәләкләр мәләји—Зиндир о сона».

Тачдин, Ариф, Чәко мәрди-мәрданә,
Сычрајыб әр кими кирди мејдана.

Дедиләр: «Дајанын! Нә лазым бу гәсд.
Нә сәрхош дејилсиз, јәгин, нә дә мәст!

Јахшыча билирсиз буну, шүбһәсиз,
Дизләри бүкүлмәз пәһләваныг биз.

Истәр беш јүзүнүз башлајын һәрбә,
Һеч нөвбә вермәдән вурарыг зәрбә.

Өчәл олмасаг да, билирсиз буну:
Һамы әлимизин дадыб сујуну!

Сиз һа едиб Мәми тутана гәдәр,
Јерә сәриләчәк үччә јүз нәфәр.

Парчаламајынча биз үч гардашы,
Мәғрур дајаначаг Мәмонун башы.

Әмир өзү версә ағыллы фәрман,
Биз мане олмарыг, ахмаз һаһаг ган.

Әмирдир архамыз, шам-чырағымыз,
Өнүндә бағлыдыр әл-ајағымыз».

Эмир галхыб Мәми салды гандала,
Өлүб кечди јерә Тачдин аз гала.
Амма нә ејләсин! Кимә олсун ар?
Фәрманы верәрсә чәллад һөкмдар,
Эмр етди: «Апарын Мәми зиндана,
Салыб дар мәһбәсә, дәрд верин она!»
Чәһәннәм јеринә кәлиб чатдылар,
Гаранлыг зиндана Мәми атдылар.
Диван әһли мә'лул, көзләри нәмли,
Дуруб кетди һамы үрәји гәмли.
Диванәјә мисал һопарыб фәрјад,
«Мәм» дејиб ағлады, аләм етди дад.

МӘМИН ЗИНДАНА ӘҲВАЛЫ

Фәләјин севкиси јохдур әзәлдән,
Кини әбәдидир, чохдур әзәлдән.
Һәр нәји галдырса јердән ајаға
Ахырда басдырар гара торпаға.
Ачыгча учалдыр истәдијини,
Кизлинчә алчалдыр писләдијини.
Мәкәр көрмүрсәнми сачан күнәши
Торпагда кизләдир мүгәддәс киши?
Бүтүн ашигләрә гәлб дағыдыр о,
Һәм хаин, һәм әјри, һәм јағыдыр о.
Әввәл ешги бизә верәр бир нијаз,
Долар гәлбимизә севинч, ишвә-наз.
Сонунда чох мә'лул, мә'јус ејләјәр,
Мәмо кими зәлил, мәһбус ејләјәр.
Мурада чатмадан зиндана атар,
Вүсала јетмәдән торпаға гатар.
Архасы олмајан, бәлаја һәмдәм,
Бахты гара олан о заваллы Мәм
Елә бир гујуја атылды зар-зар,
Она бәнзәјирди гаранлыг мөзар.
Әждаһа ағзытәк ичи үфунәт,
Инкир*, Мүнкир* кими горхулу, дәһшәт.
Абид тимсалында отурду һәр ан,
Ибадәткан олду Мәмоја зиндан.

Нәхшәб* гујусуна бәнзәрди бура,
Һилал өз нуруну сәпәрди ора.

Суфитәк* кирмишди күнчә—хәлвәтә,
Шејхтәк говушмушду гәлби вәһдәтә.

Каһдан ашиг кими дәрдә дөзмәјиб,

Каһ да абид кими үмид үзмәјиб,

Һәмишә учалдыб һәзин сәсини,

Һычгыра-һычгыра сәсләрди Зини:

«Еј мәним гәлбими јахан һәрарәт,

Көнлүмүн мисриндә тахт гуран афәт,

Јүз дәфә гәлбими одлара салдын,

Сәбр касасыны дашлара чалдын.

Нә олар, еј пәри, өзүнү јорсан,

Зүлејха* тәк һәрдән һалымы сорсан?

Лејлисән, Мәчнунам—бу чан, бу башым,

Дәрдиндән дајанмыр ганлы көз јашым.

Фәрһадам, еј Ширин*, кәл чых гәншәрә,

Дидәмдән ахан сел дөнүб шәкәрә.

Дүнја мәндән өтрү олса да зиндан,

Јенә бир өзүмәм бу күн мүсәлман.

Чүнки өз ағзындан дејиб бу сөзү,

Рәвајәт сөјләјиб пејғәмбәр өзү:

«Дүнја кафир үчүн јараныб чәннәт,

Мөминә дәрд-бәла јеридир фәгәт».

Һәјатым зилләтдә кечсә дә, нә гәм—

Бу зилләт ичиндә јенә хошбәхтәм.

Мәни јүз ил белә етсән дә мәһбус,

Вүсал үмидилә олмарам мө'јус.

Анд олсун китаба, Нур сурәсинә*,

Анд олсун јанағын күл чөһрәсинә.

Он дәфә гамәтин, голларын һаггы,

Гырх дәфә зүлфләрин, халларын һаггы,

Анд олсун үзүнә, о афитаба,

Нурлу көзләринә, о маһитаба,

Анд олсун бәдәнә, анд олсун баша.

Сәчдәкаһ һөрүјә, гибләкаһ гаша,

Јүз дәфә анд олсун о ики «нун»а*,

Көзләрә әһдим вар—анд олсун она,

Чанымда галынча бирчә дамла ган,

Чананым! Һәмишә сән чанымдасан.

Һичрандан нә гәдәр чаны безарам.

Вүсала о гәдәр мән үмидварам.

Доғрудур, эмирин тутду гезэби,
Амма бунун варды көклү сәбәби!

Бакирин сөзүлө кетдим күдаза,
Анчаг јериндәјди верилән чәза.
Чүнки шаһзадәсән, мән диләнчијәм,
Шаһын һүзурунда кимәм, нәчијәм?

Чамалын ал күнәш, алнын көзөл ај,
Олмусан назәнин, һуриләрә тај.

Сорушсан мән кимәм, ахы мән нәјәм?—

Зәлиләм, күчсүзәм, гәлби көврәјәм.
Пәрванәјәм, сәнсә гәлби јахан шам,
Ичим дә, чөлүм дә алышыб тамам.

Нилуфәр* күнәшә олуб мүштәри,
Бәдәним кәтәндир, Ајсан, еј пәри.

Чәсәдим чүрүсә, зарынчы јатсам,
Гәмин дәрјасында боғулуб батсам,

Бу өз һаггым, ешгин әдаләтидир,
Бу севки одунун хасијјәтидир.

Тују чох дәриндир, амма ону бил,
Һагдан, әдаләтдән һеч узаг дејил.

Бир абид олмушам, нәфсим гупгуру,
Арадығым Зинин үзүнүн нуру».

Хүласә! Мәм өзү өлүмдән габаг
Јетишди бу уча мәртәбәјә бах,

Көнлүнүн диләји, арзусу кими,
Гәлби тәмизләнди ахар су кими.

Руһунун ајнасы парлады пар-пар,
Һисси, гәлби, чаны... пак галды јекчар.

Кечиб доланмамыш һәлә бирчә ил,
Әвәз олунмамыш фәсиллә фәсил,

Һәтта јетишмәмиш гыrx күн тамама,
Бүтүн арзулары дөндү инама.

Башлајыб гәлбиндә көрүндү нурлар,
Бир-бир чөзәләниб ачылды сирләр.

Елә парлады ки, көнүл ајнасы
Дәјишди сурәтин мәғзи, мә'насы.

Мәчази мәтләбә јурд олан һејкәл,
Јерини һагг ешгә верди әлбәәл.

Бир аллаһдан башга, бүтүн хејир-шәр,
Көрүндү көзүнә һәр шеј сәрасәр,

Нә ки вар дүнјада—тәбиәт, инсан
Чәми мә'дән, битки, һәр чүрә һејван

Гэлбиндэ һэр нэји бахыб сечдисэ,
Һэр нэ хэялындан кэлиб кечдисэ,
 Һэр бириндэ она инам көрүндү,
 Һэр бириндэ она эн'ам көрүндү.
Рэсэдханэдэјди*, елэ бил, мэгрур,
Дурбини олмушду јатдығы чухур.

ЗИНИН ҮМИДСИЗЛИЈИ ВЭ ФЭЛЭЈЭ КИЛЕЈИ...

Һичранын дәрдиндән үзкүн олан Зин,
Өзүндэ тапмады сәбр илэ тәмкин.
 Елэ ки Мәмосу едилди мәнһус,
 Үмиди үзүлүб, олду лап мө'јус.
Елэ ки Мәмосу дүшдү бу һала,
Үмиди галмады јетсин вүсала.
 Кәздији сејрәнках, дурдугу ејван
 Ондан өтрү олду әсирлик, зиндан.
Једији, ичдији, даддығы тәам,
Һамысы өзүнә олмушду һарам.
 Нә јухуја кетди, нә олду раһат,
 Нә чанда һал галды, нә таб, нә тагәт.
Елэ зәифләди, инчәлди елэ—
Чөп кими назилиб, бәнзәди телә.
 Бәдән гыла дөндү, рәнк зә'фәрана,
 Ханинин сифәти охшады она.
Ахшамдан сүбһәдәк, сүбһдән ахшама,
Дејәрди: «худаја, мәни ғынама!»
 Белә сәсләнәрди о јазыг мәләк:
 «Амансыз, ган ичән, еј залым фәләк!
Сәнә гәсд-гәрәзим варса, сөјлә, дин?
Мәнә гаршы нәдир бәсләдијин кин?
 Вермәдин хош күнү, бәхти һәдијјә,
 Үстәлик Мәмону чох көрдүн нијә?
Үзүмә, көзүмә нур шамы тахдын,
Онунла Мәмонун көнлүнү јахдын.
 Онаса од вердин сән билә-билә
 Гәлбими јандырыб дөндәрдин күлә.
Ахы, нә нијјәтлә чошдуруб ганы,
Мәнә туш еләдин о гәһрәманы?

Није эввэл ону э'јан ејләдин,
 Сонраса кизләдиб пүнһан ејләдин.
 Ајрылыг одујла бөлдүрдүн мәни,
 Вүсал һәсрәтијлә өлдүрдүн мәни.
 Аләм һамы шаддыр, јад олуб гәмә,
 Није Мәмлә Зини салдын матәмә?
 Дәрдини ачыг де, сахлама кини,
 Бүрузе версәнә гәлбиндәкини?
 Мәми Јусиф кими гујуја салдын,
 Нәјин гисасыны, де, мөндән алдын,
 Јагуб* тәки көзүм ган ағлајыр, ган.
 Гәлбимин сәбрини етмисән талан!!
 Зүлејхаја мисал дәрдли олмушам,
 Јусифсиз јурдсузам, јазыг галмышам!»
 Мәмонун һалына јаныб дејәрди:
 «Еј кунәһсыз Јусиф, еј ешгин мәрди,
 Дүшүнмә ки, сәнсиз оларам раһәт,
 Зәнн ејләмә, галыб чанымда тагәт.
 Аллаһ өзү билир, дөзүрәм нечә,
 Һәм күндүз, һәм ахшам, һәм зүлмәт кечә
 Једијим гәм олуб, јата билмирәм,
 Көзүмдән ган јағыр, дејиб-күлмүрәм.
 Анд олсун мурада! Еј гәлб гибләси,
 Анд олсун, Кә'бәјә! Еј гәлб Кә'бәси.
 Һәр өтән санијә Мәм фиргәтиндән,
 Дәрдләрин әлиндән, јар һәсрәтиндән
 Бу јаралы көнүл, бу үрәк, бу чан
 Јүз дәфә аһ чәкир, мин дәфә фәған.
 Кечә-күндүз мәнәм, дәрдли-әләмли,
 Де, сән нә һалдасан, еј гәлби гәмли?!
 Зиндана мән салдым, бары инчимә,
 Севдалым, дәрдини дејирсән кимә?!
 Еј үрәк, синәмдән дур, чых кәнара,
 Еј чан, онунла кет, ашиги ара.
 Һәр икиниз кедиб тапын Мәмону,
 Амандыр, нә һалда көрсәниз ону
 Эввәл-эввәл она салам јетирин.
 Сонра да тез мәнә хәбәр кәтирин.
 Дәрде дүчар олан, аһ, нә һалдадыр,
 О гәлби јаралы нә хәјалдадыр?!
 Бизимлә достдурму, јохса дүшманмы,
 Бағчасында баһар, јохса хәзанмы?

Көрөсән кул кими көзөл, ләтифми?

Јохса бүлбүл тәки гәмли, зәифми?

Бизә мөһнәт еви олубдур ејван,

Чәннәт бағчасына дөнүбдү зиндан.

Әмирин гәзәби, каш ки тутайды

Зиндана Мәм кими мәни атајды».

Гујуја дүшсәјди бәлалы Зин дә,

Бир хош күн көрәрди илләр ичиндә!

Раст кәлсәјди әзиз, гәлб дилдарына,

Дәрман еләсәјди јараларына,

Өмрү ан олса да чох шадланарды,

Өлүмү ән ширин гисмәт санарды.

ТАЧДИНЛӘ ГАРДАШЛАРЫНЫН МӘМИН ХИЛАСЫ ҮЧҮН МӘСЛӘҲӘТЛӘШМӘСИ..

Ешгин сирләриндән китаб бағлајан,

Севәнләр адына јаратды дастан.

Јазыны нәзм илә алыб гәләмә,

Мәчази сөzlәри јайды аләмә

Ки, Зинлә Мәмоја кәдәр олду пәј,

Дәрдләрин гапысы ачылды тај-тај.

Бир од дәрјасына бәнзәди кәдәр,

Гүссә үрәкләрә ејләди әсәр.

Ешгдән вардыса кимдә ишарә

Һәммин од гәлбини јахды дүбарә.

Бу бәла аләми кәтирди зара,

Һамы пәрдәсиндән чыхды кәнара.

Әввәлдән онлара гүссә ортағы

Ситијлә Тачдинә гәм олду јағы.

Јенә баш галдырды көһнә јаралар,

Диниб-данышмады о бичарәләр!

Ајрыча олса да чанлары чандан

Бу дәррдән олмушду онлар бағры ган.

Зинин хәјалыјды Ситинин дәрди,

Тачдин «Мәмо» дејиб, фәған едәрди.

Гардашлары сорду: «Тәдбирин нәди?»

Гәлбиндә оланы ачыб сөјләди:

«Эмирин јанына кедиб гәзәблә,
 Мәмону истәјәк әввәл әдәблә,
 Сонра рича едәк әфв етсин ону,
 Әфв етсин Мәмонун бүтүн сучуну.
 Ја әмир бурахсын гардашымызы.
 Ја гојаг бу јолда өз башымызы!»
 Ариф деди: «Сән, еј Зал оғлу Рүстәм,
 Мәнчә, ишә белә олмајачаг чәм.
 Јох, дава олмаса рәһм ејләмәз тач,
 Тапылмаз Мәмонун дәрдинә әлач.
 Ричајла кетмәдән һеч бир дивана,
 Галхыб икид кими кирәк мејдана.
 Кәлин үчүмүз дә миниб атлара
 Бу дәрдә силаһла ахтараг чара.
 Полад зиреһ кејиб бәнзәјәк даша,
 Галын дәбилгәни кечирәк баша.
 Мизрағы* ојнадыб, күрзү* саллајаг,
 Сонраса әмирә хәбәр јоллајаг.
 Ја Мәми бурахсын мәрди-мәрдана,
 Ја да башымызы гојаг мејдана!
 Мәмин хиласына верилсә фәрман,
 Гәлбимизин дәрди тапачаг дәрман.
 Јох, рәһмә кәлмәјиб кәстәрсә инад,
 Бу јолда биз кәрәк ејләјәк чаһад!
 Әввәлчә Бәкири едәк јүз пара,
 Сатгыны өлдүрүб атаг одлара.
 Һәр гапы өнүндә дајанса бир гурд
 Онларын јерини ејләјәрик јурд.
 Тә'сибкешлик едиб әмир дүбарә
 Үстүмүзә галхса о, һаһаг јерә,
 Әчәл дәјирманы тәрсинә дөнсүн,
 Кәлләләр дән кими кәрәк үјүнсүн.
 Ботаны галдыраг јаллыја, рәгсә,
 Шәкәр күлүшлүләр бахсынлар бизә.
 Елә ки горхмадан киришдик һәрбә,
 Мә'шугәләр бахсын, вурдугча зәрбә.
 Пәриләр сөјләсин: «Дүшмән хар олсун,
 Вурун, әлләриниз сизин вар олсун!»
 Кимиси ағласын, кимиси күлсүн,
 Дост дуа ејләсин, дүшмән гој өлсүн.
 Дилбәрләр сарајдан бахсын бу ара,
 Инчиләр гутудан чыхсын кәнара.

Шаһзадә сәнәмләр чыхыб ејвана,
Дуваглары чырыб атсынлар јана.
 Үрәјә од салан һәр назәниндән
 Јүз тә'риф ешидек, минләрчә әһсэн...»
Тачдин динләдикчә бир-бир онлары,
Гәлбинә сығмырды әнди, вугары.

ТАЧДИНИН ӘМИРӘ ХӘБӘР КӨНДӘРИБ МӘМИН БУРАХЫЛМАСЫНЫ ИСТӘМӘСИ.

Сүбһүн шаһсувары¹ ојаныб јенә,
Ағ аты боз атын чәкди јеринә².
 Төвләдә сахлајыб гара атыны,
 Ағ атла көстәрди тој-бүсатыны.
Чыхарды мејдана одлу күрзүнү,
Гызылы гылынчын ачды үзүнү.
 Әзмилә аләми бојады зәрә,
 Шәфәг охларыны санчды һәр јерә.
Тачдин гардашлары елә бу заман
Һалаллыг истәјиб достдан-танышдан
 Ојнаған атлара атыб көмәнди,
 Тутдулар әрәби, чылпаг сәмәнди.
Атлар налландыгча сәс тутду дағы,
Дүшүб ваһимәјә јатмады јағы.
 Ат налындан мејдан чухура дөндү,
 Дүшмәнин газылан гәбри көрүндү.
Елчи тә'јин едиб бир ихтијары,
Тачдин она деди, тез кедиб бары
 Сөјлә ки: «Еј әмир, шәһрәти улу,
 Көзү олан кәсләр сөндүрмәз нуру.
Һәмишә узағы көрсә дә әмир,
Бу күн онун көзү көрмәк истәмир.
 Билир, биз дөрд нәфәр вәфалы гардаш
 Јолунда гојмушуг үрәклә чан-баш.
Инсафа сығармы илдән хејли чох,
Мәм галыб зинданда, бир саһиби јох.

¹ Күнәшә ишарәдир.

² Јә'ни кечәни күндүз етди.

Достлар ган аглајыб, дүшмәнләр күлүр,
Чәконун, Тачдинин чаны үзүлүр.
Мәмо едибсә дә гәдәрсиз күнаһ,
Фәгәт о ашигдир, ешги падишаһ.
Һөкмүнү көстөрмә кәл падишаһа,
Күнаһсыз кәсләри инчитмә даһа,
Кәл, көрмә Мәмону зиндана рәва,
Гәлбинин дәрдинә сән ејлә дава!
Дөрд мәтин гардашыг—дөрд диварыг биз,
Сәнин дајағыныг биз һәр биримиз.
Башымыз топ олсун, ирадән ағач,
Тәки сән бу дөрдә елә бир еләч.
Ја јеринә јетир нијјәтимизи,
Ја да ки Бәкирлә көрүшдүр бизи,
Лајигли бир чәза верәк биз она,
Бәлкә мүшкүлүмүз јетишә сона.
Үзүмүз галмајыб елдә салама,
Еләчымыз будур—јолланаг Шама».

БӘКИРИН ГОРХУБ ЈЕНИ БИР ОЈУН ҲАЗЫРЛАМАСЫ

Елчи сөзләрини дејиб гуртарды,
Пахылы¹ бир дәрин фикир апарды.
Билди ки, әһвалы олачаг јаман,
Сөјләди: «Мәмоја верилсин аман.
Еј шаһым! Әввәлдән демәдимми бәс,
Сән кәл Тачдинкили инчитмә әбәс?
Онлара Зини вер, тез өлдүр мәни,
Бары олмасынлар тахтын дүшмәни.
Јахшысы будур ки, һеч нә сөјләмә,
Тачдини өзүндән инчик ејләмә.
Де ки, гыјмајырам Мәмојла Зинә,
Гәлбән никаһлајыб веррәм Тачдинә.
Кәл, ачыг билдирмә өз инадыны,
Бу дөфә фәсадын сөндүр одуну.
Сонраса оду јах—јетишсә фүрсәт,
Онда нә аман вер, нә азча мөһләт.

¹ Јә'ни Бәкири.

Гаршыја чыхмајан дүшмәнә, әлач—
Зәһәр шәрбәтидир, нә гылынч, нә бач.

Шаһ малик олмалы ики финчана,
Бириси јахшыја, бири јамана.

Бирисиндән галхсын хәстә ајаға,
Бириси сағламы салсын јатаға.

Бириси дүшмәни кәрәк итирсин,
Бириси өлүнү чана кәтирсин.

Гәзәб чыхармасын гој тәбдән сизи,
Әлинизә алын ирадәнизи.

Инанын, һәр шејин өз гајдасы вар,
Јерсиз һирсин, зорун нә фајдасы вар.

Бу ишдә лазымдыр фәндлә дүшүнчә,
Кизләтсән јахшыдыр гәзәби, мәнчә.

Мүхтәлиф рәнк вериб аллаһ һәр күнә,
Буну өзү едиб бизә нүмунә:

Кечә, күндүз, сабаһ, ахшам вар, фәгәт
Бә'зиси ајдынлыг, бә'зиси, зүлмәт.

Кечәјә, күндүзә биз олуб охшар,
Каһ кизлин доланаг, каһ да ашикар.

Кимини итириб, кимини кәзәк,
Кимини галдырыб, кимини әзәк».

О динсиз сов чәкди, гылынч парлады,
Ону мисри кими лап овхаларды.

Әмирә бош өјүд верди һәдијјә,
Һијлә гына дөндү, јалан дәстәјә.

Гылынчы мәкр илә бәзәди өзү,
Үстүнә нәгш етди һәр мүдһиш сөзү.

Нә бир кәс анлады, нә кимсә дујду,
Гылынчы башынын алтына гојду.

Елә усталыгла данышды Бәкир,
Јумшалды үрәји одланан әмир.

Инаныб, үзүнү тутду елчијә,

Деди: «Еј ихтијар, фикир, гәм нијә?

Узагда дејиләм мән дә әчәлдән,
Ҡавајы вермәрәм Тачдини әлдән.

Онундур шөвкәтим, бу сәлтәнәтим,

Онундур ад-саным, чәми шөһрәтим.

Тахт-тачым, мәканым, нишаным, намым».

Онун хәтри јохса, олсун һарамым.

Кејин* Рүстәмидир—хәтри баһадыр,

Хәзинә мәнәмсә, о әждаһадыр.

Она сөjlә: гәлбән Зин илә Мәми
 Бәхш етдим Тачдинә, олмасын гәми.
 Мәндән инчимәсин көнүл мурадым,
 Нәји истәди ки, она гыјмадым.
 Көнлүмүн сирдашы—Тачдинлә Чәко
 Нә арзу етсәләр, баша јетәр о!»
 Елчи кәлиб јетди ач асланлара,
 Сөзләри сөjlәди бир-бир онлара.
 Дөјүш мејданыны онлар бурахды,
 Дедиләр: «Вар олсун әмирин тахты!»

БӘКИРИН ӘМИРӘ ТӘДБИР ТӨКМӘСИ...

Көjlәр ахшам чагы гурду мангалы¹,
 Мәш'әли² кизләдиб, чатды тонгалы.
 Сары чырағыны сөндүрүб јенә,
 Гара палтарыны кејди әјнинә.
 Һәмишә шад әмир кечириб јасы,
 Санки бүрүнмүшдү матәм либасы.
 Бәкир—үзү гара, о ала шејтан
 Әмирин һалыны көрүб пәришан,
 Деди: «Дөвләт шамы нәдир бу мөһнәт,
 Әкәр өмүр версә әчәлдән мөһләт,
 Һәркаһ исә әмирсән кәдәрли һәјат
 Зин илә Мәмону үрәјиндән ат.
 Онлар сәбәб олду фитнә-фәсада,
 Онлар сәни салды бу сөнмәз ода.
 Бир дә разы олса, иззәтли әмир,
 Мәмин өлүмүнә төкәрәм тәдбир.
 Сонра Тачдинкили... зәһәр шәрбәти...
 Бу јол мәсәләни һәлл едәр гәти.
 Тәки сән әмр ејлә—әлачы асан,
 Гој хәбәр тутмасын бундан бир инсан.
 Һөкмдар! Јубанма, кет сөjlә Зинә—
 Мәм од тутуб јаныр ешг атәшинә.
 Де Мәм—тәшнә, бачым, көвсәрсән, инан!
 Өлүдүр, билирәм, она һәјатсан».

¹ Улдузлара ишарәдир.
² Күнәшә ишарәдир.

Сөjlө: «Кет, Мөмону зиндандан чыхар,
 Бағышладым сәнә, олун бәхтијар!»
 Мөмо пәрванәдир, гәлби чох инчә,
 Алышыб јанаचाг алов јетинчә.
 Шүбһә јери јохдур, Зинә баханда,
 Гәлбән инанырам, һал галмаз онда,
 Гој о, Зини көрсүн—бу, ә'ла фәнддир,
 Инанма, сағ галсын, бир һимә бәнддир.
 Мәм белә јох олса, јараныб фүрсәт,
 Ортадан галхачаг бүтүн әдавәт!».
 Әмир вар—ағыллы, хәтри әзиздир,
 Гәлбән садәлөвһдур, фикри тәмиздир
 Лакин о, јарымчыг зат олдуғундан
 Көкүнү арамаз сөзүн һеч заман.
 Гәлби гулағыдыр—үрәксиз гулаг,
 Көзләри гарадыр, бәбәкләри ағ.
 Гәрәзчи нә десә, тез инанар о,
 Алданыб әјрини доғру санар о,
 Һеч демәз: бу јахшы, оса харабдыр,
 Һеч демәз: бу күнаһ, оса савабдыр.
 Беләләри олар дүшүнчәси дар,
 Тезчә гәзәбләннб һөкм едәр онлар.
 Фајдалы сөһбәтдән доланыб узаг,
 Чылғынлыг едәндә көрүнәр гочаг.
 Бәдхаһ, әјринијјәт, кәмағыллары,
 Әсилсиз, авара, бош хәјаллары
 Кәтириб едәрләр әмрә мүнтәзир,
 Ја башчы гојарлар, ја да ки вәзир.
 Бунлар апардыгча бүтүн ишләри
 Азалар дөвләтин күчү, кәсәри.
 Һансы һөкмдарда варса фәрасәт,
 Чәсарәт, бачарыг, дәрин сијасәт
 Јанында сахламаз һеч кәси, инан,
 Һәркан ејләмәсә ону имтаһан.
 Јахына бурахыб јол вермәз сәһвә,
 Ону сынамаса азы гырх дәфә.
 Чаһанын шаһлары, чәми вәзири,
 Бизим дөврүмүзүн бәји, кизири
 Инан! һамы ејни һаваја ојнар,
 Һамы һавајыдыр, санма фәрги вар.
 Әкәр «бәли, бәли» демәсән һәр ан,
 Онда инанма ки, вәзир оларсан.

МӘМИ КӨРМӘКҮЧҮН ӘМИРИН ЗИНӘ ИЧАЗӘ
ВЕРМӘСИ ВӘ ЗИНИН БАЖЫЛМАСЫ.

Тәдбирли, иш билән, агил, ихтијар
Беләчә сөjlәди бизә һәр нә вар:

Әмир гәрарыны едәндә фәрман,
Һәрәм сарајына кетдији заман

Чағырды јанына Зини бу ара,
Сирләр пәрдәсини чәкди кәнара.

Сөjlәди: «Мәмонун әзабы бәсдир,
Она вердијимиз ситәм әбәсдир.

Һаггы тапданандан сүрмәјиб сәфа,
Зүлмү сән етмисән, Мәм чәкиб чәфа.
Ешги көз јашыны дөндәриб чаја,
Гачырыб ағлыны, салыб бәлаја.

Тәдбирә чағырдым һәким-лоғманы,
Зәнчирдир дәлинин, деди, дәрманы.
Буна көрә Мәми зиндана атдым,
Әлачын вахтыны бир ил узатдым.

Дедим, гој бу јолла долсун камала,
Мурадсыз галмајыб јетсин вүсала.
Чан-башла ешидиб гәлбин сәсини,
Билдим ешгинизин дәрәчәсини.

Чатмысыз камалын мәртәбәсинә,
Лајнгсиз вүсалын тәнтәнәсинә.
Үрәкдән инаныб тәсдиг едирәм:
Һәгиги ашигдир чамалына Мәм.

Одур ки, әфв олур шаһ әмри илә,
Азад јашајачаг о, индән белә.
Ким ону инчидиб салмаса саја,
Мүбтәла олачаг өзү чәзаја.

Мәһәббәтин Мәми јаралајыбдыр,
Ешгин үрәјини паралајыбдыр.
Гәлбинә атмысан ешгин охуну,
Башындан алмысан сән вар-јохуну!

Көзүнә чәкмисән гара сүрмәни,
Гәлби сызламазды көрмәсә сәни.
Зүлфүнлә бағладын әл-ајағыны,
Гәлбинә әгрәбтәк төкдүн ағуну!

Белә гуршадығын бәзәкли кәмәр—
Онун үрәјиндә олду гәм, кәдәр.

Нечә ачмысанса шәһлә көзүнү,
 Ажылыб тилсимдә көрүб өзүнү,
 Јенә кет јанына, даныш, она бах,
 Тырыб зәнчирини, мәһбәсдән бурах!
 Сән, еј гончасында галан гызылкүл,
 Кет сындыр гәфәси, гој учсун бүлбүл.
 О сусуз мәләјир, сән бир Фәратсан*,
 Ешгин хәстәсидир, аби-һәјатсан!*
 Сән әбәди руһсан, о исә өлү,
 Һәјат чешмәсисән, дирилт бүлбүлү!»
 Динләјиб әмири, дүшүнүб Мәмин,
 Һәја пәрдәсинә бүрүнмүшдү Зин.
 Гардашы пәрдәни көтүрән заман
 Гызын јанағыны гызартды ал ган.
 Һәсрәтди јаралы гәлби вүсала,
 Севинчдән өлмүшдү јазыг аз гала.
 Дүшдү еһтирасын кур дәнизинә,
 Һәја пәрдәсини чәкди үзүнә.
 Еһтирас ләпәси чошуб чағлады,
 Һәја сәрһәдини кәлиб һағлады.
 О гәмләр дәрјасы гајнады, дашды,
 Пәрдәни туллајыб, һәддини ашды.
 Гәлбин ган далғасы ахмајараг лал,
 Фышгырды Фәрата, Чејһуна мисал.
 Санки уғуллады јүзләрчә мешә,
 Гәлбдән шәраб ахды, бошалды шүшә.
 Әмир Зинә бахыб күлдү гәрәзлә,
 Санды ки, гәлбини алачаг әлә.
 Дујғуларын сели вурдугча үзә,
 Шәфгәтли көз јашы чәм олду көзә,
 Мәрһәмәт далғасы јенә чағлады,
 Зин јенә һөнкүрдү, јенә ағлады.
 Әмир дә ағлады Зинлә бәрабәр,
 Хәлвәтдә галдылар сабаһа гәдәр—
 Зин солду гәһәрдән гызылкүл кими,
 Әмир ган ағлады бир бүлбүл кими.
 Мәрһәмләр чәм олуб солу-сағына,
 Дүшдүләр әмирин әл-ајағына.
 Дедиләр: «Еј Хосров, еј һөкмү адил,
 Нәдән наһар јерә олубсан гатил?
 Зин исмәт бағынын шөһрәти-шаны,
 Иззәт бағчасынын көрпә фиданы,

Сәдәф мүчрүсүндә лә'лдир о шаһназ,
Мәрчана чевирмәк сәнә јарашмаз!

Шана тел, инчә бел, талеји гара,
Һәјаты күнаһсыз чәкилиб дара.

Етмисән јазығы ганына гәлтан.

Сучсуз ајырмысан бәдәни чандан!»

Деди: «Сиз дүшмәјин јанлыш хәјала,
Һушуну итириб, дүшүб бу хала!

Һәрәм чәннәтинин бир тубасыны*,

Мән нијә өлдүрүб тутум јасыны?»

Һәрәм әһли бахыб ағлады Зинә,

Ахды архын сују сәрвин үстүнә.

Бир шивән дүшдү ки, о ханимана,

Фәғаны учалды лап асимана.

Өзүнү јетириб кимсә накәһан

Деди: Мәмо өлдү, кетди дүнјадан.

Чатды гулағына, Зин буну билди,

Елә бил, өлмүшдү, бирдән дирилди.

Галхыб дөрд јанына диггәтлә бахды—

Әмирин көзүндән дәрјалар ахды.

Ушагдан бөјүјә гочаја гәдәр—

Һамыны сарсытды бу мүдһиш хәбәр.

Деди: «Сәадәтин сәбәби, гардаш!

Тојумда көзүндән төкмә ганлы јаш!

Шаһым! Сән руһума верәндә рүсхәт,

Диләјим—өлүмә јаранды фүрсәт.

Мәмонун руһујла руһум говушду,

Елә бил дөрд-бәла һамы совушду.

Руһума веринчә бајаг ичазә,

Чанын мәнбәсиндән чәкирди чеза.

Ләкәсиз галмагчын ад, шәрәф, намус

О да Мәмо кими олмушду мәнбус.

Ондан кәнардајды гәлбин һәкими,

Сәни көзләјирди бу күнә кими.

Шаһым! Рүсхәтинә әһсән, мин әһсән!

Сораг вердин көнүл мәмләкәтиндән.

Бәдәним тагәтсиз сәрилди јерә,

Руһум ганадланыб учду көјләрә.

Чан чыхыб гәлибдән алышды көјдә,

Мәмонун руһуна сарышды көјдә.

Төрк едиб дүнјаны чыхыб кетдиләр,
Әбәди чаһаны мәскән етдиләр.

Мәканы гәбула гојмајыб даһа,
Чатдылар мәкансыз бир сејрәнкаһа.

Шүбһә доғурмасын сиздә бу сәфәр,
Бу ишә шаһиддир бүтүн мөләкләр.

Руһ бәдәндән учуб чыхды чөвлана,
Чан чаныны көрүб говушду чана.

Һәсрәт һәсрәтинә јетишди, бәли,
Көзәллик шәфәғи, чамал мәшғәли

Јадына салмајыб дүнја гәмини,
Гәлбән бир-биринин олду әмини.

Дәрјаја баш вурду һәр ики дамла,
Горху дәнизиндә үздү инамла.

Әбәди сәрһәдә кедиб о јердән,
Фани саһилинә дөндүләр һәрдән,

Јерин мәркәзиндән учуб бир кәрә,
Күнәшлә говушду һәр ики зәррә.

Әсла нә бирләшиб, нә араланды,
Дејәрдин икиси бир чанда чанды.

Көр нә һикмәти вар гадир фәләјин,
Әбәди зәррәјә дөндү Мәмлә Зин.

Өзүмә јад дејил сөјләдикләрим,
Бунлары сајмајын мәним һүнәрим.

Шејхин мүридијәм, етмәјин һәсәд,
Руһ одур, чан одур, мән гуру чәсәд.

Сизин јанынызда Мәмодур ады,
Фәғәт о бир шаһдыр, тахты дүнјады.

Шаһлыг јарашыгдыр онун бахтына,
Тахтыны сөјкәди фәләк тахтына.

Онун үрәјидир мүгәддәс вади,
Нурдан шәфәғини алыб мурады,

Апарыб чыхартды Тури Синаја,
Илаһи көз илә бахдым дүнјаја.

Пәрдәдән чыхарыб о, чамалыны,
Күнәшә тапшырды сон игбалыны.

Мән руһла чыханда көјә сәфәрә,
Чәсәдим сатыб, бәхш етдим јерә,

О, руһа бәдәндән «аралан», деди,
Дәрһал, архасынча «дајан, дөн!» деди.

Аллаһын јанындан дөндүм ки, јерә
Разылыг еләјим јенә сизләрә.

Дөндүм ки, бир даһа видалашым мән,
Јахамы гуртарын ачы тәһдән.
Јердә варлығымдан адым галачағ,
Әбәди мәскәним беһишт олачағ...»

ЗИНИН ӘМИРӘ ВӘСИЈӘТИ

Зин ачыб көстәрди бу кәрамәти,
Чанында галмады онун һаләти.
Әмирә билдириб өз нијјәтини,
Әјләшиб сөјләди вәсијјәтини:
«Руһун, гәлбин шаһы сәнсән дүнјада,
Гардаш, бачы олсун јолунда фәда!
Гурбанлығын олсун күндә әлли Зин,
Рича еләјирәм, дајанма гәмкин!
О күн ки, Мәмону өзүмә сечдим,
Гәмин бадәсини долдуруб ичдим.
Гәмләр өлкәсинә ејләдим сәфәр,
Һамы тәслим олду, газандым зәфәр..
Мәмо мәним пайым, мәрһәмәт сәнин,
Кәдәр мәним пайым, сәлтәнәт сәнин,
Гисмәтимә гәлбән ганејәм, фәгәт
Шаһым! Кәл мәнимлә етмә әдавәт.
Отур Хосров кими, учалсын тахтын!
Гызыл тач алтында парласын бахтын!
Мәчлис гур, сазәндә рүбабы чалсын..
Көнүлләр фәрәһлә, шөвг илә долсун..
Сәрхош ет үрәји пак оланлары,
Гочаны, гарыны, бејниганлары.
Әсиркәмә бу күн дәвләт-варыны,
Ичад ет севинчин үсулларыны.
Тапшыр, һазырлансын шәрбәтлә тәам,
Гулу, чаріјәни азад ет тамам.
Долдур пулларыны дәрин табаға,
Сәп јерә, јохсуллар чыхсын габаға!
Гәлбә фәрәһ верән үсуллар јарат,
Көзәл гоһулары бир-биринә гат.

Гәдәһләр јан-јана тез-тез дүзүлсүн,
 Онлара арамсыз шәрбәт сүзүлсүн!
 Топлансын мин назлы, додағы баллы,
 Дөврәмдә рәгс едиб, ојнасын јаллы.
 Мәчлисигәргә етсин күл сују, зүбад,
 Бүхур*, уд, мүшк*-әнбәр, нечә белә ад.
 Сүфрәдә бол олсун һәр чүрә не'мәт,
 Көрәнләр һамысы ејләсин һејрәт.
 Бизә бир шән һәјат олмады шамил,
 Руһанилик олду һәр ишдә камил.
 Чәсәдин торпаға дүшмәси һагдыр,
 Амма руһларымыз говушачагдыр.
 Никаһымыз мәләк мисал олачаг,
 Һәр јана хош гоһу, әтир долачаг.
 Чүнки Мәмо илә буна гајилик,
 Пак ешгә, исмәтә гәлбән мајилик,
 Бир тоја ки, дә'вәт едилә пәри,
 Чәннәтлик олмазмы тој саһибләри!
 Ситини Тачдинә бәхш етдијин күн—
 Шәһәрдә олдуса нечә тој-дүјүн,
 Һөкм ет чарчылара јайылсын фәрман,
 Еләчә бәзәнсин кәлинтәк һәр јан.
 Ботан сувар олсун—нә бәј, нә вәзир,
 Әскәрләр дајансын әмрә мүнтәзир!
 Тој һамы мејдана сел кими ахсын,
 Бејинләр гызышыб чыдыра чыхсын.
 Бах, Ситини нечә сән јола салдын,
 Нечә шәнлик олду, нечә тој чалдын—
 Неч нәји вечинә алмајыб кәрәк,
 Хаһишими јерә салмајыб кәрәк,
 Бу күн онун ики мисили гәдәр,
 Оласан даһа шән, даһа күлүмсәр.
 Ченизим јығылыб үстү бојансын,
 Сазәндәләр кәлиб һазыр дајансын.
 Һәр тәрәфи инчи, һәр јаны бәзәк,
 Сити отурдуғу тахти-рәвантәк
 Бир табут һазырлат, нахышы зәр-ал,
 Бир сандыг ичиндә чоһлу ипәк, шал.
 Рәнкини лә'л көрүб күл кими солсун,
 Һаләси чоһ парлаг чилалы олсун.
 Чалыш, бәјлә кәлин о көзәл күндә
 Гәдирсиз олмасын халгын өнүндә.

Ы,
Намы шэн көрүнсүн, гүссә жемәсин,
Мәзара кедәндә көрән демәсин:
«Хејли көзәл кечди тоју Ситинин,
Әзәлдән тәлеји гарајмыш Зинин!»

Мәним чәназәми Сити өтүрсүн,
Мәмин табутуну Тачдин көтүрсүн.
Нечә сағдыш олду Тачдинә Мәмо,
Елә дә борчуну гој гајтарсын о.

Сағдыш кими гоша кетсин Мәмимлә,
Үрәк долу севинч тапсын гәмимлә.
Еј әвәз күдмәјиб, кәрәм көстәрән,
Мәгсәди, мурады гәлбләрә верән,

Кәлиб кечәнәдәк бир ил, бир сәнә—
Һәр нә гәдәр еһсан версән кәләнә,
Һәр нә гәдәр палаз-палтар чырылса,
Јасыма нә гәдәр адам чағрылса,

Һәр нә гәдәр гумаш бичиб тајласан,
Нә гәдәр зәһмәтә сән һагг пајласан,
Кәлән гәза өтүб, совушсун дејә,
Нә гәдәр јахшылыг етсән һәдијјә,

Нә гәдәр тахт үстә чанында вар, чан,
Ордуја нә гәдәр әскәр топласан,
Һәр нә гәдәр зәрлә долса хәзинә,
Һәр нә гәдәр севинч версән һәзинә,

Һәр нә гәдәр јохсул гәлби шад етсән,
Һәр нә гәдәр әсир, гул азад етсән,
Нә гәдәр диванда сән ишә бахсан,
Нә гәдәр мәһбусу ачыб бурахсан,

Нә гәдәр хәрчләјиб ејләсән тарач,
Јығсан хәзинәјә нә гәдәр хәрач;
Залымы ортадан көтүрән чәза,
Дүшмәни дәф едән уғурлу гәза,

Аллаһы һәминшә јада салмағын,
Залымын әлиндән мәзлум алмағын,
Дөјүшдә һајгырыб, чошдуғун заман
Мүхалиф тәрәфдән төкәчәјин ган,

Мәмәјинә гәдәр ов көпәјинин,
Алафына гәдәр јүк ешшәјинин—
Шаһым! Мәндән сәнә олсун вәсијјәт,
Һәр шеји јолумда сәрф ејлә, фәгәт

Һәгигәт сөзүмү дүшүнмә мәчаз,
Намысыны чәһиз дәфтәринә јаз.

Елэ ет утаныб мән олмайым хар,
 Күрәкән өнүндә едим ифтихар.
 Һәрчәнди сөзүмү хејли узатдым,
 Башыны ағрыдыб, һалыны гатдым.
 Еј чаным гурбаны, узаг јолум вар,
 Сәндән һаша олсун, дәриндир мөзар.
 Белә данышдым ки, гәлбин јухалсын,
 Онун мәрһәмәти, рәһми чохалсын.
 Бахыб демәјәсән Зиндә јохдур ар—
 Мәм мәним дәрдимдән өлдү ашикар.
 Сон мәнзилә кими јар һәвәсијлә,
 Гоша кетмәлијәм чәназәсијлә.
 Өлсәм, анд верирәм әзиз чанына,
 Мәни дә гојсунлар онун јанына.
 Гој ајры дүшмәсин көнүл сирдашы,
 Пәрдәсиз басдырын Мәмлә јанашы».
 Зинин вәсијјәти јетәндә сона,
 Әмир һычгырыгла үз тутду она;
 Деди: «Кет Мәми көр, она руһ апар,
 Өкәр өлмүш исә һәјата гајтар.
 Сизин гаршынызда, сөзүмә инан,
 Үрәкдән олмушам тамам пешиман».
 Талесиз Мәмлә Зин гој билсин анчаг,
 Өлсә дә, галса да ајрылмајачаг».

ЗИНИН МӘМИН ЈАНЫНА КЕТМӘСИ

Динләјиб риггәтлә Зин бу сөһбәти,
 Көрүб хош рәфтары, бу мәрһәмәти,
 Ҷилвәләнди башдан-ајаға гәдәр,
 Олду чамал көлү—допдолу көвһәр.
 Дајә, Сити, нәдим, нечә көзәл гыз—
 Көјләри доланан күнәш, ај, улдуз
 Көрүндү һәрә өз бүрчү тәрәфдән,
 Инчи данәләри чыхды сәдәфдән.
 Јүз нәфәр чаријә, Сити, һәм дајә
 Шад-шалајын алды ону араја.
 Зин билирди чәтин јетәр мурада,
 Ешги кизли-кизли кетмишди бада.

Јенә рәгс еләјән о Зөһрә кими
 Олду Мәмосунун көнүл мәрһәми,
 Кәлиб хәлвәт јерә јетишди алај,
 Мәһбәсин гапысы ачылды тај-тај,
 Әлиндә тутмушду һәрә бир фанар,
 Габагда кедирди Сити—вәфадар.
 Көрдүләр бир күнчдә чан сөвдасында,
 Мәм боғулур ешгин ган дәрјасында,
 Чаны—о дүррү ки, тапылмаз тајы
 Әлиндән чыхарыб вермиш һавајы.
 Сөнмүш, шө'ләсиздир көксүн фанары,
 Сусуз чөлә дөнмүш бәдән күлзары.
 Намы долу кими төкдү суалы:
 «Нијә белә олмуш фәгирин һалы?»
 Јолдашлары деди: «Мат галмышыг, мат,
 Сиздән азча габаг, елә бу саат
 Мәми шимшәк вурду дивар дашындан,
 Шәфәгләр парлады онун башындан.
 Бири Күнәш, бири бәдирләнмиш Ај,
 Бири гызыл, бири саф күмүшә тај.
 Икиси дә галхыб көјдә сарышды,
 Онлар бир-биринә тамам гарышды.
 Онлар бир-бириндән ишыг алдылар,
 Онлар бир-биринә шө'лә салдылар.
 Бу шәфәг һәр јаны ејләјәндә гәрг,
 Зинданла күлшәндә олмады һеч фәрг.
 Бах, Мәмо беләчә гәсд етди чана,
 Гәлбинин ал ганы дөндү фантана.
 Кимин ачылмајыб көнлүнүн көзү,
 Руһун учушуна олмасын сөзү.
 Нә чан чана кирмәз, нә аллаһ она,
 Нә руһ өзкә чанда кәлмәз чаһана.
 Бир мәсәл зәнн етмә буну, нәһајәт,
 Нә дә санма әсла гуру рәвајәт.
 Олма рә'јаларын әлиндә әсир,
 Орда көрдүјүндә чохдур кәм-кәсир!»
 Өзүнә вәфалы дост билән Мәми
 Ондан акаһ етди досту, һәмдәми.
 О мүршид* әтрафа мә'најла бахды,
 Үрәји онларын гәлбини јахды.
 Заваллы Мәмонун гәлб сирдашлары,
 Сирдән акаһ етди әғјары, јары.

Дајә, Сити кәлди Мәмин үстүнә,
 Хејли сәсләдиләр, динмәди јенә.
 Дедиләр: «Галх, Мәмо, ојан, кәлиб Зин,
 Бу хәбәр јалан јох, јәгиндир, јәгин!»
 Вүсал һәсрәтиндән сусуз, тәшнәтәк,
 Өзүнә кәлмәди јар ады кәлчәк.
 Хејли овхаланды бәдәни-бели,
 Үстүнә төкүлдү күл сују-сели.
 Јенә дә кәлмәди чанына бир чан,
 Башындан учалды арамсыз думан.
 Шө'ләси гәфилдән сөнән кур чыраг,
 Јериндә түстүнү гојмушду сораг.
 Ахырда Зин кәлди—о гашлары јәј,
 Әтрафы һаләли, бәдирләнмиш ај.
 Пәрдәни галдырды, күл ачды чамал,
 Күнәшлә бирликдә көрүндү һилал.
 Зин ачыг сөјләди сахламады сәдд:
 «Галх ичинә алов сачдығым чәсәд!»
 Бу сөз нура дөнүб јайылды, кетди,
 Шамын башындакы думана јетди.
 Түстүнүн јерини алды јарашыг,
 Гәфәс гәндилини* долдурду ишыг.
 Јолланмышды кизли ибадәтә Мәм,
 Намаз нијјәтијлә о галхды бу дәм,
 Дөнмәди, әһдинә вәфалы галды.
 * Зәмзәмин* сујујла дөстәмаз алды.
 Мәгамын өнүндә сәчдәјә дурду,
 Сүртүб «Гара даша»* алныны вурду,
 Дөшәнди Кә'бәнин әл-ајағына,
 Пәрванә тохунду шамын јағына,
 Ганады од тутуб јандығы заман,
 Сөһбәтә башлады онлар һәмин ан.
 Пәрванә деди ки: «Ифтихарымсан»,
 Шам белә сөјләди: «Садиг јарымсан».
 Пәрванә деди ки: «Јол көстәрәнсэн»,
 Шам белә сөјләди: «Һәјат верәнсэн»,
 Пәрванә деди ки: «Чанымда чансан»,
 Шам белә сөјләди: «Көксү јахансан».
 Пәрванә деди ки: «Шәфа әлисән»,
 Шам белә сөјләди: «Хош тәсәллисэн».
 Пәрванә деди ки: «Падишаһымсан»,
 Шам белә сөјләди: «Гибләкаһымсан».

Пәрванә деди ки: «Әсил һурисән»,
 Шам белә сөйләди: «Аллаһ нурусан».
 Артыг һалсыз олан сусуз додаглар,
 Тагәти галмајан сыныг будаглар
 Бир-биријлә етди бу ғајда сөһбәт,
 Камала чатмышды онларда үлфәт.
 Дајә, Сити, нечә нәдим, нөвбәтчи,
 Зиндандакы әсир, мәһбус, көзәтчи
 Һәјәчана кәлиб динләјән заман.
 Мәст олуб о көзәл, хош гоһулардан
 Мәмоја дедиләр: «Еј чијәриган,
 Мәчнунлуг дашыны кәлдик атасан.
 Зинин сәбәбинә жарычан олдун,
 Әмирин гәсдиндән пәришан олдун.
 Онун үрәјинә мәрһәмәт кәлиб,
 Зинә рүсхәт вериб, хош фүрсәт кәлиб.
 Сусузсанса галх, ич аби-һәјәтдан,
 Хәстәсәнсә, кәлиб јанына Лоғман.
 Мәчнунсанса Лејли кәлибдир гонаг,
 Һәркаһ Вамигсәнсә дур, Әзраја бах.
 Бүлбүлсәнсә ојан, гөнчә күл ачыб,
 Нилуфәрсән, севин ал күнәш сачыб.
 Шамын шөләләннib, пәрванасанса,
 Өлүмсәнсә, һазыр дајаныб Иса*.
 Даһа бундан сонра диванә олма,
 Агилсән, габил ол, биканә олма!
 Гәлбини әлиндән алан мүштәри,
 Һәр вахт һәсрәтиндә олдуғун пәри
 Кәлиб, чан кәтириб сәнә һәдијјә,
 Кәлиб фани дүнја, о кәлиб дејә.
 Чаны сатма учуз, дур, ач көзүнү,
 Әбәс јерә мәғмун етмә өзүнү!
 Әчәл гәдәһини ичәнә гәдәр
 Ширин чаны, өмрү ејләмә һәдәр.
 Ағыллан, өзүнү таны, әһдә чат,
 Бир јоллуг мәчнунлуг буховуну ат.
 Кәлдик парчалајаг паслы зәнчири.
 Сәнинлә бир кедиб көрәк әмири.
 О кәрәм саһиби, елин бәлкәси,
 Кәлкәси һәмишә һүма* кәлкәси.
 Топлајыб достлары, гоһуму-јары,
 Ајырыб сарајы, тахты, палтары,

Дөнүб сәнә сары бахты, дөвләти,
Ким әлдән гачырар де, бу фүрсәти?

Чәннә
Ора к

Кетсән һүзуруна, совушуб гада,
Дәрһал јетәчәксән вәслә, мурада!
Нә тәмәннан олса, сөјләсән она
Үрәјин чатачаг өз арзусуна».

Битир
Өнүнд

Мәмо ешидәндә бу нәсиһәти,
Гәлбинин сөзүнү сөјләди гәти:
«Әмир һүзуруна кедә билмәрәм,
Әсирә кәләлик едә билмәрәм.

Пәрва
Торпа

Әмирлик бир һечдир, вәзирлик мәчаз,
Һамы бош хәјалдыр—нә чох, нә дә аз...
Һеч ким дана билмәз бу һәгигәти,
Фанидир онларын сон агибәти.

Өлүб кедән кәсә демирәм әмир,
Онун һүнәри јох, әсирдир, әсир.
Елә бир гапыја кетдим гәбула,
Падишаһдыр шаһа, фәгирә, гула.
О бәјләр бәјидир, шаһларын шаһы,
Одур бағышлајан чәми кұнаһы.

МӘМИН

Јасдан
Бәхти

Одур хәлг ејләјән ајна чамалы;
Каман гашы, зүлфү, кирпији, халы,
Бәдән фәнәринә улдуз нәгш едиб,
Онунла адыны бизә бәхш едиб.

Фәрја,
Титрә

Мисилсиз һикмәти, гүдрәти вардыр,
Дәјишмәз, завалсыз бир һөкмдардыр.
Позулмаз фәрманы верди о фәләк,
Көрүнмәз аләмә говушду үрәк.

Мәнсә
Сәмин

Иzzәт бағчасынын бакирәсијик,
Јүз шүкүр! Ләкәсиз гәлбин сәсијик.
Һаша, фани јурддан, сарајдан, һаша!
Чәннәт сәфәрини вурмамыш баша.

Аләм /
Гарал.

Әкәр сајырыгса дүнјаны әбәс,
Нијә һејван кими зина едиб бәс,
Аллаһ һүзуруна хәчаләт кедәк,
Алыб бојнумуза мин төһмәт кедәк?

Деди:
Еј инс

Чәннәт бағчасыны бәзәјиб фәләк,
Бизләрә хәлг едиб ичиндә мәләк.
Көрсә тојумузу о да өјүнәр,
Баханда фәхр едиб, гәлби дөјүнәр,

Мәм—
Сән еј

Фәгәт ашигләрин вар өз беһишти,
Јараданы көрмәк шәрәфли ишдир.

Чәннәтдән учадыр дедијим мөкан,
Ора кирә билмәз һуријлә гылман.
Бизә нәсиб етди о јери худа,
Кәрәк өзкә диләк дүшмәсин јада!»
Битириб сөзүнү Мәмо олду лал,
Өнүндә гапылар ачылды дәрһал.
Чанын гәфәсиндә мәнһбус олан гуш,
Елә учуб кетди—биннадан јохмуш.
Пәрвазланыб галхды, көјә учалды,
Торпағын бухову өзүнә галды.
Гырыб зәнчирини шаһинтәк учду,
Учалды, учалды, әршә говушду.

МӘМИН ЈАСЫ ВӘ БӘКИРИН ӨЛДҮРҮЛМӘСИ

Јасдан хәбәр тутан гара бағлады,
Бәхтикәм ашигә һамы ағлады.
Бәдән мәнһбәсиндән ајрыланда чан,
Шәһәрдә көјләрә учалды фәған.
Фәрјадла, шивәнлә голду вәлвәлә,
Титрәтди дүнјаны санки зәлзәлә.
Ботанда бөјүкдән кичијә гәдәр—
Ушаг, гары, гоча, гызлар, кәлинләр,
Мәнсәб саһибләри, бәјләр, ә'јанлар,
Сәмими үрәкли, һәм бејниганлар—
Хүләсә, галмады бирчә нәфәр фәрд,
Гәлбини сармасын бу күн гүссә-дәрд.
Аләм Мәмо дејиб, матәм сахлады,
Гаралар үстүндән гара бағлады.
О Бәкир ки, Мәмин евини јыхды,
Гәфилдән Тачдинин јолуна чыхды.
Деди: «Еј фәсадчы, еј бәднијјәтли,
Еј инсан шәкилли, шејтан сифәтли,
Еј фитнә јувасы, сән еј бәд әмәл,
Мәгсәдин, мурадын јолунда әнкәл,
Мәм—Зинин көзүндән ганлы јаш төкән,
Сән еј дағ үстүндән чарпаз дағ чәкән,
Сөјлә, еј фитнәкар, хаин, надамәт,
Башымда гопардын нијә гијамәт?»

Мәмонун элимдән алана гәдәр,
 Һеј бәдинә кедиб јайдын фитнәләр.
 Дүшмәнлијин белә ағ ола-ола,
 Көзүмә көрүнүб чыхмысан јола?!
 Сән Мәми өлдүрүб гисас аласан,
 Үстәлик һәлә бир сағ да галасан?!»
 О, дәрһал Бәкири сәрди торпаға,
 Башы бәдәниндән дүшдү узаға.
 Өзүнү Мәмоја јетирди чәсур,
 Көрдү о чырагда һеч галмајыб нур.
 Тачдин башындакы тачы фырлатды,
 Мәмонун чәсәди үстүнә атды.
 Гардаш дејиб чәкди дәли нә'рәси,
 Һавалы әждаһа, көрдүјү кәсин
 Гәтлинә тез фәрман вермәк истәди,
 Бәкир кими јерә сәрмәк истәди.
 Ким өнүнә чыхса онун, јәгин бил.
 Шәксиз һәммин шәхси санарды гатил.
 Бу һалы ешидиб, јетишди әмир,
 Онун ајағына бағлады зәнчир.
 Онлар чәназәни галдыран заман,
 Гүссәләр гәлбләри долдуран заман,
 Көрүндү горхулу, гәмли әламәт,
 Һамынын башында гопду гијамәт.
 Тәдбирлә бағланмыш о див һајгырды,
 Дартыныб бухову, зәнчири гырды.
 Гандалы сындырыб, кәмәнди ачды,
 Гала гапысыны дағыдыб гачды,
 Әждаһа чыхараг мағарасындан
 Ирәли атылды елә һәммин ан.
 Табуту башынын үстүнә алды,
 Аһ-вајын сәдасы көјә учалды.
 Сон нәфәрә гәдәр шәһәр адамы,
 Матәм палтарыны кејмишди һамы.
 Шивән гопарараг обалар, елләр,
 Пәрдәли, исмәтли кәзән көзәлләр,
 Сачлары дағыныг чыхыб габаға,
 Јас ичинә кириб башдан ајаға,
 Нигабсыз, рүбәндсиз һамы бу ара,
 Мәмонун дәрдиндән кејмишди гара.
 Гары, кәлин, дајә ағы дејирди,
 Кечәгушу кими инилдәјирди.

Мәрсижә учалыб дүшәндә дилә,
Зин чыхды габага гәдд-гамәтијлә.
О Зәһрә улдузу ујуб бу сәсә
Чәназә өнүндә башлады рәгсә.
Чәми ағач, мејвә, гуш, вәһши һејван,
Дәрә-тәпә, дағ-даш, гарышга, инсан—
Һамы Мәмо дејиб налә јајырды.
Һәрә бир муғамла сызылдајырды.
Башдан-баша гара кејинән ада,
Ејнән бәнзәјирди гара булуда,
Ганлы көз јашлары ахыб, сүзүлдү,
Күлкүн јанагларын үстә дүзүлдү.
Елә бил, кәлмишди баһар мөвсүмү—
Бағлара јағырды јағыш сел кими.
Гаралар кејинмәк, матәм сахламаг,
Гара дөшлүк тахыб, чаршаб бағламаг—
Ботанда о күндән ејләдиләр гәт,
Гијамәтә гәдәр гој олсун адәт.

ЗИНИН БӘКИРИН ХЕЈРИНӘ ДАНЫШМАСЫ.

Ел мәзар үстүнә кетдији заман
Бир өлү көрүндү ганына гәлтан.
Тулланмышды јерә мурдарсајағы,
Нә саһиби чыхды, нә гәм ортағы.
Сорушдулар: «Кимдир кәлиб завала?»
Дедиләр: «Бәкирдир, дүшүб бу һала.
Тачдин јох ејләди дүнја үзүндән,
Ешидиб хәбәри аләм олду шән».
Нағылчы сөјләди белә рәвајәт:
Зинә чатан кими һәммин һекајәт
Кәлиб хаһиш етди: «Еј бөјүк әмир!
Сән дә, еј Тачдин, тәмкинли вәзир!
Төрәтмиш олса да мин фитнә-фәсад
Бәкирин һаггында етмәјин инад.
Аллаһ јараданда чини, инсаны,
Јерләри, көјләри—бүтүн дүнјаны,
Нә вахт јазылдыса өз јарына јар,
Рәгибини етди онлара дүчар.

Јохлугдан вар олуб, чыханда үзө
 Рәгиблә лазымыг бир-биримизә.
 Биз гырмызы күлүк, о бизим тикан,
 Биз долу хәзинә, о бизә илан.
 Күлү нә горујар? Тикан һүнәри!
 Илан бәсләмәзми хәзинәләри?
 Әввәл верди гәми, дәрди, чәфаны,
 Ахырда көстәрди доғру вәфаны.
 Заһирдә мұхалиф олса да әкәр,
 Батиндә ејләди бизи мүзәффәр.
 Һәркан олмасајды арада әнкәл,
 Ешгимиз оларды гуру, бош әмәл.
 Өзүнүн һалыны хараб ејләди,
 Биздән өтрү бөјүк саваб ејләди.
 Һәгиги вүсала бизи јетирди,
 Тәригәт јолуну о, нишан верди.
 Бизим јолумузун шәһиди олду,
 Иһанын! Бу бизә уғурлу олду.
 Мәмин мәзарына көзәтчи олан
 Бизим табута да олар пасибан.
 Она тохунмајын—мәндән әманәт!
 Гапы горумағы ејләјиб адәт.
 Биз вәслә јетәндә, јохдур буна шәкк,
 Бәкир гапымызда олачаг көпәк».

 Еј инсаф саһиби, еј бөјүк инсаф!
 Ајна да бу гәдәр һеч олармы саф?!
 Һеч сујун, бүллурун вармы гүдрәти
 Белә әкс етмәсин кин-күдурәти?
 Шәксиз, ешг одуна јанандан өзкә,
 Севкисини камил санандан өзкә
 Кимсәдә тапылмаз белә мәрһәмәт,
 Одур ки, не'мәти олачаг чәннәт.

ЗИНИН ӨЛМӘСИ...

Чаны чәллад ешгин шәһиди олан,
 Һагсызлыға фәда, фитнәјә гурбан—
 Дүнјада кунәһсыз кедән Мәмону
 Шаһ кими бәзәјиб, ахырда ону

Тәбрә тапшырараг дәм вериб көзә,
 Ел-оба јоллады кедәр-кәлмәзә.
 Хәзинәјә гојуб инчи оланы¹,
 Ајагда кизләдиб шаһмар иланы²,
 Башынын үстүнә санчыб әламәт,
 Дедиләр, танынсын кәлсә гијамәт.
 Мәмо мәнәббәтин сәһәри олду,
 Ешгә фәдаларын рәһбәри олду.
 Зин кәлди чинартәк дилдә нәләси,
 Дүшдү сәрв үстүнә сәрвин кәлкәси.
 Неј кими инләјиб гәлбләри јыхды,
 Көз јашы дурмајыб сел кими ахды.
 Санки лејсан ајы кирди араја,
 Гара булудлардан төкүлдү дәрја.
 Һәр дамла инчијә, лә'лә бәнзәди,
 Јағдыгча мөзары јағыш бәзәди.
 Ағлајыб, дәриндән чәкән кими «Аһ!»,
 Матәм әһли бирдән дејәрди: «Ал-лаһ!».
 Аһ-ваја сәсини һамы гатырды,
 Доггузунчу көјә сәда чатырды.
 Әскәр, гулам, вәзир, фағыр-фүгара,
 Дәрвиш, молла, әмир, шаһ, бәхтигара,
 Назәнин пәриләр, түрфә көзәлләр,
 Һуриләр, мәләкләр, обалар-елләр
 Үрәкдән едирди онунла фәрјад,
 Каинат-өзү дә дад чәкирди, дад.
 Галмады чанында Зинин тагәти,
 Дурмаға олмады күчү, һаләти.
 Әјләшиб Мәмонун мөзары үстә,
 Бунлары сөјләди о гәлбихәстә:
 «Еј чанын саһиби, үрәјин ганы,
 Мән күллү бағчајам, сәнсән бағбаны,
 Саһибсиз гојмусан бары, мејвәни,
 Бир һечәм, дүнјада көрмәсәм сәни.
 Күл бағчасы—јанаг, шәвә кими хал,
 Гәнирсиз көзәллик, гүсурсуз чамал,
 Сијаһ бадам, шәһла чешмә, әзиз чан,
 Алма, һејва, чүт нар, учабој фидан—
 Һамысы ләззәтли, дадлы, ширин там,
 Сәндән өзкәсинә һарамдыр, һарам.

¹ Мәм нәзәрдә тутулур.

² Бәкир нәзәрдә тутулур.

Бәдән ағачыны гој силкәләјим,
 Төкүлсүн мејвәси, варса һәр нәјим.
 Лаләни, нәркизи, сары сүнбүлү,
 Бәнөвшә, рејһаны, гырмызы күлү,
 Зүлфү, гара халы—дурмајыб бир ан
 Јахшысы будур ки, ејләјим талан.
 Палтарымы күлтәк дағыдым, сөкүм,
 Гој күлү, торпағы башыма төкүм.
 Зүлфүн һамысыны тел-тел ејләјим,
 Чәфа чәким, јетсин баша диләјим.
 Бағ-бағча, күл-јарпағ, нә варса көјчәк,
 Һәр ачылан гөнчә, һәр көзәл чичәк,
 Сәнин бахышынын јарашығыјды,
 Сәнин көзләринин бир нахышыјды.
 Дағыдыб һәр шеји, ејләјим талан,
 Галмасын һеч кимә, олсун пуч-јалан.
 Фәгәт дүшүнүрәм өзүм-өзүмә,
 Ачығын кәлмәз ки, мәним сөзүмә?
 Бәлкә чәзам сәнчә олмады мәғбул,
 Горхум будур мәни сајасан мәс'ул.
 Бу чаным, чәсәдим—ону јәгин бил,
 Өз һалал мүлкүндүр, саһибсиз дејил.
 Зәррә әскик олса күл чамалымдан,
 Инчијәрсән, онда дөзмәрәм, аман!
 Бу ағыр ситәмә ејләмәрәм таб,
 Сөјлә сәнә нечә верәрәм чаваб?
 Аз галыб вахтыма дүшүб торпаға,
 Сәнинлә әбәди гучаглашмаға.
 Арзумдур мәзара мән дә сәрилим,
 Јанында өзүмү мүгәддәс билим.
 Әзијјәт вермәјим нә күл чамала,
 Нә пәришан зүлфә, нә гара хала.
 Бирјоллуг саһиб ол әманәтинә,
 Говушуб јетишсин чан һәсрәтинә!».

 Зин бунлары дејиб кәсди сәсини,
 Үздү кен дүнјадан әлагәсини:
 Мәзара дөшәндә һүснүн султаны,
 Зәррәчә галмады чанында чаны.
 Һәнири кәлмәди, кетди нәфәси,
 Санки јанар шамын сөндү шө'ләси.
 Руһуну көндәрди пәрвәрдикара,
 Чәсәдини сәрди әзиз мәзара.

Төзэлэнди бир дэ елин матэми,
Дөндү дәрјалара гәлбләрин гәми.

Ел-оба јенидән ағлады зар-зар,
Көјләрә учалды аһлар, аманлар.

Үч күн јас гурулду бу дәрд-бөлаја,
Аһ-налә јүксәлди әрши-ә'лаја.

Накам өлән Зини өз нијјәтилә,
Гәбрә һазырлајыб ел адәтилә,

Һамы бир дэ дөндү мөзар үстүнә,
Фәрјад, һарај, налә учалды јенә.

Үрәкләр дөзмәјиб ган ағлады, ган,
Гәрг олду јағмура төзәдән һәр јан.

Көз јашы инчијә бәнзәди тәкрар,
Мәмонун гәбрини јенә газдылар.

Ики лә'л салынды бирчә гутуја,
Бир бүрчдә јер олду Күнәшлә Аја.

Пәрдәсиз гојулду онлар јанашы,
Бир-бирнә сөјкәнди достларын башы.

Елә ки, гутуну орда ачдылар,
Әмир деди: «Ал Мәм, бу да сәнә јар!»

Үч дәфә сәсләнди Мәмин түрбәси,
Чәсәддән учалды «мәрһаба» сәси.

Һаггын бу сиррини ешидән һәр кәс
Инаныб саф ешгә, чыхармады сәс.

Јүзләрлә афәрин, әһсән онлара!
Дүнјаја мејлини салмајанлара!

Әсири олмајыб варын-дөвләтин,
Әсири олдулар пак мөһәббәтин.

О һәгиги ашиг—дәрд-гәмә һәмдәм,
О бакирә пәри—көзләриндә нәм,

Ешгин тәшнәситәк кама чатмадан
Һәсрәтлә кетдиләр фани дүнјадан.

Дәрдә шәрик олуб ону бөлдүләр,
Белә һәјат сүрүб, белә өлдүләр.

Өмрүн чаван чағы бөлаја дүшән,
Һәјаты Зин кими ешгә дәјишән,

Ја да Мәмо кими севки гурбаны
Гыјыб, фәда етсә бу јолда чаны,

Дүшсә мин бөлаја, дүшсә мин ода,
Ахырда чатачаг јәгин мурада.

Јарәб! Сән оласан ешгин әзабы,
Јарәб! Сән оласан ашигин табы,

Бириси чох ләтиф, учабој күкнар,
 Бириси јамјашыл, көлкәли чинар.
 Доланды, бир охду гол-ганадлары,
 Елә бил гучмушду назлы јар јары.
 Чыхыб јахындакы мөзардан завал—
 Бир битки көјөрдү гангала мисал.
 Өз саһиби кими тиканы варды,
 Инанма јериндә динч отуларды.
 Чатыб ағачлара о мөрдимазар,
 Гојмады вүсала јетсин ики јар.
 Горуја билмәјиб өз мәнлијини,
 Ашикар ејләди дүшмәнлијини.
 Јетиб ики гәлбин шух дилдарына,
 Рәгибтәк сарылды будагларына.
 Хүласә, доланыб учаланлара,
 Онларын күнүнү ејләди гара.
 Көкүндәнсә кимин бәд хасијјәти:
 Бу адәт су илә јујулмаз гәти.
 Гырх ил Әбу-чәһл* гарпызы әксән,
 Дибинә јүз кәрә баллы су төксән,
 Күнәш ишығыјла күндә дојурсан,
 Нәмишә үстүнә күлаб да вурсан
 Нәр күн јарыб онун көк-дамарыны,
 Шәкәрлә долдурсан буғумларыны,
 Нә гәдәр сә'ј етсән де, хејри вармы?
 Сөјлә, ондан сәнә гарпыз олармы?
 Нәр нә едирсән ет, дүшүнмә анчаг—
 Онун ширин, дадлы бары олачаг.

НЕКАЈӘНИН СОНУ...

Јахшы бәләд олан көһнә дөврана,
 Некајәни белә јетирди сона,
 Деди: «Шан-шөвкәтли бир гоча ашиг,
 Данышдығы доғру, сөзүнә садиг,
 Хәјала даланда чан динчәләрди,
 Руху чәсәдинә галиб кәләрди.
 Сирләри ачмаға һүнәри варды,
 Һикмәт ову үчүн әршә чыхарды.

Көнүл аләмини сөкүб јыханда,
 Торпаг аләминдән сејрә чыханда,
 Фәләјин сирриндән олуб хәбәрдар.
 Бундан һәзз аларды агил ихтијар.
 Ондан көрүндүкдә белә кәрамәт,
 Агилләр аиларды иши, нәһајәт.
 Илһамы сел олан о мүдрик инсан,
 Һәгигәти бизә ејләјиб әјан
 Сөјләди: «Үз тутуб кетдим ризвана,
 Раст кәлдим ики мин һури-гылмана.
 Инчидән һөрүлмүш уча гәсрдә
 Әлбир чалышырды һамы бу јердә.
 Бир силаһлы адам Бәкирә охшар
 Гапынын ағзында тутмушду гәрар.
 Әлиндә вар иди ири дәјәнәк,
 Таныја билмәдим мән ону көрчәк.
 Дедим: «Еј улу шәхс, күлли-ихтијар,
 Бурда гапычысан, јохса саһибкар?!»
 Деди: «Танымадын? Кешик чәкирәм.
 Гапычылыг едән һәммин Бәкирәм.
 Севдалы Мәм—Зинин мүштәрәкијәм,
 Гапынын, бајырын мүбарәкијәм.
 Сәккиз мәртәбәдир көрдүјүн сарај,
 Бирини верибләр бурда мәнә пај.
 Кешикдә дурмушам әлимдә ағач,
 Бир пај саһибјәм, башымда зәр тач.
 Нөвбәтчи олсам да, дамағы чағам;
 Бу уча сараја мән дә ортағам.
 Һәрчәнди сифәтдә кешикчијәм мән,
 Әслиндә јолдашам онлара лүтфән.
 Дедим: «Ач сөјлә, еј сону бәхтијар,
 Мәнә бу һикмәти ејлә ашикар!
 Доғрудур, аллаһын лүтфү кенишдир,
 Бура нечә дүшдүн, бу нечә ишдир?»
 Деди: «Шејхим! Һәлә дејилсән ариф.
 Дүнјада чох шејә олсан да вагиф!
 Сөздә Мәмо—Зинә олмушдум рәғиб,
 Нәзәрдә дост идим, үрәкдә һәбиб.
 Дүнјадан гонардым верәрәк бәла,
 Онлары мин дәрдә едиб мүбтәла!
 Гәлбләринә долду түкәнмәз кәдәр,
 Дәрд-гүссә өнүндә бојун әјдиләр.

Өлүнчө ишлөтдим елә сијасөт,
 Дилдө дастан олду Мәмлә о афөт.
 Шөрө фитва вердим фани дүнјада,
 Башымы бу јолда ејләдим фөда.
 Бир-биринө зиддир һәр ики чаһан,
 Бири дикәринө рәғибдир јаман.
 Бирини атмағы ејләмәсән гәт,
 О бириндән әсла алмазсан ләззәт.
 Дүнја комасындан алыб онлары,
 Јүксәлтдим јерләрдән сәмаја сары!
 Чәннәти, ризваны бәхш етдим, инан,
 Бир чубуг вердиләр мәнә о бағдан».

Бәкир иши шејхә ејләјәндә чар,
 Шејх деди: «Ағ күнә чатан күнаһкар,
 Тачдин сәни вуруб етди чинајәт,
 Аллаһ көстәрдим и она инајәт?»

Деди: «Һасил олду онун мурады,
 Бәһиштә говушду, ода јанмады.
 Халиг бағышлады о чинајәти,
 Тачдинин адына јазды чәннәти.

Аләми һеј гатдым, тәскин олмадым,
 Ону ачиз гојду фитнә-фәсадым.
 Әлимдән ел зара кәлмәсин дејә,
 Әчәли о верди мәнә һәдијјә.

Заһирдә ејләди санки гәбаһәт,
 Јаманлыг раһатлыг јаратды фәгәт.
 Елә ишләр вар ки, јамандыр көздә,
 Елә фе'лләр дә вар јахшыдыр үздә.

Бири чәфа дону кејмиш әдаләт,
 Бири заһири һагг, әсли хәсарәт.
 Пәрдәли сахлады фәләк һикмәти,
 Ону мүәммәсыз етмәди гәти.

Јетәнә вермәјиб сирри һәмишә,
 Халиг ону ачды таныш-билишә.
 Кизлини етмәди о бизә мә'лум,
 Кими мәрһәм олду, кимиси мәһрум.

Јүз шүкүр! Тачдинлә мәнәм күнаһкар,
 Һәм дә Мәмлә Зинә бунун дәхли вар.
 Етдијимиз күнаһ кәлмәди саја,
 Бизә рәһм ејләди бөјүк худаја!»

Еј дост! Садигләрә һәмишә јар ол,
 Ја да јаманлара јахшы әғјар ол.

Жахшылыг итирмэз јахшы оланлар,
 Жахшылыгдан башга иш билмэз онлар.
 Версэн дэ онлара нэ гэдэр чэфа,
 Намысы чан-башла көстэрэр вэфа.
 Амандыр! Жаманла нэ дост ол, нэ тэн,
 Көпөклэ нэ дост ол, нэ дэ ки дүшмэн.
 Достлуг етсән, үзүн олачаг гара,
 Дүшмәнлик ејлэсән аларсан јара.
 Бу һикмэт, мөхсусдур ашиг олана.
 Әһдинэ, сөзүнэ садиг галана.
 Бәкир кими сучлу, нифаг салан кәс,
 Бүтүн әмәлләри һагсыз олан кәс,
 Ја да Тачдин кими күчлү-биләкли,
 Гәддар, давасевән, гаја үрәкли
 Әфв олар ашигин кәрамәтиндән,
 Бағышланар онун мәрһәмәтиндән.
 Чандан севән ашиг олуб хиласкар,
 Гәлбиндә мәрһәмәт гајнајыб дашар.
 Бу һикмәт, доғрудан, хејли ләтифдир,
 Доғруну гәбул ет, мәтләб зәрифдир.
 Еј јолчу! Һәмишә доғру јолла кет,
 Сәрраф ол, оланы дүзкүн тәхмин ет,
 Дүшмәнләр севкидән пај алса әкәр,
 Бәс достлар олмазмы даһа мө'тәбәр?
 Жахшылыг едилсә рәгиб олана,
 Достун үстүлүјү көләрми сана?
 Дост гәлбинә достун севкиси долса,
 Һагг иши ахтарыб, арајан олса,
 Һаглы зәнн едәчәк бир ону анчаг,
 Ондан башгасыны сајмајачаг һагг.

ҺӘГИГИ ЕШГ

Еј дүзүн, јаланын динләјиңиси,
 Тәфсир мүчтәһиди*, еј ағлын сәси,
 Ешг чамы Ханидә гојмады табы,
 Ширин зәнн ејләди ачы шәрабы.
 О гэдәр ичди ки, ојаг галмады,
 Дедији сөзләрдән акаһ олмады.

О мәстдир, кефинин олуб мә'муру,
 Диванәдир—башдан итиб шүүру.
 Ичдикчә һеј ичәр, даим сәрхошдур,
 Шәраб алыб-сатар, бу она хошдур.
 Бүтүн дедикләри ешгин һәвәси,
 Динләјәни олса—нејин наләси.
 О неји нә һалал, нә дә һарам бил,
 Пәрдәсиздир, фәгәт мәгамсыз дејил.
 Кәламы—күрд, әрәб, дәри* вә тази*,
 Бунунчүн шириндир сөзү, авазы.
 Бә'зиси бәһанә, бә'зиси бәһтан.
 Бә'зиси әфсанә, мәканы Ботан,
 Боти*, Мәһәммәди*, Силиф* тәзә-тәр...
 Бир азы лә'л, күмүш, бир азы көвһәр..
 Бәнзәјиб инчијә, ал мунчуглара,
 Бә'зиси парлагдыр, бә'зиси гара.
 Бәзәјиб-дүзәди көрпә ушагтәк,
 Базара чыхарды о гәлбикөврәк.
 Бә'зиси нағылдыр, бә'зиси мисал,
 Бир гисми һарамдыр, бир гисми һалал.
 Һәр нағыл идрактан көтүрдү гисмәт,
 Мисаллары олду өјүд, нәсиһәт.
 Бу сөзләрдә кәзмә башга мүәмма,
 Излә маһијјәти, мәгсәди амма:
 Ачыб көстәрмәкдир чамали-ешги;
 Исбат ејләмәкдир камали-ешги.
 Ешг нәдир?—Худаны көстәрән ајна,
 Күнәш тәки шәфәг верилиб она.
 Һәгиги севкинин гафили олма,
 Ән јахын јолуну узаға салма!
 Көзәл бир көвһәрди—о чинси кимја,
 Онун гәдрини бил, баһадыр, баһа.
 Чиласы олмајан нечә тәбиәт,
 Гафил, азмыш үрәк—һапы, нәһәјәт,
 Бах, һәммин көвһәрлә чилалы олар,
 Ешгин тәлгинијлә парлајар пар-пар.
 Һәр кимдә оларса мөһкәм ирадә,
 Мәһәббәт јолунда јетәр мурада.
 Мәһәббәт әвәсиз күзкүјә бәнзәр,
 Сирләр хәзинәси онда әкс едәр.
 Вармы бу дүнјада ешгдән әсәрсиз?
 Мүмкүнмү тапылсын зөвгдән хәбәрсиз?

Һәрә өдчүб-бичиб өз һәвәсини,
Бу јолда сәрф едәр ирадәсини.
Фәгәт бу елмдә ганан аздыр, аз—
Бир чоху нәфсинин ағасы олмаз,
Бир чоху сәфһдир, дүјмаз һәјаты.
Заһид* кими тутар о, мөвһуматы.
Беләси савадсыз сәфилдир, сәфил,
Мүршидсиз, рәһбәрсиз, зәлилдир, зәлил.
Зај һүснә дәјишиб гәлби дүнјада,
Һәгиги севкини верәрләр бада.
Кимиси хәрчләјәр ејш-ишрәтә,
Кими хулјадакы әбәдијјәтә.
Бу ики ишин дә чох зијаны вар—
Көз көрмәк зөвгүнүн мәһруму олар.

ДЕЈИН, БУ ЈУХУМУ, ЈОХСА ХӘЈАЛМЫ?

Саги! Сөјләсәнә бу нечә һалдыр,
Аләм бир јухуму, јохса хәјалдыр?
Онун бошлуғуну әсла сөјләмә,
Хәјал олдуғуну тәсвир ејләмә.
Һәјатла башлајыр аләмдә бүсат,
Өлүмлә гуртарыр ахырда һәјат.
Јә'ни јоха чыхыр әввәл вар олан,
Сонра јазыглашыр бәхтијар олан.
Фәләкләр, торпаг, од, һава, су... нәләр,
Исти, сојуг, гуру, илк маддә, чөвһәр—
Ортагды јараныб сыраланырлар,
Говушуб, ахырда араланырлар.
Багијә* әзәлдән онлардыр сәбәб,
Фанијә* кәлинчә ејнидир мәтләб.
Чөвһәрин сирлиси, ачығы вардыр,
Бә'зиси јүнкүлдүр, бә'зиси ағыр.
Дөрдлүкдән төрәјиб кәлдик чаһана,
Онлар нишан верди јолу инсана.
Һава һавалыгда, од сәпәчәкдир,
Сујунку ахмагдыр, күләк күләкдир.
Көһнә дәјирмана бәнзәјир фәләк,
Чархы кечә-күндүз долансын кәрәк.

Дәни—инсан оғлу, шаһидик буна,
 Торпаға көндәриб дөндәрир уна.
 Јохдур бу дәнләрин табы, давамы,
 Чувалдан нөвбәйлә төкүлүр һамы.
 Төкүлүб башлајыр парчаланмаға,
 Үјүнүб бирләшир, дөнүр јумаға,
 Сонра да јоғрулур. Бу гатышыгдан
 Јараныр мәһшәри* көрәчәк инсан.
 Нә гәдәр зилләтә кәрсә дә синә,
 Разыдырлар пислик мәртәбәсинә.
 Хүләсә, сәрсәмин биридир онлар,
 Билинмәз өлүдүр, диридир онлар.
 Лакин адам да вар, хош хасијјәтли,
 Нәфси пак, гәлби саф, дүзкүн нијјәтли.
 Сәпәндә торпаға белә тохумлар
 Әкинчи һәвәслә барыны јығар.
 Јердә чүрүмәсә тохум, әлгәрәз,
 Сүнбүлү јетишиб бар верә билмәз.
 Бу тохум сүнбүлә дөнәндә анчаг,
 Ону дөјүб, сонра едәрләр әрзаг.
 Ағыз дәјирманмыш—сән бир ишә бах,
 Дишләр даша дөнүб, дил олар чагчаг.
 Алыб һөвкәләјиб ону о гәдәр.
 Бәдән шәһәринә салыб кәздирәр,
 Бу иши көрәнләр тој тутуб она,
 Дөјә-дөјә әзиб, дөндәрәр уна.
 Хүләсә, беләчә чәксә дә зилләт,
 Бәдән гүввәләри ону едәр фәтһ.
 Каһ чәкичи гүввә өзүнә дартар,
 Каһ тутучу гүввә, әзиб ачыдар.
 Каһ һәзми гүввәси ону һәзм едәр
 Каһ иштәһ гүввәси сүмүрүб кедәр,
 Ахырда биширәр мәдә тәндири,
 Галмаз јарамајан һиссәнин бири.
 Сечиб јахшысыны, ләтиф оланы,
 Кәнара туллајар јердә галаны.
 Ајрылыб, араныб ән гијмәтлисн,
 Дағылар бәдәнә һәр бир зәррәси.
 Тәбин истинин маһир ашбазы,
 Бөлүчү кимјакәр—ишиндән јазы—
 Пајлајыб онлары һәр бир ә'заја,
 Гојмаз һеч бирини чатсын чәзаја.

Тәбии шәраба чевирәр ганы
 Гарачијәр илә үрәк тијаны.
 Һәјат шәрабијлә һәр ә'за доллар,
 Битки ширәситәк о, ширин олар.
 Харичи аләмдә көрүнүб ашкар,
 Дахили аләмә кириб гејб олар.
 Каһ чошуб, чағлајан дәрјаја дөнәр,
 Каһ да әчанб бир донда көрүнәр.
 Сонра өз әслиндә дәјәрәк көзә,
 Танунла, низамла о, чыхар үзә.
 Дүзүлдүјү заман мәрчана бәнзәр,
 Һәјатын шө'ләси онда әкс едәр.
 Һәјат дедикләри—үрәјин ганы,
 Гандыр гида верән, јашадан чаны!
 Нечә ки, дахили ејләјир мөкан,
 Сәрхоша охшајыр о гидасы ган.
 Тәзә битки кими кизли зәмидән
 Башыны галдырыб көјәрәр дән-дән.
 Доғулуб олса да о, ганда изһар,
 Јенә заман-заман суда јујунар.
 Јағмаса, су јохса, тапылмаз әлач,
 О данә олачаг мејвәсиз ағач.
 Фејз илә үстүнә сәпилсә јағмур,
 Јарпагла, мејвәјлә дајанар мәғрур.
 Бөјүк ағач олса бир вахт бу фидан,
 Көзәл мејвәсијлә газанса ад-сан,
 Јетишмиш барына шеһ чиләнәчәк,
 Көзәллик нурујла чилвәләнәчәк.
 Аллаһ һүзурунда газаныбса һагг,
 Шаһын һөрмәтинә лајиг олачаг.
 Будур, ән дәјәрли, көзәл һәдијјә,
 Учалыб шөһрәти јетәчәк көјә.
 Башында парлајыб севкинин тачы,
 Она дејиләчәк: руһландырычы.
 Онун будағлары сејрәк олса да,
 Надир ағачлардан сајылыр о да.
 Бахымсыз галарса һәркаһ һавада,
 Әзаблар ичиндә кедәчәк бада.
 Кәрәк күчлү олсун онун күбрәси;
 Јарансын ичиндә бөјүмәк бәһси.
 Шәриәт күнәши алтында бишсин,
 Ајын шәфәғи дә үстүнә дүшсүн.

Вахт өтүшүб дөвран чатанда, бир-бир
Јетишән мејвөләр төкүлөчөкдир.

Иззәт зирвәсини атмаса әкәр,
Зилләт торпағына батмаса әкәр,

Олмаз һагг јолунун икид сәрвәри,
Олмаз әдаләтин, һаггын әскәри.

Беләликлә, кечиб о, әлдән-әлә,
Мәртәбә-мәртәбә јетәр мәнзилә.

Мејвәни төкмәсә чатмаз шөһрәтә,
Дадлы лохма олмаз, дөнмәз шәрбәтә.

Шәрбәт шириндирсә, там һазыр дејил,
Һәм ачы, һәм туршса, јетишмәјиб, бил,

Шәрбәт пир әлијлә бишиб дојунча,
Күпәдә гајнајыб, габармајынча,
Бүрүзә дә вермәз кејфијјәтини,
Һеч кимсә анламаз маһијјәтини.

Хуласә: һәрарәт чамалы илә,
Ғысасы: Шөвкәтин чәлалы илә
Әријиб јох олуб о маја-хәмир,
Јенидән топланыб бирләшмәлидир.

О илаһи шәфәг, күчлү һәрарәт,
Од-атәш, мөһкәмлик верән о гүдрәт
Дүрдини чөкдүрүб јарыбајары,
Говар тәркибиндән сују, бухары.

Уча мәртәбәдә сүзүлән кими,
Төчрид мәгамына дүзүлән кими,
Елә ки маједән ајрылды чөвһәр,
Јенидән шүшәјә ахыб төкүләр.

Шүшә дар олса да, шүкүр худаја,
Бәнзәјәр гәлб ачан кениш сәһраја.
Рәнкилә бир олса долу пијала—
Истидән ғызарыб чалса түнд, ала,

Демәли, олмамыш мөһүрлү шәраб,
Мәгамла јетишмәк она дејил баб.
Өзү варлығыны ејләмәсә гәт,
Гүдрәтдән верилмәз она ишарәт.

Сәбәбкар олмаса гәлб сәфасына
Илаһи мәчлисдә јер јохдур она.
Мәһв олмаса, һагга о, јетә-јетә,
Говушмаз илаһи әбедијјетә.

Фаниликдән доғар багилик бишәкк,
Бәс багилик нәдир?—Һагга јетишмәк.

Бу говушма һагла бир олмаг дејил,
 Бу, ајрылмаг, ја да тәк галмаг дејил.
 Бу минвалла кедән чатар мурада,
 Мүридләр* говушар һагга дүнјада.
 Јарәб! Биз корларын өнүндән дә, сән
 Нә олар бир дәфә пәрдәни чәксән?
 Бизә нәсиб ејлә—өзүнү көстәр,
 Нә олар өртүксүз көрүнсән әкәр.
 Далғаланан көрүб һаггы дәрјатәк
 Нә олар бир анлыг биз дә сејр едәк!
 Бу тәглид, зәнн, куман—нә шүбһә варса,
 Нә олар дәјишиб сүбут оларса?
 Үрәкдә галмасын «нәдән», «нијә», шәкк,
 Нә олар «нәдән»сиз биз сәни көрсәк?
 Инам вар, о вачиб зат олан јердә,
 Һејиф, имкан чәкир араја пәрдә!
 Јарәб! Бизи биздән сән хилас ејлә,
 Ач, таныт өзүнү, гәсдини сөјлә.
 Бу јүрүш, јолчулуг, мәрһәлә ашмаг
 Хошбәхт мүридләрә мәхсусдур анчаг.
 Говушма һеч гисмәт олмаз бир кәсә,
 Әзәл күндән халиг рәва билмәсә.
 Чүнки иши хараб, јолу азаныг,
 Јахшынын јанына јаман јазаныг.
 Абид рија илә оларса һәлак,
 Күнаһкар дуајла дөнүб олар пак.
 Зүлмәтә бәнзәјир аләм һәр заман,
 Јол вериб, аздырыр бизи јарадан.
 Галдырыр хәјалын сејрәнказына,
 Гисмәт едир күнаһ, зәлаләт чана.
 Фәгәт бизә вериб азча ихтијар,
 Биз һијләкәр олдуг, һәм дә нәфси дар.
 Вердијини әлдән сонра тез алыб,
 Биз галмышыг, онун кәрәми галыб.
 Јахшысы будур ки, јалварсын һәрә,
 Садәчә бу бәсдир биз асиләрә:
 Күнаһкар олсаг да, рәһмлидир һагг,
 Худаны әввәлчә кәрәк таныјаг,
 Сонра онун ады горхутсун бизи,
 Алимләрдән сораг өз динимизи.
 Әмәл едәк она, нечә десәләр,
 Бу фани дүнјада кечәнә гәдәр.

Аллаһын лүтфүнү едәк мүтәккә,
О бизи мәһшәрдән гуртара бәлкә!

СОН СӨЗ ВӘ ГӘЛӘМЛӘ СӨҤБӘТ.

Еј әслән пијада олан шаһсувар*,
Еј ағ сәһифәнин үзүнә дилдар!
Сән еј бојнубүкүк, заваллы шаир,
Фүсункар сәһрбаз, чадуда маһир,
Еј сәһрада азыб әјри јол кедән,
Еј әбәс бөјүклүк иддиасы едән,
Еј учу јонулмуш бәдрәнкли гәләм,
Кәл гумаш кағыза кәтирмә әләм,
Көзәллик адыјла јаздын, олду зај,
«Беј»лә, «дал»ла¹ ону ејләмә рүсвај.
«Хубар»* кими нарын хәтти көрүнчә,
Ким сөјләмәз зәриф, ким демәз инчә?
Амма мәшг олуна чохлу позулса,
«Силус»*, «Нәсиһ»* кими ири јазылса,
Галдырар арадан һүсн-чамалы,
Галмаз көзәллијин шөвгү, камалы.
Дилбәр инчә олса нә шүбһә, нә шәкк,
Хәтт-халы јөндәмсиз олмасын кәрәк.
Ај чамал үстүндә ә'ладыр зинәт,
Јујулчаг јох олуб кетмәсә фәгәт.
Еј гәләм! Јазыны хејли узатдын,
Ағ кағызы мәнә сән чох гаралтдын.
Сөзләрин варса да инчи гијмәти,
Чохалса азалар, галмаз һөрмәти.
Гијмәтдә тај һаны көвһәрә, лә'лә?
Чүнки чох надирдир, аз дүшәр әлә.
Хәтаны, гәләти, сәһви, јаланы,
Јаманы, әјрини, күнаһ оланы—
Дүшүнмәдән јаздын кағыза әбәс,
Онлары охујуб, бәјәнмәз һеч кәс.
Јајылыб, јол тапмаз гәлбә сөзләрин,
Кимсә демәз сәнә әһсән, афәрин!

¹ Бәд әмәллә.

Еј бэд иш устады, һагсыз ситәмкар,
Еј әдәбдән узаг, арсыз хатакар!
 Учуну гәдләјиб јондум нә гәдәр,
 Јенә зәһмәтими ејләдин һәдәр!
Учуну һәр нечә чәртдимсә ити,
Јенә шәр иш олду фикрин, нијјәтин!
 Һәддини чох ашдын бу Хани кими,
 Көзәл лөвһә чәкдин о Мани* кими..
Ојнама, ојнатма, батма кұнаһа,
Аздырыб, чашдырма, төвбә ет даһа!
 Нечә ки чатмајыб сонунчу нөвбә,
 Гајыт доғру јола, гајыт, ет төвбә!

* * *

Нөвбә јетишәндә јағы гәләмә
Јазылды кұнаһла долу бу намә.
 О гәви пәһләван, саһиби-һүнәр,
 Өјүнүб, белинә бағлады кәмәр.
Бармаг Дүлдүлүнә* минән о габил,
Дәрһал чәбһә тутду бизә мүгабил.
 Бизимлә өчәшиб, чошду шаһсувар,
 Дилиндән үстүмә чәкди зүлфүгар*.
Гызыб, бу ситәмә ејләмәди таб,
Үзүмә габарыб, гајтарды чаваб.
 Деди: «Әһмәд! Нә вахт јолуму аздым?»
 Сән нә сөјләдинсә, мән ону јаздым!
Сөзүн ја хош олсун, ја үзкүн олсун,
Фе'лләрин әјри, ја дүзкүн олсун,
 Еј бәдәмәл! Јахшы билирсән өзүн,
 Саһиби, гаили сәнсән һәр сөзүн.
Неј идим—галмышдым гамыш чөлүндә,
Меј идим—олмаздым ичән әлиндә,
 Кәсиләнә кими јох иди адым,
 Нә сәсим вар иди, нә дә фәрјадым.
Мәни өз елимдән, обамдан алдын,
Тајымдан-тушумдан узаға салдын.
 Алыб бир парчамы башдан-ајаға,
 Дәлик-дешик етдин «Ол!»ла, еј аға.
Ахырда ешг адлы бир баға гојдун,
Мәһәббәт одујла гәлбими ојдун.
 Пүфләјиб бәхш етдин чәсәдимә чан,
 Көнлүмдә јурд салды аһ-налә, фәғань.
Чијәrimi јахдын, фәрјад ејләдим,
Сән нә үфүрдүнсә, ону сөјләдим.

Нә дилим-ағзым вар, нә һәвәслијәм,
Нәфсим, нәфәсим јох, гамыш нәслијәм.
Мәндә шән мәчлисә мараг ојатдын,
Күнаһ дәфтәрини сән гаралатдын!
Кәнардан баханлар билмир нәјәм мән,
Амма чалан сәнсән, гуру нәјәм мән.
Нејин өз-өзүнә сәси чыхармы?
Гәләмин јазмаға өз күчү вармы?
Катибдир гәләмә гара јаздыран,
Сазәндәдир неји јолдан аздыран.
Гәләм, китаб, дәфтәр, гамыш неј, нишан,
Атычылыг, һәдәф, сүзән ох, каман—
Шәрин мајасытәк мәнкумдур онлар,
Диггәтдән узагдыр әсил күнаһкар.

* * *

Еј аллах! Билирсән, Хани һәр нәсә,
О да гәләм кими дүшүб мәнбәсә.
Сәнин әлиндәдир гәлби мүттәсил,
Әли дә өзүнүн әлиндә дејил.
Башына сән гојдун әзәлдән камал,
Һәр нә истәдинсә, о јазды дәрһал.
Әмирсән, о исә ичрачы мә'мур,
Мә'мурун күнаһы һәмишә мә'зур!
Вердинсә дә она азча ихтијар,
Гајтарды керижә, сәнсән саһибкар.
Тәпәдән-дырнаға, гәләми, елми,
Сәнин ирадәнә табә дејилми?
Билмәз зәрәрини, гәнаәтини,
Анламаз хејрини, мәнфәәтини.
Һансыны бујурсан, јохдур јаланы,
Неј кими чалачаг һәмин һаваны.
Ағы гаралајыб газанса күнаһ,
Онун да сәбәби өзүнсән, валлах!
Фәгәт мүрәккәбә батырыб гамыш,
Чохлу ағ кағызы о гараламыш.

Жазыларын она өjrөдиб жазы,
Жанлыш сөзлөр жазмыш отуз ил азы.

Тарих мин алтмыш бир иди онда¹.

Вахт jетиб jохлугдан о jарананда,

Башчы олуб чөми кyнаһкарлара,

Бу ил гырх дөрд jаша кириб фyгара².

Кyнаһлардан jыгыб дөвлөти, малы,

Јохдур jахшы ишдән бирчө мисгалы.

Нечө парлаг бир ешг вердин мөрдана,

Көзөл бир өлүм дө гисмөт ет она.

А би-

с

Адә

л

Ара

Асәс

в

Баг

Баг

д

Бејт

и:

ој

Бөл

ој

Биж

зи

Бил

д

Бот

Бот

Бүх

ди

Вам

ре

Бәст

Гара

Гејс

Гејс

Гәнд

Гув

Гут

Гүд

би

Дан

Даш

Дөр

Дөр

Дәч

Дул

Әб

у-

сы

Әзр

Әл

дә

кү

¹ Бу әсәри јазанда Ә. Ханнин 44 јашы вармыш ки, бу милади 1695-чи илә тәсадүф едир.

² Мүәллифин һичри 1661-чи илдә (милади 1651-чи ил) анадан әлмәсына ишәрәдир.

ИЗААЛЛАР

- А би-һәјат — дирилик сују, куја Хызр пејғәмбәр зүлмәтдә һәмниң сују тапыб ичмиш вә әбәди һәјата говушмушдур.
- Адәм — дини әфсанәјә көрә Јер үзүнүн илк пејғәмбәри вә инсанларын улу бабасыдыр.
- Араз — бах: Көвһәр.
- Асәф Бәһрија — рәвәјәтә көрә Сүлејман пејғәмбәрнин ағыллы вәзирн олмушдур.
- Баги — әбәди, дини әгидәчә ахирәт, о бири дүнја.
- Багдад — мүасир Ираг республикасынын пајтахты; гәдим фарс дилиндә «Аллаһын һәдијјәси» демәкдир.
- Бейтүлакса (Бейти-Әгса) — Кә'бәдән «Чох узагда олан ев» мә'насында ишләдилмишдир. «Бейти-Әгса» Гүдс шәһәриндә көзәл орнаментләри олан бир мәсчидин дә адыдыр.
- Бәлук (Бәлукја) — рәвәјәтә көрә Израил пејғәмбәрнин һијләкәр оғлунун адыдыр.
- Бижан — «Шаһнамә»дәки бир образын адыдыр. Бурада Бижаның зирзәмијә салынмасы эпизодуна ишарә едилир.
- Билгәјс — әфсанәјә көрә Сүлејман пејғәмбәрнин арвады олмушдур. Шәрг әдәбијјатында ағыллы гадын тимсәлidyр.
- Ботан — Күрдүстанда јер адыдыр.
- Боти — күрд тајфасы, күрд дилинин бир ләһчәси.
- Бүхур — бә'зи ағачлардан чыхан јапышган кими бир маједир, јандыранда хош гохусу олур вә әтријјатда ишләдилир.
- Вамиг — фарс шаири Үнсуринин «Вамиг вә Әзра» әсәринин гәһрәманы.
- Бәстан — Күрдүстанда јер адыдыр.
- Гарадаш — бах: Кә'бә.
- Гејс — Мәчнунун әсил ады.
- Гејсәр — рум падшаһы.
- Гәндил — әввәлләр зейтун јағы илә јанан бәрбәзәкли чыраг.
- Гувешт — Шәрг һавасы, муғамлардан бири.
- Гутәр — күрд гадынларынын алын бәзәји.
- Гүдәрс — «Шаһнамә»дә ады чәкилән күрд пәһләванларындан бири.
- Даниал — әфсанәјә көрә јуху јозан јәһуди пејғәмбәридир.
- Даш — бах: Гарадаш.
- Дәрваза — Күрдүстанда јер адыдыр.
- Дәри — гәдим фарс дили.
- Дәчлә — чај адыдыр.
- Дүлдүл — әфсанәјә көрә биринчи имам Әлинин атынын адыдыр.
- Әбу-чәһл — Әрәбистанда торпағы һәддиндән артыг шор вә јарарсыз олан јер ады.
- Әзра — бах: Вамиг.
- Әләст — рәвәјәтә көрә аллаһын руһлардан: «Мән сизин танрыныз дејиләмми?» сорушдуғу вә онлардан «бәли» чавабыны алдығы күн.

Әли Нәрири — XI әсрин мәшһур күрд шаири. Илк күрд дили грамматикасынын мұәллифидир.
 Әмәр — Күрдүстанда јер адыдыр.
 Әмир Мирзә — XVII әсрдә јашамыш адлы-санлы күрд әмирләриндән биридир.
 Әнбәр — әтир нөвү.
 Әнга — Гаф дағында јашајан әфсанәви гуш.
 Әрәсту — Аристотел (е. ә. 384—322) — Македонијалы Искәндәрин тәрбијәчиси олмушдур. Поетика елминин баниси сајылыр. Гәдим дүнјанын ән бөјүк философларындандыр.
 Әржәнк — бах: Мани.
 Әфлатун — Платон (е. ә. 428—348) — мәшһур јунан философу, идеализмин баниси, Сократын шакирди олмушдур.
 Әчәм (Әчәмиләр) — Әрәбләрин әрәб олмајан халглар, әсасән, иранлылар вердикләрн аддыр. «Әчәми» сөзү гәдим Иранда һакимийјәт сүрмүш Ачамјан-Пишдадјан сүләләси адыннан алынмышдыр.
 Заһид — ибадәтлә мәшғул олан.
 Зәмзәм — Кәбәнин јахынлығында олан бир су гујусунун ады. Мүсәлман әләминдә онун сују мүгәддәс билинир.
 Зәрдүшт — Атәшпәрәстләрин пејғәмбәри вә атәшпәрәстлик дининин баниси. «Авеста»нын мұәллифи сајылыр.
 Зөһрә — Венера планети. Күнәш әләминин икинчи улдузу. Мифолокијада көзәллик вә ешг илаһәси. Шәрг әдәбијјатында көјүн чалғычысы, мусигичиси кими дә ишләдилір.
 Зүбад — әтир нөвү.
 Зүләјха — дини рәвәјәтләрә көрә Јәғуб пејғәмбәрин оғлу көзәл Јусифи әввәл зиндана салдырмыш вә сонра она әрә кетмишдир. Зүләјха Шәрг әдәбијјатында көзәллик рәмзидир.
 Зүлфугар — имам Әлинин ғылынчынын адыдыр. Јахын Шәрг әдәбијјатында фәтһ, гәләбә вә шөһрәт рәмзи.
 Ибраһим Хәлил — дини әфсанәјә көрә пејғәмбәр олмушдур, бүтпәрәстлик әлејһинә чыхдығы үчүн Бабил һөкмдары I Нәмруд Ибраһими ода атдырыр, куја од күләстана чеврилиб ону јандырмыр.
 Инкир — дини әфсанәјә көрә өлән инсанлары о дүнјада сорғу-суала тутан мәләкләрдән бири.
 Ираги — Шәрг һавасы, муғамлардан бири.
 Ирәм — Ирәм бағы, беһишт.
 Иса — христиан пејғәмбәри, әфсанәјә көрә о, нәфәси илә өлүнү дирләдәрмиш.
 Искәндәр — Искәндәр Зүлгәрнејн, Македонијалы Искәндәр (е. ә. 356—323). Бир чох өлкәләри зәбт етмишдир. Низаминни «Искәндәрнамә» әсәринин гәһрәманыдыр.
 Јәғуб — рәвәјәтә көрә пејғәмбәр олмушдур. Әфсанәләрдә гардашлары тәрәфиндән гујуја салынмыш Јусифин атасыдыр. Шәрг әдәбијјатында оғул фәрағы көрмүш аталары Јәғуба бәнзәдиләр.
 Јусиф — бах: Зүләјха вә Јәғуб.
 Канон — чалғы әләти.
 Кафур — кафур ағачындан алыннан вә табәбәтдә ишләдилән маддә. Шәрг әдәбијјатында ағлыг вә хошәтирилилик рәмзидир.
 Қашо — топу ағачла вурулан халг ојуну.
 Кеј — гәдим Иран шаһларына верилән ләгәб.

Кә

Кә

Кә

Кә

Кә

Кү

Кү

Кә

Кү

Кү

Лә

Лә

Ма

Мә

Мә

Мә

Мә

Мә

Мә

Мә

Мә

Мә

Ми

Ми

Мо

Мү

Мү

Мү

Мү

Мү

Мү

На

На

Нә

Нә

Нә

Кə'бə — исламијјəтин мугəддəс јеридир ки, Мəккə шəһəриндə бəјүк бир мəсчидин һəјəтиндəдир. Дини е'тигада кəрə кəјдən кəлмиш мəшһүр «Гара даш» («Һəчəрүл-Əсвəд») Кə'бədəдир. Мəккəјə кəдиб Кə'бəни зијарəт едən мə'минлəрə һачы дејилр.
 Кəрбəлə — Ирагда имам Һүсəјини дəфи едилдији шəһэр. «Кəрбəлə сусузү» — имам Һүсəјнə ишарəдир.
 Кəсрə — Ираныи Сасанилəр сүлалəсиндən Əнуширəванə вə ондан сонра кəлən Иран шəһлəрына верилən лəгəбдир.
 Кəфн — күрд гадынларыныи баш кəјими.
 Кəвсəр — дини рəвəјəтə кəрə чəннəтдəки чəјдыр.
 Курманчи — күрд дили диалекти. Бу диалектдə Түркия, Шимали Иран, Шимали Ираг, Сурија вə Совет Иттифагында јашајан күрдлəр данышыр.
 Күррəнə (Кəрəнај) — гəдимдə ордуда чалынан шəјлүр.
 Кəвһəр, араз — «кəвһəр»: өзү өз варлығыны кəстəрən мəддə, «араз»: өзү өз варлығыны кəстəрмəјən, кəвһəр мəһтəч мəддə.
 Күлкүн — Ширинии миндији əфсанəви ат.
 Күрз — башы дəмир вə ја дашдан олан топпуз.
 Лəјли — Шəрг əдəбијјатында кəзəллик вə вəфə рəмзи.
 Лəғман — əфсанəви философ вə мəшһүр һəким. Классик шəрг əдəбијјатында бүтүн хəстəликлəрə əлəч едən тəбиб.
 Мəни — мəшһүр нəғгашыи адыдыр. Рəссамлыгда Рум вə Чин сənəт-карларына үстүн кəлмишдир. Шəргдə кениш шəһрəт газанмыш «Əржəнк» əсəринии мүəллифидир.
 Мəјдан — Күрдүстанда јер адыдыр.
 Мəгамəт — бурада əфсанəјə кəрə Ибраһим пəјғəмбəрин Кə'бə јанындакы јери.
 Мəғамн — Шəрг һавасы.
 Мəккə — Əрəбистан јарымадасыныи гəрбиндə шəһэр, Мəһəммəd пəјғəмбəрин анадан олдуғу јер. Мүсəлманларын мугəддəс, дини мəркəзи.
 Мəргəвəр — Күрдүстанда јер адыдыр.
 Мəсиһ — бах: Иса.
 Мəһəммəd — ислам дининии əсасыны гојан пəјғəмбəр.
 Мəһəммəди — күрд дилинии бир лəһчəsi.
 Мəһшəр — дини е'тигада кəрə өлүлəрини дирилиб јығылачағы јер.
 Мəчун — Шəрг əдəбијјатында фəчиəли мəһəббəт гəһрəманы.
 Мизрағ — узун саплы, учу ити дəмирдən гəјрылмыш низə, чида.
 Мирзə — бах: Əмир Мирзə.
 Молла Чизирн — XIV əсрин танынмыш күрд шаири. Күрд хəлпəдэлəри инди дə онун гəзəллəрини охујурлар.
 Мүнкир — бах: Инкир.
 Мүрид — Тəригəтдə шəјх вə ја мүршидин изи илə кəдən.
 Мүршид — мүридлəрин башчысы.
 Мүчтəһид — шиə алəминдə дини ганунлары, еһкамлары тəфсир едən, шəһр едən баш руһани.
 Мүшк — чəјран кəбəјиндən чыхан кəзəл гохулу мəддə.
 Мүштəри — Јупитер планети.
 Нарынч — портағалдан кичик, дады даһа турш олан ситрус бит-киси.
 Накур — шəјлүр типли чалғы алəти.
 Нəвə — Шəрг һавасы, муғамлардан бири.
 Нəркиз — Күрдүстанда јер адыдыр.
 Нəсинһ — əрəб əлифбасында јазы нəвү.

- Нəхшəб — Карти шəһəринə орта əсрлəрдə верилən аддыр. Куја үсјан башчысы Муканна өзүнүн дүзəлтдији сүн'и Ајы Нəхшəб гујусунда кизлəдир вə кечəлəр чыхарымыш ки, тəбиəт гүввəлəринин дə она тəбə олдуғуну пүмəјиш етдирсин.
- Нилуфəр — Шəрг əдəбијјатында кəзəллик рəмзи. Һəрфи мə'нада су занбағы.
- Нун — эрəбчə Һəрфин адыдыр ки, əјри олдуғундан гашлара ишəрəдир.
- Нур сурəси — Гуранда гадын вə киши мүнəсибəтлəри Һаггында сурəдир.
- Нун — дини əфсанəјə кəрə пəјғəмбəрлəрдəндир. Сəнəти нəччарлыг (дүлкəрлик) олуб. Куја 500 јашында икən алаһын əмри илə өз аилəсинин вə Һəр бир Һəјвандан бир чүт кəтүрəрəк өзү гајырдығы кəмијə гəјмуш, јағыш вə туфан нəтичəсиндə су јерин үзүнү кəтүрдүкдə 40 күн сујун үзүндə галмышдыр. О вахт куја бүтүн инсанлар мəһв олмушду. Индики инсанлар исə Нунун тəрəмəсидир.
- Нүчум — улдузларын вəзијјəти вə Һəрəкəтиндən бəһс едən елм, астрономија.
- Одлу ағач — рəвəјəтə кəрə Муса пəјғəмбəрин Тур дагында кəрдүјү нур сачан ағача ишəрəдир.
- Рəсəдхана — кəј чисимлəри мұшəһидə едилən јер.
- Ризван — дини əфсанəјə кəрə бəһиштин баш гапычысыдыр. Бə'зən чəннəтə дə ризван дејилир. Бурада Тачдинə ишəрəдир.
- Рум — Туркијəнин Анадолу тəрəфлəри вахты илə Рум адланырды.
- Рүбəб — симли чалғы алəти.
- Рүстəм (Рүстəм-Зал) — Фирдовсинин «Шəһнəмə» əсəринин гəһрəманы, гүввəтлн пəһлəван. Шəрг əдəбијјатында гəһрəманлыг рəмзи.
- Сəј — дини вəзифə.
- Сəклан — Күрдүстанда јер адыдыр.
- Сəмəндəр — Шəрг əфсанəлəринə кəрə одда јанмајан гушдур.
- Сəмум — сəһрəларда əсən чох шиддəтлн исти вə гуру күлək.
- Сəнтур — чалғы алəти.
- Сидрə мəгамы — пəјғəмбəр мə'рача кедəркən данышдығы јер.
- Силнф — күрд тəјфасы, күрд дилинин бир лəһчəси.
- Силус — эрəб əлифбасында јазы нөвү.
- Сирили əса (Əсаји-Муса) — əсəтирə кəрə Муса пəјғəмбəрин илана чеврилə билən дəјəнəји.
- Сур — дини рəвəјəтə кəрə гијамəт күнү олүлəри дирилтмək үчүн алаһын дəрд мөлəјиндən бири олан Исрафиј тəрəфиндən чалыначаг нəфəс алəтинин ады.
- Суфи — суфи тəригəтинə мəнсуб олан адам, зəһид.
- Сүлəјман үзүјү (хатəми) — куја Сүлəјман пəјғəмбəрин бир үзүјү (мəһрү) вармыш ки, бунун вəситəсилə бүтүн алəмə Һəкм едəрминш.
- Тəзи — гəдим эрəб дилинин бир диалекти.
- Тəнбур — симли чалғы алəти.
- Тəһəмтан — гүввəтлн, күчлү, гəһрəман, нəһəнк демəкдир. Јахын Шəрг əдəбијјатында, хүсүсən, «Шəһнəмə»дə мəшһур Рүстəм Залын лəгəблəриндəндир.
- Туба — əфсанəјə кəрə чəннəтə кəзəл, Һүндүр бир ағач.
- Тур — Əрəбистан јарымадасы илə Мисир арасында јерлəшən Сина јарымадасында бир дағын ады. Əфсанəјə кəрə Муса пəјғəмбəрин алаһла илк данышыг јери.

Турунч — портагал нөвү.

Тути — гуш адыдыр. «Тути мисал», јә'ни тути гушу кими ширин ләһчәли.

Тутија — аз тапылан көз дәрманы.

Уд — 1) јандыранда хош гоху верән ағачдыр. Ондан әтир алыныр.
2) симли чалғы аләти.

Ушшаг — Шәрг һавасы, муғамлардан бири.

Үмрә — дини вәзифә.

Фани — мүнәггәти, дини әгидәчә бу дүнја.

Фәкн Тәјран — XII әсрин көркәмли күрд шаири. «Шејх Сән'ан» вә бир чох башга әсәрләрин мүнәллифидир.

Фәғфур каса — фәғфур Чин һөкмдарына верилән фәхри аддыр ки, онун мәчлисиндә ишләдилән гүјмәтли гәдәһидир.

Фәрат — чај ады.

Фәһад — Низаминин «Хосров вә Ширин» әсәринин гәһрәманларыннан бири. Сәдагәт вә гәһрәманлыг рәмзи.

Хаган — Чин һөкмдарларына верилән ад. Сонралар бу ад монгол, татар, түрк һөкмдарларына да верилмишдир.

Халид — өлмәз, әбәди. Бурада Ибраһим Хәлил пејғәмбәрә ишарәдир.

Хатәм — үзүк.

Хүтән (Хотан) — Чинә дахил олан Шәрги Түркистанда шәһәр вә јер ады. Көзәл гадынлары, ә'ла мүшкү вә ипәји илә мәшһур олмушдур.

Хызр (Хыдыр Нәби) — әфсанәви пејғәмбәр, әдәбијјатда вә рәвәјәтләрдә Хызрын зүлмәтә кетмәси, дирилик сујундан (аби-һәјатдан) ичмәси тәсвир едилир.

Хосров Пәрвиз — Низаминин «Хосров вә Ширин» поемасынын гәһрәманы.

Хубар — әрәб әлифбасында зәһрәбинлә охунан кичик јазы нөвү.

Хулук — көзәлләри илә мәшһур олан әфсанәви Чин шәһәри.

Һалә — Ајын дөврәсиндәки ишыглы даирә.

Һарун (Гарун) — рәвәјәтә көрә ән варлы вә ән хәсис бир шәхс олмуш. Муса пејғәмбәрин көмәји илә варланмыш вә онун дедјинә әмәл етмәдијинә көрә куја хәзинәси илә бирликдә јерин дибинә батмышдыр.

Һарут — дини рәвәјәтә көрә Һарут вә Марут сәһр мәлаикәләридир. Куја аллаһ тәрәфиндән чәзаландырыларак Бабилистанда бир гујуда башы ашағы асылмыш вәзијјәтдә әзаб чәкирләр. Ким о гујунун јанына кетсә онлардан сәһр өјрәнәр. Бурада көзәлин зәнәхданы һәмин сәһрли гујуја бәнзәдилир.

Һатәм (Һатәми Тан) — VI—VII әсрләрдә јашамыш әрәб гәбилә башчысы вә шаирләриндән бири. Шәрг әдәбијјатында ән варлы вә сәхавәтли инсан рәмзидир.

Һинду — бурада гара хал.

Һума — чәннәт гушу, дөвләт гушу, хошбәхтлик вә сәадәт рәмзи.

Һүсејн — биринчи имам һесаб едилән Әлинин оғлу Имам Һүсејн. Језид тәрәфиндән Имам Һүсејнин тәрәфдарлары вә өзү сусуз сахланылыб, сонра да Кәрбәлә сәһрасында өлдүрүлмүшләр.

Һүчрә — Кә'бә јанында Һәзрәти Исмајылын јери.

Чоган (човкан) — ат үстүндә ојнанылан ојун, бурада һәмин ојунда ишләдилән ағач.

Чами (Әбдүррәһман Нурәддин, 1414—1492) — Низами әдәби мәктәбинин көркәмли давамчысы. «Һәфти өврәнк», «Баһаристан»,

«Нәфәхатүлүнс» вә с. әсәрләрин мұәллифидир.

Чейһун — Аму-Дәрја чајы.

Чәбрајыл — дини әфсанәјә көрә аллаһла пејғәмбәрләр арасында әлағә сахлајан мәләк.

Чәмин касасы (Чами-Чәм) — Иранын әфсанәви шаһларындан олан Чәмшидин куја сәһирли бир касасы вармыш ки, дүнјаны өзүндә әкс етдирirmiш.

Чәнк — чалғы аләти.

Чизир — Күрдүстанда шәһәр.

Чуди — Дәчлә чајынын шәргиндә жүксәк бир дағдыр.

Шам (Дәмәшг) — индики Сурија Әрәб Республикасынын пайтахты.

Шәһсувар — баш сәркәрдә.

Шешпер — алты пәрли, алты ганадлы ох вә ја күрз, гәдим һәрби силаһ.

Шәбдиз — Әфсанәјә көрә Ширинин Хосрова бағышладығы атын ады.

Шәддүл-әрәб — Дәчлә вә Фәрат чајлары бирләшдикдән сонра белә адланыр.

Ширин — Низаминин «Хосров вә Ширин» әсәринин гәһрәманы.

Хәлил
Әхвалы
Китаб
Сағи,
Ботан
Көзәлл
Мәмлә
Илбаш
Шәһәр
Әмирин
вер

Мәмлә
Мәмлә
Зинлә
Дәјәни
Дәјәни
Фалчын
Тачдин
Дәјәни
Дәјәни
Әмирин
Сити
Шамын
Кәлинд
Бәкирин
Зинин
Зинин
Зинин
Зинин
Мәмин
Мәмин
Мәмлә
Әмирин
Әмир
Зинин
Мәмин
Әмирин
Тачдин
Бәкирин
Әмирин
Мәмин
Зинин
Тачдин
мәс

ында
ндан
яны

МҮНДЭРИЧАТ

	Хэлгилийн мараглы нүмүнэси	3
	Әһвалымыз	8
ахты.	Китабын күрдчө жазылмасынын сәбәблери	10
	Саги, шөрабы гэдәһә долдур	13
әрби	Ботан эмири, онун ики бачысынын—Зинлә Ситини танытма	17
	Көзәллик вә ешг	20
атын	Мәмлә Тачдинни танытма	21
	Илбашы вә новрузун гејд едилмәси	22
онра	Шөһөрлиләрин илбашында сөјрәнкахә чыхмасы	23
ы.	Эмирин новруз шәнликләринә кетмәк үчүн чаванлара изин вермәси	24
	Мәмлә Тачдиннин, Зинлә Ситијә раст кәлиб бајылмасы	25
	Мәмлә Тачдиннин мәсәләдән һали олмасы	28
	Зинлә Ситинин илбашындан гајыдыб маңараларыны сөјләмәси	31
	Дәјәнин Мәмлә Тачдиннин үзүкләрини көрмәси	34
	Дәјәнин рәммалын јанына кетмәси	35
	Фалчынын фала бахмасы вә дәјәнин тәбиб гијәфәсинә кириб Тачдинлә Мәми ахтармасы	36
	Дәјәнин Мәм вә Тачдинлә сөһбәти	39
	Дәјәнин Сити илә Зинин јанына гајытмасы	40
	Эмирин Ситини Тачдинә вермәси	42
	Сити илә Тачдинин тоју	47
	Шамын Тачдинни Ситинин јанына чағырмасы	51
	Кәлинлә бәјин бир-биринә говушмасы	53
	Бәкирин Тәчдинлә Мәми әмирә чуғулламасы	55
	Зинин ешг атәшинә јанмасы	59
	Зинин гәмә килеји	62
	Зинин Ситијә килеји	63
	Зинин шама килеји	63
	Зинин пәрванәјә килеји	64
	Мәмин пәришанлығы	65
	Мәмин Дәчләјә килеји	66
	Мәмин күләклә сөһбәти	67
	Мәм гәлбинә ситәм едир	68
	Эмирин ова кетмәси	71
	Әмир бағынын тәрифи	73
	Зинин бағчаја кетмәси	74
	Мәмин бағчаја кетмәси	76
	Эмирин овдан дөнүб Мәмлә Зини бир јердә көрмәси	79
	Тачдиннин Мәмлә Зини гуртармаг үчүн евини јандырмасы	81
	Бәкирин Мәмлә Зини әмирә чуғулламасы	83
	Эмирин Мәмлә шаһмат ојнамасы, сонра ону зиндана атмасы	85
	Мәмин зинданда әһвалы	89
	Зинин үмидсизлији вә фәләјә килеји	92
	Тачдинлә гардашларынын Мәмин хиласы үчүн мәсләһәтләш- мәси	91

Тачдинин эмирэ хэбэр көндөриб Мәмин бурахылмасыны истәмәси	96
Бәкирин горхуб јени бир ојун һазырламасы	97
Бәкирин эмирэ тәдбир төкмәси	99
Мәми көрмәк үчүн эмирин Зинә ичазә вермәси вә Зинин бајылмасы	101
Зинин эмирэ вәсијјәти	105
Зинин Мәмин јанына кетмәси	108
Мәмин јасы вә Бәкирин өлдүрүлмәси	113
Зинин Бәкирин хејринә дапышмасы	115
Зинин өлмәси	116
От көкү үстдә бнтар	120
Һекајенин сону	121
Һәгиги еши	124
Дејин бу јухуму, јохса хәјалмы?	126
Сон сәз вә гәләмлә сөһбәт	131
Изаһлар	135

Рәсәмә Ә. Мәмәдов.
Бәдһи редактору В. Сарычалһискаја.
Техһики редактору Н. Сүлејманов.
Корректорлары Х. Гарајева, Р. Мурадова.

Үзгүрүлмәгә верилмиш 14/IV-1976-чы ил. Чапа имзаланмиш
28/IX-1976-чы ил. Кағыз форматы 84×108¹/₃₂. Кағыз № 1.
Физики ч/в. 4,5. Шәрти ч/в. 7,56. Учот нәшр. в. 7,92.
Сифарһиш № 130. Тиражи 10000. Гүјмәти 44 гәп.

Азәрбајчан ССР Назирләр Советинһи Дөвләт Нәшријјат,
Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси,
„Кәнчлик“ нәшријјаты, Бақы, һүсү һачыјев күчәси, 4.
„Гызыл Шәрг“ мәтбәәси, Бақы, һәзи Асланов күчәси, 80.

96
97
98

101
105
106
113
115
116
120
121
124
126
131
135

Рәсәмә Ә. Мәммәдов.

Бәдди редактору В. Сарычалинскаја.

Техники редактору Н. Сүлейманов.

Корректорлары Х. Гарајева, Р. Мурадова.

Дыңылмаға верилмиш 14/IV-1976-чы ил. Чапа имзаланмиш
28/IX-1976-чы ил. Кағыз форматы 84×108¹/₃₂. Кағыз № 1.
Физики ч/в. 4,5. Шәрти ч/в. 7,56. Учот нәшр. в. 7,92.
Сифарини № 130. Тиражы 10000. Гүҗмәти 44 гәп.

Азәрбајҗан ССР Назирләр Советинни Дөвләт Нәшријат,
Полиграфија вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси,
„Кәңчлик“ нәшријаты, Бақы, Нүсү һачыјев күчәси, 4.
„Гызыл Шәрг“ мәғбәәси, Бақы, һәзи Асланов күчәси, 80.

Ахмед Хани

МАН и ЗИН

(На азербайджанском языке)

Гянджлик

Баку—1976

PDF:

Enstîtuya Kurdî ya Qefqasyayê

Web:

<https://www.ensiklopediyakurdi.com/>

Tel.:

+7 918 073 48 79

